

The background of the cover is a vibrant red color, overlaid with a complex, white, abstract line-art pattern. This pattern consists of numerous overlapping, stylized shapes that resemble calligraphic flourishes or perhaps stylized floral motifs, creating a dense and textured visual effect. The pattern is consistent across the entire red area of the cover.

ОЛЕКСАНДРА КОПАЧ

ХРЕСТОМАТІЯ

З НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Библиотека Читальні "Прогвіти"

Вінніпег, Ман. Канада

ч. 1572.....

"Prosvita" Reading Ass'n, Winnipeg, Manitoba

ХРЕСТОМАТІЯ

Обкладинка Мирона Левицького

Printed by
HARMONY PRINTING LTD.
3194 Dundas Street West, Toronto, Ont., Canada

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ КАНАДИ

ОЛЕКСАНДРА КОПАЧ

Бібліотека Читальні "Провіти"

Вінніпег, Ман. Канада

Ч... 157 2,...

"Prosvita" Reading Ass'n, Winnipeg, Manitoba

ХРЕСТОМАТІЯ

З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ШКІЛ І КУРСІВ
УКРАЇНОЗНАВСТВА

Дар Читальні
„ПРОСВІТА”
Вінніпег, Канада

ТОРОНТО 1970

Координаційний Центр Українських Шкільних Рад Канади
доручає цю Хрестоматію для вжитку в школах і на курсах
українознавства.

ВІД УПОРЯДНИКА

Від довшого часу на Курсах Українознавства відчувається брак підручника, з якого учні могли б хоч трохи познайомитися з творами сучасних авторів.

Спробою такого посібника є саме ця Хрестоматія. Книжка, запланована як продовження Хрестоматії д-ра К. Кисілевського,*) призначається для вищих клас шкіл і курсів українознавства з наміром облегшити працю вчителів і піти назустріч бажанням молоді. Молодь хоче пізнавати добу, в якій вона живе, читати сучасних авторів і розуміти теперішні проблеми.

Виготовити шкільну книжку — це нелегке і відповідальне діло. Перед упорядником стояло складне завдання — вибрати матеріал з великої кількості творів. Наскільки влучно вибрані тексти — покаже праця в школі.

При доборі матеріялу до Хрестоматії основним критерієм для упорядника була ідейно-мистецька вартість творів. Було бажання подати характеристичні зразки стилів, вказати на нові пошуки та досягнення і — хоч у зарисах — представити український літературний процес у цілому, без уваги на географічні кордони.

Складність такого завдання і розмір Хрестоматії позначилися, до деякої міри, негативно на реалізації наміреної мети. Все ж таки, взявши до уваги важливість творчості деяких авторів, що відійшли від нас, включено до Хрестоматії декілька письменників старшого покоління сучасної доби. До них належать: Богдан Ігор Антонич, оригінальний поет-мислитель; Олександр Довженко, визначний мистець у літературі та кінематографії; Іван Кочерга, автор драм і комедій. — улюбленого молоддю жанру; Леонід Мосендз, визначний прозаїк світового масштабу.

Тексти для Хрестоматії взяті з різних видань, друкованих в Україні та поза її кордонами. Розбіжність у правописі, особливо в деяких творах, приневолила нас одноставно зредагувати всі тексти за академічним (харківським) правописом, дотриму-

ючись правописного словника Г. Голоскевича. Крім цього, виявилось konieczним виправити деякі морфологічні форми, зокрема ввести кличний відмінок; усунути русицизми, замінюючи їх правильними словами, як, наприклад: тепер замість "зараз", лекції замість "уроки" і т. д.

У Хрестоматії автори подані в азбучному порядку з короткими про них довідками і портретами.

До виготовлення цього підручника спричинилося багато осіб своїми порадами, завваженнями та перечитуванням матеріалу. То ж щира подяка належить за допомогу та співпрацю Високоповажній Пані Марії Кінасевич, Високоповажним Панам: Зенонові Зеленому, Дмитрові Козієві, Миронові Левицькому, Іванові В. Манастирському, Іванові Лучкову, Володимирові Сахринові та всім тим, які в той чи інший спосіб допомогли зреалізувати видання цієї Хрестоматії.

Олександра Копач

---

*) К. Кисілевський: Хрестоматія з української літератури для шкіл і курсів українознавства, Нью-Йорк, 1961 і 1962.

БОГДАН ІГОР АНТОНІЧ

поет, народився 5 жовтня 1909 року в Україні, на Лемківщині. Обдарований великими здібностями — малярським, музичним, зокрема поетичним хистом, — він став писати вірші дуже рано, ще дитиною. Перший вірш Антонича появився друком у 1931 році в журналі "Вогні" у Львові, під час його студій в університеті. Свої студії з україністики та польоїністики закінчив поет у 1933 році дипломом магістра філософії. Перед Антоничем відкривалися можливості закордонних студій та наукова кар'єра. Однак всі сподівання знищила несподівана смерть у поетовому двадцятьвосьмому році життя, 6 липня 1937 року.

Дуже коротке життя Богдана Антонича виповнене наполегливою працею та кипучою творчістю. В першій мірі поет працював над своєю літературною мовою, над поетичним словом, над формою вірша. Писав рецензії, фейлетони, дотепні пародії. Редагував журнали "Дажбог", "Карби". Написав кілька збірок поезій, лібретто до опери "Довбуш", пробував також свого пера в новелі та повісті.

Своєю літературною працею Антонич займає важливе місце в українській модерній літературі. Богдан Антонич — поет-романтик, поет-мислитель. В його творах палає захоплення життям, природою, світом ідей. Він відчуває дивовижну єдність всього живучого, тож і про себе пише: "Я не людина, я рослина, а часом я мале лися". З його захоплення виростає казковість світу, зокрема рідної Лемківщини, де в хаті "двері співучі", де "квітчає сонце спить в криниці на мохом стеленому дні".

Казковість у його поезії міняється з роками на філософське вглиблення в проблеми існування, які розширюють тематику його творів.

У широкий діапазон поетової проблематики входять різnorodні мотиви: соціальні, мотиви боротьби, відваги, відгуки на події дня; мотиви природи, зокрема лемківської; мотиви відношення людини до природи, до космосу, до Бога, мотиви релігійні; мотиви буття, народження і смерті. Поет намагається дійти "до дна", до суті речей і явищ. З цього джерела родиться поетова містика, відчуття вічності, як він пише: "Мабуть, мій дім не тут. Мабуть, аж за зорею"; поетові знані хвилини — "коли це людину відвідує Бог".

Широка філософська проблематика загальнолюдського звучання, казкове захоплення, різноманітність форми, включно з поетичною мініатюрою, ставлять Богдана Антонича в ряди світових поетів нашого століття.

Збірки поезій:

Привітання життя, Львів, 1931

Три перстені, Львів, 1934

Книга Лева, Львів, 1936

Зелена Євангелія, Львів, 1938

Ротації, Львів, 1938

Перстені молодості (вибрані твори), Пряшів, 1966

Зібрані твори, Нью-Йорк — Вінніпег, 1967

Пісня про незнищенність матерії (вибрані твори), Київ, 1967

ARS POETICA II

Мистецтво поезії, II, 2.

Співати про хату
малу, небагату,
де добре є брату,
де радісно жить.

Співати про весну,
шалену, чудесну,
зелену, небесну,
про соняшну мить.

Співати про горе,
як радість поборе
його, хоч мов море;
про сміх перемог.

Та ще про хвилину,
найвищу, єдину,
коли це людину
відвідує Бог.

РІЗДВО

Народився Бог на санях
в лемківському містечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисанях
і принесли місяць круглий.

Ніч у сніговій завії
крутиться довкола стріх.
У долоні у Марії
місяць — золотий горіх.

КОЛЯДА

Тешуть теслі з срібла сани,
стелиться сніжиста путь.
На тих санях в синь незнану
Дитя Боже повезуть.

Тешуть теслі з срібла сани,
сняться веснянії сни.
На тих санях Ясна Пані,
очі, наче у сарни.

Ходить сонце у крисані,
спить слов'янськеє Дитя.
Їдуть сани, плаче Пані,
снігом стелиться життя.

ПРОПОВІДЬ ДО РИБ

До карасів, до коропів і до дельфінів,
до всіх братів з солодких і солоних вод:
— Ви не давайте нам ікри ані фішбінів,
ми прагнем ваших просторів і волі і пригод.

Важка вода, та від води ще важче небо.
Тому принаджує нас ваша глибина,
чарує й кличе нас спокусливо до себе
ваш коралевий бог з морського дна.

Д О Р О Г И

Розгорнулась земля, наче книжка
(дороги, дороги, дороги).
Зашуміла трава і принишкла,
простелилась нам, юним, під ноги.

Тільки небо і тільки пшениця
(над нами, за нами, під нами).
Тільки безкрай і далеч іскриться,
тільки безвість вітає вітрами.

Голубінь, золотавість і зелень
(яруги, галяви, кручі).
Розспівались таємно: дзвін-дзелень
цвіркуни в конюшині пахучій.

Заліzysta вода із криниці
(дороги, дороги, дороги).
О, відкрий нам свої таємниці,
дивний місяцю мідянорогой!

Бо в дорогах звабливая врода
(о зелень! о юність! о мріє!).
Наша молодість, наче природа,
колосистим ще літом доспіє.

Л І С

Навчися лісової мови
із книги лисів та сарнят!
Виходить місяць до діброви
писать елегії на пнях.

Струмки полощуть срібло тиші,
в росі купається трава.
Хай найпростіші з всіх слова
у книзі лісу ніч напише!

САМАРИТЯНКА БІЛЯ КРИНИЦІ

Оперта об криничний мур — щербату ліру з пнів камінних,
ширяє думкою, куди пішов Неземний Чужоземець.
Мов струни, струмені настроєні на гаму звуків змінних
зажурно повторяють думу про нестаток цього світу.
Хто він — отой в Господню винницю трудящих слуг наємець?

Схиляється на цямбрину, й душа її блакитна й біла
здається чиста й тиха вся, мов найтихіший квіт над квітом.
Сопілка із сопілкою, сестра з сестрою, щось несміло
розповідають, і журливо, і подзвінно, і повчально.
Алеями акордів сонце йде у сад музики дальній.

Пливе овець отара в білім молоці своєї вовни,
минає місяць квітів — звіть його трояндець! — світла повний.

Блакить і білява. Сопілок перемови. Вітровіння.
Пора поразки йде на квіття, суне час гіркого сім'я.
Новину добру сповіщає вітер з лукоморя травам,
і сірі грона попелу вже доспівають в пнях шершавих.
У захист муз — блаженний гай — ізходить сонце поміж птахів,
і пильно правлять обряд меду запобігливі комахи.

Все ж ця краса, хоч нескладна і хитра, серця не напоїть
водою, що по ній уже не прагнем більше. Зовсім інше!
Вода краси нас учить прагнуть вище, тонше і світліше.
Цей струмінь тільки пропливає нами, ми його не творим,
ми тільки посуд, ще й покірний посуд, що красу сприймає.

І наново жаждучі прагнемо краси, яку сотворим
в душі самі в неяловім зусиллі вільного горіння,
й води живої ласки, що одна — одна всезаспокійна.

Коли ось серцем линеш за Надхненним Чужоземцем,
схились, далека сестро, над дорогоцінний струмінь Слова
й води живої дай мені — твоєї спраги спадкоємцю!

ЕММА АНДІЄВСЬКА

поетка, народилася в 1931 році в Україні. Від 1943 року живе в Німеччині. Деякий час побувала в Парижі та Нью-Йорку. Поетка пише також прозові твори — короткі новелі, легенди, перекази тощо.

Емма Андієвська відкинула звичний спосіб писання, експериментує звукосполученнями, доходить у цьому до різних дисонансів. Поетка впроваджує своєрідні асоціації, як "кондуктор мчить на сніжині", абстрактні поняття стають реальними — "тишу ножицями наріжу", дивні метафори — "з пальців скапують звірі" або "з димарів попливуть дідугани", тавтологію — "стебло стеблиться". В Емми Андієвської — велике захоплення світом, філософське настановлення до життя з певними містичними первнями.

Перші твори Емми Андієвської читачі зустріли різно — то великими похвалами, то повним осудом.

Поезія:

Поезія, Новий Ульм, 1951
Народження ідола, Нью-Йорк, 1958
Риба і розмір, Нью-Йорк, 1961
Кути опостінь, Нью-Йорк, 1963
Первні, Мюнхен, 1964
Базар, Мюнхен, 1967
Пісні без тексту, Мюнхен, 1968

Проза:

Подорож, Мюнхен, 1955
Тигри, Нью-Йорк, 1962
Джалапіта, Нью-Йорк, 1962

ТРОЯНДА ПІШЛА ВІД МІСЯЦЯ

Рождавсь праметал у пісні
І ріс — і чули, і нишкли.
Крім башти, яка зловтішно
Ринала у хвилі пізні.

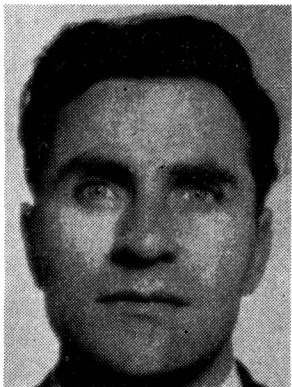
З камінної радості камінь
Тіні на квітах накреслив.
А місто в садах, як в кріслі,
Аж крин розвів руками.

Зорям на небі тісно,
Троянда пішла від місяця.
Дерева, як з діжки тісто,
Муром стікали в барвисте,
Де вітер від пахощів світиться.

**
*

Я в камені згубив своє обличчя
Колись. Та камінь часом ожива
Колись. А ніч до себе кличе —
На жнива.

Нехай тремтять в руках старечих
Зірки. Вони не знають болю.
А простір падає на плечі
Поволі.
Мов зачарований падінням.

ВАСИЛЬ БАРКА (ВАСИЛЬ ОЧЕРЕТ)

народився 1908 року в Україні, на Полтавщині. Університетські студії закінчив дисертацією на тему "Божественної комедії" Данте і був професором історії західноєвропейських літератур середньовіччя на Кавказі. Під час війни Василь Барка виїхав у Німеччину, а в 1950 році до США. Тепер живе в Нью-Йорку.

Василь Барка написав багато творів: поезії, романи, есеї, критичні літературні праці. Василь Барка — оригінальний мислитель, що в своєму світогляді поєднує два контрасти: аскетичний первень з рисами глибокої релігійності і сенсуальне відчуття краси й захоплення нею. Автор глибоко вкорінений в українську традицію. Літературні критики підкреслюють субтельний зв'язок його із Сквородою, з Шевченком, з народньою творчістю. Усе, що найкраще в цій традиції, поет продовжує і розвиває. Реальність у творах Барки ідеалізована, освітлена добром, соняшними барвами. Тільки інколи прориваються жорстокі картини дійсності, як, наприклад, у романі "Жовтий князь". Ці барокково-експресіоністичні дисонанси творять сильний контраст до загально спокійного й стриманого тону в цілій творчості. Одною з головних прикмет його творів є саме філософічна призадумка над життям, схоплення вічного в щоденних проявах людського життя й природи. Тимто в поета багато символіки й синхронічного способу образотворення. Особлива мова творів В. Барки — багата на метафори, "магічна, орфічна", тобто сповнена таємничости, зачарованости речей і відчуття потойбічності.

Поезія:

Шляхи, Харків, 1930

Цехи, Харків, 1932

Апостоли, Авґсбург, 1946

Білий світ, Мюнхен, 1947

Псалом голубиноного поля, Нью-Йорк, 1958

Океан, Нью-Йорк, 1959

Лірник, Нью-Йорк, 1968

Проза:

Рай, Джерсі Сіті — Нью-Йорк, 1953

Жовтий князь, Мюнхен — Нью-Йорк, 1963

Есеї:

Жайворонкові джерела, Нью-Йорк, 1956

Вершник неба, Нью-Йорк, 1956

Літературознавство:

Хліборобський Орфей, або клярнетизм, Мюнхен — Нью-Йорк, 1961

Правда Кобзаря, Нью-Йорк, 1961

С А Д

I

На чорній ніженці, мов срібна хмарка, вишня світиться:
і синьогруда птиця,
важка, розкішну гілку колихає,
і меншенька: крізь листя пурхнула; майнула тінь крилата
по сірій грядці,
по квітниках...

І джміль у жовто-чорній ризоньці, шукач гудучий,
віється й мерщій тікає
понад травною.

Світло. Звідкись — хмара. Тінь. І от тоді
тюльпани так таємно в тій зеленій тині саду
аж загорілись,
аж спалахнули, як огненна кров;
і гострелистими рядками, в скорбних іскрах,
замерехтіли квітники.

Бабуся сива вийшла думати-ридати в милий сад:
їй сива вбито на війні.
Під вишнею присіла тихо,
від світу білого рукою очі затулила
бабуня сива.

II

Прошу: черешні в червоному намисті, ждїть отут
— за дверцятами залїзними!
І вони стоять, коралові разки перебирають...
Прошу: берези в мережаних мантиях, отам — під
фарфоровими хмарами — ждїть!
І вони стоять, зелені сповїдї шепчуть...
Прошу: безгрішні трави, музики в кольористих
діядемах, почніть запашний концерт коло вікна!
Земля посилає пахощі, як кадильниця...
Прошу: сонечко в золотїй сорочці, постїй за дубами
— на далекїй дорозї!
— Одну часиночку! — одказує.
Звертаюся: мїй свїтечку, на недовгий вік судився
ти, а таки весь той вік шукатиму щастя!
День одцвітає, хмарніє червоноокий вечір.

III

...тополї гордї шепчуться — їх двї! — показують
на щось у хмарах.
...берези побиваються; зеленї коси їх, нечісанї,
обличчя закривають.
...а груша, симетрична та струнка, як свїчка,
зневажає свїжї віяння.
...самї дуби в громадї, надо мною, мають право
вголос думати аж коло сонця.
...колишеться живий огонь темнозеленого моря,
рветься запалити срібний мармур хмар та блискучу блакить.
...злетівши з голубого рукава Господня, голуб
чистий в ясностї і вітрі поспїша і свїтиться, і за
вершинами зникає.
Шум! Блиск! Земля схвильована відкрита небу,
так відкрита, що радїсно і страшно. А небеса високї.
Чути і знати безсмертя в свїті. Тїльки сумно відати,
що ми на цїй землї — минулї гостї; що нашї
діяння і серця цвіт — дочаснї. А жити б та
радїти ж без кінця!

Р І К А

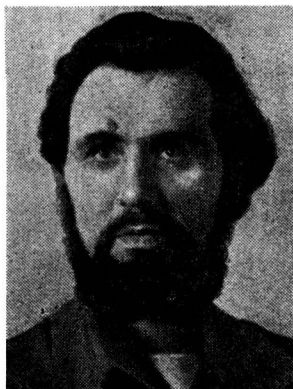
Біліє голос, вищий від планет.

— І я спішу, ріка,
ні райдуга не наріка —
через грозу біжу,
первоцвіт променів, громів межу.
Ні срібний мак не наріка:
крізь смерть — ріка.

Біліє голос, дужчий від скорбот...

— птахи в вікні веселок
пісні з огнів прядуть —

ОЛЕСЬ БЕРДНИК

автор науково-фантастичних творів, народився 25 грудня 1927 року на Херсонщині. Брав участь у світовій війні, працював на Далекій Півночі та в степах Казахстану від 1949 до 1955 року. Повернувшись в Україну, працював у періодичній пресі, а також у театрах України, до чого мав добру підготову — науку в Театральній студії ім. Івана Франка в Києві.

Несамовита фантазія Олесь Бердника розгортає перед нами далекі світи знаних і незнаних планет, заселених розумними істотами — нашими братами. Його твори позначаються філософським заглибленням у життя, шуканням розв'язки різних проблем, відкриванням вічних істин. Свідчить про це й останньо видана книжка "Покривало Ізиди", де герой, грецький філософ Пітагор, шукає правди й таємниць буття.

У творах Олесь Бердника чимало неологізмів з космічної термінології, і вони збагачують нашу літературну мову, відповідно до нової космічної епохи.

У цьому авторові українська література має головного представника науково-фантастичного жанру. У дотеперішній творчості Олесь Бердника багато оповідань, повістей, романів, легенд. Твори письменника вийшли друком у Києві такими книжками:

Поза часом і простором, 1956

За чарівною квіткою, 1958

Шляхи титанів, 1958

Привид іде по Землі, 1959

Стріла часу, 1960

Марсіянські зайці, 1962

Серце Всесвіту, 1963

Сини Світовида, 1963

Діти безмежжя, 1964

Хто ти?, 1966

Розбиваю громи, 1967

Подвиг Вайвасвати, 1967

Чаша Амріти, 1968

Покривало Ізиди, 1969

МАТИ

Повість-монолог

Все упованіє моє
На тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє твоє,
Все упованіє моє
На тебе, мати, возлагаю...

Тарас Шевченко

Скоро я полечу в далекі світи.

Ми з товаришами ступимо на твердь інших планет, побачимо нові світанки, почуємо шум не наших лісів, звуки й мову небачених істот. Над нами будуть незнайомі сузір'я, в наші легені увійде неземне повітря...

Важко уявити той хвилюючий, небувалий контакт з іншим творенням світобудови, ту мить жаданого єднання різних розумів — крапель єдиної Природи. Знаю лише — то буде благословенна мить. В земний потік знання, культури, творчості увіллються братерські джерела. Нові Люди. Нове Пізнання. Нова Краса.

Я не можу розлучитися з тими думками. Вони зі мною вдень і вночі. Прокидаюся — думаю. Ходжу на прогулянці — мрію. Сиджу за партою в Академії — бачу за сторінками книги зоряну безмір, що кличе, тягне, хвилює, манить неозорим розсипом полум'яних світів.

Тісно стало на Землі. Вона розкривається у неосяжність, і ми — діти планети — народжуємося в нове буття. Там будуть зародки інших Земель, джерела нових еволюційних рік, початки небувалих культур.

Що ж візьмемо з рідної планети? Що згадаємо на таємничих шляхах? Що буде радістю на новій путі?

Може, спогад про далекі криваві битви? Може, записи про титанів і деспотів сивої давнини? Може, пісні про рабство і тугу за рідним краєм?

Ні, ні, ні!

Я візьму з собою найніжніше, найпростіше, найнепомітніше. Легіт нечутний степовий, що несе на своєму крилі подих весни, пахощі й барви скромних лугових квітів... Я понесу в серці звуки народних пісень, що віками не змовкали над землею, зберігаючи в безіменних творіннях пульс безсмертя, що

протидіяли всім спробам темряви задушити прагнення до світла й поступу розуму. Казку я не забуду в зорянім безмежжі, казку-чарівницю, улюблену всіма поколіннями, яка пронесла понад довгими й тяжкими тисячоліттями віру в правду, мужність, любов. Я згадаю в таємничих світах дивовижних геніїв духу вселюдського — поетів, митців, воїнів, повстанців, хліборобів — словом, всіх подвижників, які горіли смолоскипами живими серед темряви віків, освяючи полум'ям власного життя й розуму шляхи до справедливої будучини вселюдської.

Та найголовніше, найсвятіше, що я візьму в серце, в думи, в нове життя, — тебе, Мати...

Бачу тебе й нині перед собою. Ось я йду по алеї нашого Космічного Містечка. Поряд зі мною моя подруга. Та, що буде супроводжувати мене в небезпечній дорозі. Та, що підтримає в невідомості. Та, що дасть свою любов і ніжність, терпіння і людськість, уміння та жіночість новим поколінням нового світу. Та за нею я бачу тебе, Мати...

Ти виходиш в сад увечорі. Ми разом садили його, поливали. Ти любиш дивитися на зорі. Може, від того й мій погляд навіки злився з небом? Хто скаже?

Ти згадуєш мене, я знаю. І пишаєшся мною. І ревниво слухаєш, що кажуть люди про твого сина, твою дитину. І з хвилюванням чекаєш тої миті, коли радіо та газети рознесуть по світу вість про далекий політ. Тобі страшно, але ти не скажеш нікому про це. І сусіди не побачать сліз твоїх, не почують слова скорботи. Та лише в бесіді з постарілими подругами своїми мовиш журливо: "Полетіли наші соколи далеко й високо, не те що ми! Все життя — в кочергах. Темні, сліпі. Та хай. Хай хоч вони побачать дива всякі. А ми порадіємо..."

І, виходячи під зоряну безмір, вбираючи в душу вогники далеких світів, ти зідхнеш сумовито: "Який же той світ великий та гарний, багатий та казковий. А я, немов мачинка невидима, перед такою славою".

Я чую твої слова, Мамо. Вони — від скромності великої, вони — від самозречення героїчного. Ти навіть сама не знаєш, що й хто ти є. Ти пишаєшся мною, ти гадаєш у простоті своїй, що я розумніший і вищий від тебе! Нене моя! Твоя думка — велика химера! Невже ти й досі не збагнула, що слава Сина — то слава Матері? Відмовляючись від себе, Мати піднімає Сина до слави, до радощів, до життя. А сама залишається в тиші,

в мовчанні, в невідомості. Ти піднімаєш руку, ти протестуєш, ти відмовляєшся від власної величі! Але я скажу тобі все... все, що відчув, що передумав, що понесу з собою в неосяжність.

Я вперше пам'ятаю себе у тебе на руках.

Ти виходила вечорами, після цілоденної праці в полі, надвір. Сідала на колодки біля хати. Поряд мовчазно бовваніла постать батька, чулося пихкання його люльки, жеврів вогник. На колінах його лежали великі, вузлуваті руки — втомлені, важкі. Вони спочивали, ті руки.

Сходилися сусіди. Гомоніли. Про що — не згадаю. Але гомін той був приємний, він заколисував, як казка. А над селом пливла пісня. То на вигоні співали хлопці й дівчата... Як це добре — гуляти на вигоні, на шляху, в садах. Під поглядом зірок, під подихом неба, в обіймах чарівниці-природи. В тому дивному плетиві мимохить народжувалася пісня, казка, легенда, входила чудовими нитками в тканину життя.

А потім ти й сама затягнула пісню. В тебе був прегарний голос. Низький м'який альт. Я лежав, притулившись до твоїх грудей, слухав, як у них народжувалася мелодія, впливала в уборі слів у простір, котилася до далеких зірок, бо й виростала з їхнього зерна...

Пошитай, козаче,
Всі зорі на небі,
Як перещитаєш —
Вийду я за тебе...

А я дивуюся, жахаюся. Як то можна перелічити всі зорі? Адже багато їх, незліченно! Мабуть, не любить дівчина козака, коли поставила йому таку жорстоку умову!

Щитав козак зорі
Та й не дочитався.
Питав козак дівку
Та й не допитався...

Куди ж він пішов після того? Що діяв? Може, загинув у бойовому поході? І перед смертю бачив мерехтливі зорі, і ще раз з жалем та тугою згадав кохану дівчину...

Так, жаліючи козака, я й засинав. А коли гармонійний шум ранку — приглушені голоси півнів, щебетання горобців, скрип дверей — будив мене, я вже бачив тебе біля печі.

То ти кришила буряки на борщ або чистила картоплю.

То товкла просо в ступі. То вимішувала тісто в діжі, готуючи для сім'ї пахучий, соняшний хліб.

Я любив дивитися на тебе, коли ти зазірала в піч. Полиски полум'я падали на твоє обличчя, іскрами блищали в синіх очах, робили всю твою постать надхненною, незвичайною. Може, тобі дивно чути такі слова? Може, для тебе вся твоя праця здається непомітною, сірою, втомлюючою й неважливою? Так, напевне, й природа в невпинному русі своєму, в вічному неспокої творить міріади розмаїтих форм, даючи їм життя та любов. І навіть не знає вона, не відає, яка велична та праця.

Ти дотепер, Мати, стала для мене взірцем вселенської Матері всього суцього.

Я відкидав рядно, вилазив з теплого кубла постелі, сідав біля тебе на стільці. Дивився в палаючу піч. Вогонь пестив мене незримими потоками тепла, тріщав, кидався жаринами. І все працював, працював. Для мене це було звичайним — адже я бачив, як кожного дня з печі ти виймала борщ, пухкі паляниці, пахучу пшоняну кашу, парене молоко з рожевою плівкою. І все те робив огонь. Лише неясно мені було — як він все те вмів робити без рук? І ще я відзначив, що вогонь сміється. І все допитувався в тебе, чи правда, що він радий мені. І ти лагідно відповідала: "Правда, синочку, вогонь радіє діткам. Як будеш слухняний та добрий — то він завжди буде радіти!"

Так ти мені заронила ще в дитинстві думки про полум'яність радості й добра...

Я любив, коли ти витягала хліб з печі. Як ти любовно робила це! Ти розстинала рушники на полу і садила рум'яні буханці на чисте полотно, як найдорожчого гостя. І ми, малеча, бачили таку святу повагу і відчували, що з хлібом зв'язане щось важливе й серйозне. Ми бачили, як батько піднімає з долівки випадково впущений шматок хліба і кладе на стіл.

"Святий хліб", — запам'яталися з тих далеких днів таємничі слова. Від того стало святим, світлим, осяйним і все, що зв'язане з працею над хлібом. І сита весняна рілля, по якій поважно ходять ворони, і ніжно-зелені парості озимини, і радісне колосіння нив, і красування жита в літньому мареві, і шелест достиглої вусатої пшениці, щасливої повним восковим зерном.

А веселий гомін току!

А скирти золоті соломи, з яких так гарно спускатися!

А кристалі брилі, виплетені вмілими руками дідів з соломи нового врожаю!

А бучні бенкети осінні, коли господарі дякували землиці рідній за щедроти великі, за ласку материнську!

А щедрівки зимові — з засіванням, з піснями величальними, з подарунками багатими, з веселощами незабутніми!

Гарно, неповторно, чарівно!

Саме тому так поважно різав батько хлібину на товсті скибки, притуливши її до широких грудей. І їв скибку нового врожаю не з борщем, а окремо, саму, посоливши її зернистою нетовченою сіллю. І я наслідував його. Теж брав паруючу скибку, розставивши пальці, солив і солідно відкушував шматок теплого тіла хліба. Відтоді в мене навіки поселилася глибока шана до праці хлібороба, який тримає на собі світ. І те почуття я завдячую тобі, Мати...

Поснідавши, нагодувавши всіх нас, ти брала сапу і йшла в поле. Я біг за тобою. Гасав по кущах, видирав маленьких голопузих пташенят, мати яких жалібно пищала десь на вершині сосни. Я урочисто вибігав на шлях, показував тобі свою здобич — нікчемних, жовторотих, сліпих голопуцьків, що немічно розкривали широкі роти, жадаючи їжі.

А ти — я й досі пам'ятаю — дуже розгнівалася. І сльози показалися на твоїх очах. І ти сказала мені: "Як же тепер їхня матінка житиме? Вона ж помре від туги за дітками! Навіщо ж ти так тяжко покарав її?" — "Невже вона плакатиме?" — дивувався я, смутніючи, що завдав тобі болю. "Аякже. Адже мені буде боляче, коли хтось тебе забере?"

Я мовчки кидався в кущі, відшукував осиротіле гніздо і клав у нього голопуцьків. А потім ще й маскував їх віттям, щоб ніхто інший не помітив. Відтоді, Мати, я почав жаліти все живе — і тварин, і дерева, і трави, і птахів, — все, що рухається, все, що створює для мене, для нас незбагненну, мінливу, калейдоскопічну розмаїтість життя.

Ми приходили на поле. Ти сапала просо. Я дивувався — навіщо одні парості залишати, а інші викидати? Ти пояснила мені, що серед них є потрібні, корисні, а є й шкідливі. Одні — такі лапатенькі, трішечки волохаті — дадуть просо, а інші смочуть сили в землі, глушать просо, а добра з них ніякого. Та перша наука агрономічна, Мати, стала і наукою життя. Я не раз зустрічав серед людей і першу й другу породу, про які ти розповідала мені на весняних нивах.

Я ставав на коліна, повзав по рядках, виривав бур'янець.

І щиро радів, коли після мене лишалися рівненькі рядочки пухнатих паростків. І восени, коли ти ставила на стіл глибоку миску пшоняної каші з молоком, я запитував тебе: "Еге ж я заслужив каші? Без мене просо не виросте б?" І ти, Мамо, без жодної тіні посмішки відповідала: "Заслужив, синку, заслужив. Ти в нас уже господар". І я вельми тішився тим, що ти й батько стверджували в сім'ї мою достойність, значення навіть найменшої краплини творящого труда. Хвала вам, прості чудесні люди, що так глибоко розумієте дитяче серце, сіючи в нього сердечні зерна добра та любови.

Ви навчили мене з великою повагою ставитись до всякої праці. Немає праці великої чи малої, важливої чи неважливої. Є лише праця вільна, творча, радісна, і є — рабська, підневільна, проклята. Я всюди захоплююсь вільною працею. Чи діти ліплять хатки з піску на березі ріки, чи юні хлопці та дівчата закладають новобудови в тайзі, чи підліток майструє модель машини з саморобних деталей, чи конструктор мучиться над кресленням космічної ракети — все це для мене ланки нерозривного потоку творчості, через яку розумна істота пізнає сама себе...

А ще я любив довгі зимові вечори.

За вікном завивала хуртовина, мороз мурував дивовижні узори на шибках, а в хаті було затишно й тепло.

Ми з сестрою вилазили на піч, лягали черевцями на черинь, підпираючи долонями личка. А ти сиділа, звівши ноги донизу, і тихим, задумливим голосом оповідала казки.

І я переживав за безталанного Йвана, якого всі кривдили, вважали дурником. І дуже тішився, що він виявився і не дурним, і не безталанним, а виходив переможцем з великих випробувань. Я захоплювався маленьким Котигорошком, який визволяв народ рідний з лютої зміячої неволі. І плакав над горем нещасних матерів та сестер. І сміявся щасливо, коли казка незмінно приводила до радісної розв'язки.

Ой, який же мудрий і людяний наш народ! Він знає в серці своєму, що ніколи не можуть перемогти зло і ненависть, що завжди в кінці битви життєвої перемагає правда й любов, як би глибоко вона не була захищена слугами мороку у в'язниці, як би міцно не кували її в залізні кайдани!

Чи помітили ви, що в казках царями стають народні герої? Що багатії ніколи не здійснюють подвигів? Що вбивці неминуче гинуть? Що зрадники не доживають до старости?

Жодна казка не вінчає славою недостойного. В цьому великий знак. Один — що казку творять лише люди творящі — отже, не багаті, не зрадливі, не злочинні. Другий — що казка є вічний заповіт народу від покоління до покоління. Третій знак — що надра народу є вогнистим горнилом Природи, в якому неодмінно, неминуче відсівається все темне і дріб'язкове, а зберігається, множається зерно краси та добра.

Ті чарівні казкові ідеї незримо лягли в моє дитяче серце, день за днем формуючи свідомість. І за те людяне, ясне, що друзям моїм припадає до серця при зустрічі зі мною, велика дяка тобі, Мати...

Ти розповідала нам чудові легенди про химерних друзів природи. В тих сказаннях все оживало. Говорили звірі, хлюпалися в річці під променями місяця русалки, в темряві шастав по хаті домовик, наглядаючи за порядком, з гуком-гомоном пролітав понад лісами старезний володар пуші — лісовик (пізніше ти, Мамо, показувала мені на деревах обривки його зеленої бороди). І всі ті казки не лякали мене, не заважали, як де-хто гадає, дитині пізнавати об'єктивний світ природи. Навпаки...

Я, вже ставши дорослим, зберіг у свідомості той неповторний аромат дитячого світосприймання. Для мене природа й досі жива, неподільна, спільна для всіх мати, в якій кожна билина, всякий камінь чи скеля, будь-яка соняшна іскра на схвильованих водах ріки, сумовитий гук журавлів, що відлітають у вирій, — все, все є частки того єдиного життя, яке я відчуваю в собі. І радісно мені, що можу ще обняти дерево, як близьку істоту, привітатися з сонцем на світанні, погомоніти з бродячим веселим псом, послухати журливий плюскіт хвилі на морі або нечутний голос землі. Я не самотній навіть у пустелі. Бо всюди бачу, відчуваю, слухаю моїх численних братів та сестер — дітей єдиної Природи.

І за ті неказані любі чуття я дякую тобі, моя Мати, моя синьоока чарівнице...

Я знаю — минуть тисячоліття. Наші важкі, громові ракети стануть смішними й застарілими. З'являться нові пристрої — легкі, зручні, тихі. Зміниться й поняття польоту. І забудуться імена героїв сучасності. Але всі наші битви ввійдуть легендарним тлом у грядущі казки. І нові матері вечорами розповідатимуть дітям неймовірні історії про перших подвижників зоряних просторів.

Для тебе — я знаю — не дивина сучасні міжзор'яні польоти. Ти ще тоді відкривала для мене природність людського шляху в космічні простори. Далекі світи були для тебе не холодною порожнечою, де не можна жити й дихати, а обжитою, затишною домівкою. Ти нам читала уривки з чарівної книги астронома Каміля Фляммаріона про інші плянети, про життя на них, про палаючі сонця. А коли ми не все розуміли — розповідала казки, в яких діяли звичні, рідні образи.

Досі пам'ятаю таку космічну казку, що народилася в твоєму гарячому серці, Матусю...

Жила на одній плянеті Землі щаслива Мати. І було у неї семеро синів — ясних соколів. Кожного вона навчала уму-розуму, кожного любила-доглядала. І виростали сини на просторах незміряних — вільні, як птахи небесні, красні, як зоря світанкова, меткі, як блискавиця.

Виросли, стали помагати матері. Збудували дім на перехресті зоряних доріг. І дивне ремесло мав кожен з синів.

А що перший син Андрійко — чорноокий, кучерявий — був вправний коваль і тесля. Збудувавши кузню, він установив горно та й закликав гостей, щоб несли роботу. Дзвінки стуки-перестуки покотилися в просторі.

А як вдарить молоток та посиплються іскри — то одразу ж загоряються зорі в небесному безмежжі. А як гупне молот важенний — виникають нові землі-плянети. І, почувши про такого майстра, з інших плянет почали приходити люди до нього — кому полагодити гірський хребет, кому залатати морське дно. Андрійко нікому не відмовляє...

А що другий син у Матері — то Степанко, садівник та пасічник. Сад у нього зоряний. Бджоли розлітаються, гудуть поміж світами, поміж сріблястими скупченнями зірок, здобувають нектар безсмертний, несуть господарям у небесні вулики.

Розквітає чарівний сад Степанка, линує його пахощі в неосяжність. Ну як тут стримати спокусу, не зайти в гостинний дім Матері та синів? Заходять гості. А Степанко русочубий уже несе меди хмільні, та такі, що від них затанцюють і молоді парубки, і діди сивоусі. А на дорогу добрий садівник дає гостям медові груші, рожевобокі яблука, прозорі грона винограду, ніжні полуниці. Еге ж, важко знайти іншого такого гостинного садівника, як Степанко. Бо ще змалку його навчала Мати — будь таким, як бджола, збирай добро не для себе, а для всіх людей, для всіх світів...

А що третій син у ньки Миколка — кремезний, плечистий, мовчазний та соромливий. Інколи погляне на гостей з-під попелястих брів, усміхнеться лагідно, знову мовчить. Еге ж, не любить говорити Миколка. Зате любить він сіяти жито-пшеницю та всяку пашницю. Миколка — хлібороб.

Гей, як вийде він у небесне поле та як сипоне зернят у світ, — одразу ж на плянетах буяє зелень, виростають ліси, квітчаються розмаїтими килимами поля, луки, незміряні простори земель, колосяться ниви, звеселяють людські серця дивовижним багатством. В хатах пахтить хліб нового врожаю, здобутий тяжкою працею. А що може бути приємніше трудящим серцям, ніж пахощі хліба?

А Миколка вже оре небесне поле, засіває його сріблястими зернами, бож попереду все нові - нові зоряні жнива...

А що четвертий син у Матері — Петрусь білявий, голубокий, — маляр-художник. Та такий мастак, такий умілець, що картини в нього живі виходять. Одного разу він змалював небесних птахів, та стільки дав їм снаги сердечної, таку життєву жагу вдихнув у творіння своє, що пташки ті — пурх-пурх! — та й полетіли собі понад світом. Ого радости було в хаті материнській!

Всіх любителів краси запрошує в дім юний Петрусь. Все береться він розмалювати, прикрасити, розквітчати. Бож без квіток пусто на плянетах, хата непривітна без картини, схід сонця сумний без багряних барв. Хто лиш бажає дружити з красою — всіх четвертий синок навчає охоче.

Чи візерунки на листочках, чи барви метеликових крилець — то все від уміння Петрусєвого, все від його щедрого серця, точної руки. І не було тій красі ні початку, ні кінця, бож брав він барви від неосяжності всесвітньої, від неба ніжно-блакитного, від зоряних променів...

А Василько — п'ятий син — то мудрець. Ого, там такий мовчун, такий філософ, що треба пошукати. Цілими віками думає він, сидючи над рікою, доскіпується до таємниці буття. А потім приходить до Матері та все питає-допитується:

— Ненько, а звідки зорі взялися? Ненько, а звідки ми з тобою та інші люди? А звідки плянети?

А Мати усміхається, цілує в біляву голівку, а потім лагідно шепоче:

— Иди, синочку, помагай людям, навчай їх добре жити,

учись. А все те відкриється тобі в труді, в пізнанні, в творчості. Прийде час — кожна тайна стане явною...

І знову думає-думає Василько — роки, віки. І перехожі люди запитують у нього поради. Чи прилад комусь потрібно вигадати хитрий, чи машину для польоту, чи саморушійного тягача на поле замість тварини хліборобам закортіло — все це робить Василько, все розкаже, як і що. До всього він мастак! Думка в нього така вогняна, що одразу ж відкриває дивовижні скарби, приховані здавна Природою в надрах своїх — електричне сяйво, сильні машини, ліки проти хвороб...

А Юрко — шостий син — будівничий. Ще змалечку він копався в пісочку над рікою. Ліпив паски, городив фортеці, мурував палаци. Зосереджений, задуманий Юрко. Карі очі з-під примружених вій вглядаються у далечінь, мов бачать там обриси казкових споруд, в яких так гарно, так зручно жити людям.

Думки невгамовані в Юрка, золоті руки. Ненька навчила його, що нема значнішої роботи, як будувати людям житла. Ждуть Юрка на всіх планетах. Де він не побуває — скрізь виростають міста ясні, чудові села. Залишає Юрко після себе учнів полум'яних, закладає їм у душу радість творчости.

Якщо на планеті чути гучні удари творячого молота, коли там із надрів добувається мармур на палаци, білють, рожевіють казкові, прекрасні споруди, — так і знайте, що там побував шостий син...

А сьомий, наймолодший, найулюбленіший синок у матері — Іванко. Білий-білий, як сметана. Його і прозвали змалку "Сметаною". Ніс трохи кирпатий, веселий. А на носі ластовиння. Очі сірі, меткі, а часом засмучені, затуманені якоюсь думою. Іванко — співець, поет, казкар. Він грає і на кобзі, і на сопілці. І танцює добре, гаряче, та ще й з приспівками. Буває, як ушкварить навприсядки, то всі гості — хочеш не хочеш — вилазять з-за столу та починають довбати землю каблуками.

А потім торкнеться струн Іванко. Зникає сум із сердець, веселий гомін лунає над світами. Навіть ясні зорі здалека підморгують, ніби ось-ось вдарять гопака в безмежному небі.

А зморившись від танцю, слухають гості мудрі казки Іванкові, мужні пісні про героїчні походи, про правду і любов.

Так і жила дружна сім'я братів з Матір'ю коханою. І не було б їхній праці, радощам та веселошам кінця-краю, якби не сталася лиха пригода.

Завітав якось до хати гостинної мандрівник з далекої плянети. Був він улесливий та ввічливий. Похвалив Степанків сад, послухав Іванкові думи, підтакнув Василеві. А потім, після обіду, поділився своїм горем. Має він у спадщину плянету, та сумна й непривітна вона. Ні дерев, ні птахів, ні бджіл, ні квітів. Не чути там пісні, не видно золотого поля пшениці. Чи не була б Матуся така ласкава та одпустила на його плянету синів, щоб вони допомогли зробити з тієї плянети достойне житло? А вже він — господар — не постоїть за платою.

Сини образилися на таку мову. Про яку платню річ? Матуся навчала їх всім помагати задарма, за любов та щире слово. Вони згодні піти до далекої плянети...

Матуся благословила синів, звеліла на другу весну повертатися. Полетіли соколи ясні з гостем чужинецьким. Минуло літо, осінь, зима. Наступила нова зоряна весна. Не вернулися сини. Ждала-ждала Мати — нема! Вже й літо минає, й ще одна осінь, і зима прокотилася завірюхами, морозами... Нема!

Запечалилася-засумувала Мати, зібралася в путь-дорогу. Сіла в казковий летючий корабель, змайстрований ще Васильком, полетіла до далеких світів. Пролітає одну плянету, питає, чи не там її сини кохані затрималися. Відповідають люди, що не бачили. Летить вона далі, минає світ за світом — нема. Крається серце материнське мукою незміряною, відчуває — сталося недобре з її синами. Ось нарешті підлітає Мати до далекої плянети, десь на краю світу. Коли навстріч їй з'являється той самісінький гість чужинецький, який забрав синів. Зраділа Мати, руки до нього простягає.

— Заждалася я синочків! Чому вони не повернулися додому?

Усміхається холодно господар плянети, відповідає їй:

— Не захотіли повертатися сини твої додому. Залишились у моєму світі. А де вони тепер — і сам не знаю. Не маю і гадки, щоб їх шукати. Хочеш — шукай сама...

— Добре, — прошепотіла Мати. — Буду шукати...

— Одначе, — сказав господар плянети, — до мене так не увійдеш, як зараз ти є. Оддай казковий корабель...

— Візьми, — сказала Мати.

— Оддай ще твоє блискуче покривало.

— Візьми...

— Хочу ще забрати від тебе чарівний перстень, обручку

з чола, швидкохідні черевики, всевидюще дзеркальце. Не віддаси — не пушу до себе...

— Візьми, — сумно одказала Мати, подаючи свої прикраси.

І як тільки вона віддала те все господареві плянети, як впала на землю, стала старою-престарою жінкою-жебрачкою. І пішла шляхами битими, між селами, здіймаючи босими ногами куряву.

Іде, бачить — стоїть край дороги стара-престара кузня. А в ній кує-видзвонює молотком літній коваль. Помагають йому два хлопці-молотобійці. А по боках — варта озброєна, наглядає за ковалем. І кує той коваль мечі двосічні, списи гострі, стріли гартовані. А все те — на вбивство, на розбій, на знищення. Придивляється Мати, жахається — пізнала вона сина свого Андрійка. Змівся він страшно, постарів, та проте серце Матері відчуло сина, кров рідну. Дочекалася вона, коли варта од'їхала, кинулася до коваля, схопила за руки порепані, почорнілі. Закилила чайкою степовою:

— Ой синочку мій, Андрійку! Що з тобою зробили тут вороги прокляті? Чому ж ти не повернувся до Матері своєї, на плянету нашу ясну?

Мовчить коваль, дивується. Не пізнає він Матері рідної. Дивуються й помічники, не знають, що говорити. Нарешті, коваль лагідно глянув Матері в очі, сказав:

— Не знаю вас, бабусю. Ви, певно, помилилися, не туди потрапили. Та й не Андрійком мене звати, а Федором...

Заплакала Мати, рушила далі. Бідкається вона, стогне — як підступно одібрав у її синів пам'ять господар цього світу, що не пізнають вони рідної Матері.

Йде вона, коли бачить — сад неосяжний. І ростуть у тім саду чудові плоди. Яблука, груші, виноград, малини, дині жовтіють на землі, бджоли гудуть поміж деревами. І ходить, наглядає за тим багатством дідусь сивий, похилий. А навкіл саду ланцюгові пси й варта недремна, щоб ніхто не міг спробувати яблука чи грушки. Пізнала Мати, що то син її Степанко — старий та нужденний. Гукає вона з-за паркану. А пси аж хрипнуть від гавкоту, а варта жене Матір геть.

— Синку, Степанку! — гукає Мати. — Чи пізнаєш ти мене?

Дивується садівник, не пізнає Матері. Каже, що він не Степанко, а Сергій. Ридає гірко Мати, йде далі.

Шкандибає по шляху, бачить — косарі косять пшеницю.

А по стерні за ними одразу орють сохою люди землю, готують для нового врожаю. І йде за сохою широкоплечий могутній чоловік, сіє зерна в землю чорну. Поспішила Мати, зраділа вельми, обняла сівача.

— Миколко мій любий! Чому ж забарився? Чому не вернувся до Матері своєї? Стоїть наше поле незасіяне, дім запустів, сумно і непривітно стало в нашім краю без вас...

— Не знаю вас, бабусю, — ласкаво каже сівач, витираючи піт з лица. — Та й не Микола я, а Гаврило...

Вбита горем Мати пішла знову від села до села. Ледве ноги її несуть. Бачить вона — димлять заводи, фабрики, кипить робота у них. І працює там під наглядом її Василько. Та й він не пізнає сивої Матері, не може згадати любого краю свого.

Відвідала Мати й палаци високі, хороми розкішні, змуровані Юрком. Жили в тих палацах багатії ситі, гнобителі народні. А Юрко разом з людом простим, нужденним жив у норах смердючих, в землянках душних. І він не упізнав своєї Матері.

Побивається Мати, не знає, як же пробудити пам'ять у синів. Як вивести їх з світу темного, проклятого? Забрав у неї господар плянети чарівні персні, обручки, дзеркало всевидюче, корабель літаючий. Лишилося в Матері саме лише серце, яке сини її не можуть пізнати під жебрацькою личиною.

Йде Мати далі, бачить — ведуть вояки чорні під вартою чоловіка закованого. Весь у лахмітті він, руки зв'язані за спиною, на ногах брязкають кайдани, а все одно бояться його во роги, сторожко оглядаються на юрбу, націлюють списи в груди народу, щоб ніхто не наближався до ув'язненого.

Пошепки Мати питає:

— Хто це?

— Співець народний, — відповідають люди. — Бунт він здіймав серед людей супроти багатіїв та кровопивців. А тепер ведуть його на страту.

Пізнала Мати — то син її найменший Іванко — поет та казкар. Але ж як змінився він! Де поділося волосся біле, личко юне, рухи жваві? Грізна зморшка на чолі, палаючий погляд, міцно зімкнуті вуста...

Виводять співця на поміст. А там уже ходить кат, мечем широколезим вимахує. Народ зацікавив навколо.

Мати пробилася до помосту, впала до ніг сина.

— Ой Іваночку, мій синочку! На горе люте, на муку страшну я одпустила вас на землю прокляту. Чому ж не повернувся

ти до Матері самотньої? Чому приймаєш смертоньку страшну?

Схилився співець до Матері, співчутливо промовив:

— Не знаю я вас, бабусю. Та й звати мене не Іваном, а Тарасом. Дякую за любов, за слово добре. Але залиште мене, щоб і вам поганого не сталося...

Ні, не може Мати кинути сина на поталу. Вийняла вона ножа гострого, розрізала груди свої, потім — синові. Бризнула кров материнська, змішалася з синовою. Метнулися вороги, хотіли схопити Матір. Та пізно!

Стрепенувся син, охопився полум'ям іскристим. Спали з нього пута залізні, змінився лик. Засяло чоло зоряне, налилися силою руки кришеві. Ось яку зміну чудодійну принесла кров материнська! Глянув Іванко на Матір, крикнув щасливо:

— Згадав! Усе згадав, Матусю! Люди! Браття! Повстаньте! Вставайте супроти ворога темного, підлого! Годі нам бути рабами! Світ — для трудящих рук! Пісня — для дітей вільних! Ниви — для народів розкутих!

Гей, як сколихнувся народ від заклику вогняного! Змів, наче листя осінне, ворогів жорстоких. І пішли війська народні від села до села, від міста до міста, звільняючи рабів, спопеляючи гнівом праведним тиранів, багатіїв, насильників чорних.

А Йванко, взявши бандуру, співав пісні чарівні, зоряні. І де він проходив — прокидалися люди, розквітали буйним цвітом поля, оновлювалася планета. І, почувши звуки пісень братових, згадали про минуле своє брати пригнічені. Вийшли на шлях битий Василько, Миколка, Андрійко, Юрко, Степанко, Петрусь, який сидів за малювання недозволене у підземеллі темному. Обняли вони Матір свою кохану, поклонилися до землі за подвиг її великий. Пройшли брати по планеті, допомогли народові влаштувати життя нове, братерське. А потім викували корабель летючий та й помчали до рідного краю.

І зараз — хто полетить до зірок ясних, на дорозі небесній може зустріти гостинний дім. Кожній добрій людині — відчинено двері. А злим — краще не потикайся. Одразу пізнають темне серце сини та Мати. Адже недарма вони довго мучилися в чужинецькому полоні...

...Бачиш, Матусю, я назавжди запам'ятав твою чарівну казку. В ній теж відбилася твоя щирість, твоя правда, любов. Ти ніби знала, що мене чекають зоряні шляхи, і вклала в дитячу душу образи прозорокришталеві, героїчні, подвижницькі. І я з малих літ знав, що неможливо нести в інші світи, на далекі

плянети темряву, ворожнечу, рабство, обман. Я зберіг той легендарний заповіт, я передам його дітям нового світу...

Ми вечорами збираємося з товаришами-космонавтами, говоримо про майбутню роботу. Адже це буде не простий політ, а творіння зовсім іншого світу. Небувало. І ми — люди — будемо його творцями. Не вигадані боги, не ангели мітичні, не демони, не примарні почвари, а живі, теплі, знайомі всім люди, які вирощували силу і вміння, ніжність і мужність, любов і неохитність в довгих, нелегких дорогах на рідній плянеті.

Новий світ буде на супутнику Урана Титані. Це велика, досить велика куля. Від неї до Сонця далеченько. І світило звідти здається яскравою зорею з ледь-ледь помітним диском. Проміння його мало, тому астрономи гадали, що на Титані панує холод і темрява. Малювали похмурі скелі, нагромадження аміачних кристалів, нерадісну пустелю, моторошне небо.

Дослідники, які недавно полетіли до Титана, були приємно вражені. Плянета виявилась не холодною і не похмурою. Вони побачили темносині моря, що хвилювалися справжньою землею водою, били прибоєм в рожево-білі скелі. У тих водах плавали примітивні риби, розквітали прості водорості, на плянеті золотіли, синіли широколисті, лапаті рослини, цілком відмінні від знайомих, земних. Атмосфера Титана була теплою, затишною. Звідки бралось тепло, дослідники ще не вияснили повністю. Припускають, що воно випромінюється надрами плянети. Дивно, правда? Природа часто сміється над нашими гіпотезами та уявленнями, побудованими на догоду звичним концепціям.

І дихати на Титані можна без маски — в атмосфері двадцять відсотків кисню, п'ятдесят азоту, інше — інертні гази. І жодної бактерії. Чуєш, Мамо? Жодної. Ми дуже боялися спочатку, щоб не заразитись чужеплянетною інфекцією — адже від неї немає імунітету. А потім відкрили — цей світ без бактерій. І паразитів серед тваринного й рослинного світу ми не виявили на Титані. Жодного хижака. Риби й тварини, як і рослини, живилися не плоттю своїх сусідів по життю, а елементами атмосфери, радіацією електромагнетизму та тепла.

Наука була вельми здивована. Вражена. Досі ще йдуть дискусії — чи можливе таке? Але ж можливе. Бо є. І коли визрів проєкт — заснувати на Титані Нову Землю — почалися суперечки: що переносити туди? Які живі форми пересаджувати, що акліматизувати?

З освітленням було простіше — всі рослини на Титані,

всі живі утвори, скелі, навіть води світилися, флюоресціювали. Тому на плянеті ніколи не було ночі — лише легка пульсація освітлення, що залежала від сходу над поверхнею нового світу далекого диска сонця.

Складніше було питання з вирішенням долі нових наземних рослин і тварин. Що і кого брати чи не брати із Землі? Більшість космонавтів та вчених вважали — необхідно переселяти лише творчі форми, трудящі, так би мовити. І жодного паразита. Дехто заперечався. Почав доводити, що паразити необхідні. Що вони стимулюють здоров'я і ріст творчих форм. Що для поступу необхідні протиставлення різних начал. Що пашня й овочеві дерева, квіткові та хвойні рослини, переселені на Титан, зачакнуть і знидіють, не маючи ворогів, або ж небачено розмножаться, запоვენять усю плянету.

Бач, Мамо, як далеко зайшла наука, що вже й зло вважає необхідним чинником світобудови. Дехто з космонавтів обов'язково хотіли б узяти з собою котів, собак, морських свинок, білок, папуг. Розуміється, котам необхідні миші або м'ясо, мишам — зерно, білкам — горіхи, папугам ще якась їжа та певні умови. Ниточка взаємозв'язку потягнеться до безконечности, і ми відтворимо точну копію нашої Землі в новому світі. А навіщо? Невже не можна обійтися без самопоїдання природи? Після сварок і дискусій все-таки було вирішено — здійснити гігантський соціально-космічний експеримент — створити еволюцію нового типу, де всі тварини, рослини на чолі з розумною істотою — людиною — будуть збрані, об'єднані, як клітини в спільному організмі.

А мені ця думка була рідна й близька вже давно. І її заронила в моє серце ти, Мамо. А ти прийняла її від матері своєї, від бабусі, а ті — з сивої давнини.

Пісні наші, казки наші, думи народні ніде не проповідують ворожнечі й розбрату. Всі події в казках закінчуються миром і веселощами. Народу-творцеві найлюбіше було — скінчити герці військові, змагання між людьми та вийти в поле незоре, вдихнути повітря солодкого, пахучого, засіяти лан вільний зерном золотим. А скінчивши працю радісну, зібратися до гурту дружнього на бесіду щиру. Тому й дивно мені чути суперечки отакі, бо життя в будь-якому світі цілком може обійтися без мук і страждань, ворожнечі та визиску.

Ще й досі мені йдуть листи з усіх усюд — від малих школярів і дорослих людей, від учених і хліборобів. Усі вітають

мене за космічний політ, славлять як світового героя, як одного з Колюмбів Космосу. А мені ніяково, незручно. Я ніби вкрав чужу славу. І в найбільшій мірі та слава належить тобі, Матусю. Хіба не так? Хіба я неправду кажу?

Може, сотні разів уже я був би в могилі, якби не ти. Може, лише твоєю самовідданістю та любов'ю я вирятувався од вірної загибелі. Згадай...

Я купався у Дніпрі. Ти спочивала на березі, поправши перед тим білизну в прозорому плині.

Мені дуже подобалася пустотлива течія. І не помітив я, коли хвиля потягла мене у вир, закрутила, хлюпнула водою в рот. Я закашлявся й почав тонути.

Я теліпав ручками — дарма. Широко розплющеними оченятами дивився на жовте кружало сонця, яке мерехтіло вгорі, на зграйки рибок. Свідомість затьмарилась.

А тим часом тобі крикнули, що я тону. І ти кинулась у плин дніпровський, пірнула, витягла мене — синього, напівживого. Вилила воду з груденят, привела до тями. Я плакав, захлинаючись, а ти, пригортаючи мене, несла додому, втішаючи, пестячи — схвильована та бліда.

А затим почалася війна. Батько пішов воювати. А ти зі мною та сестричкою виїхала на схід, за Урал. Ми їхали в холодних товарняках, їли несмачну пісну бурду. Давали нам по шматочку черствого хліба. Ти майже весь хліб віддавала нам — мені та сестрі. А коли ми жалібно зиркали на тебе — ти дивилася прозорими синіми очима на нас і невинно казала:

— Я наїлася, дітки. Хай вам...

На ешелон налітали ворожі літаки. Виючи, скидали бомби. Ти хапала нас, кидалася, як і сотні інших людей, у поле, геть від вагонів. Прикривала нас своїм тілом. Та не вберегла сестри. Її вбило під час одного нальоту.

Ти поховала її серед поля, дивилася невидючими очима вдалину, гладила суху дернину на горбочку, який прикрив сухеньке тіло твоєї доньки.

Ми жили всю війну за Уралом, у містечку. Ти працювала на великому заводі, рила котловани, носила розчин, тягала цеглу. Я пішов у школу. В перший клас. Потім у другий, третій.

Ти поверталася з роботи увечері, хукала на сині долоні, плакала від втоми. А потім сідала до гасової лампи, зашивала дірки на моїх блаженських штанцях, прала сорочечку, латала носочки. Обкрадаючи себе, ти приносила мені грудочку масла

або жменю крупів. І очі твої тепліли, коли я жадібно припадав до повної миски.

Та ось скінчилася війна. Ми поїхали на рідну землю, до незабутнього Дніпра. Село наше спалили вороги. Ми побачили тільки недогарки та здичавілих котів, які шастали в бур'янах.

Ми стали жити в землянці. Батько не повернувся з війни. Потяглися довгі, важкі роки післявоєнної неволі. Куди не кинь — нема ні того, ні другого. І знову не раз, не два я б скотився в пашу могили, якби не твоя любов, твоя неугасима самовідданість. Коли я хворів гарячкою, ти не відходила від моєї постелі. Ти почорніла від болю, від горя, ти звелася на ніщо, лише очі твої горіли, як жарини, на сухому обличчі. І ти виходила мене. Чи ліки, що їх з труднощами ти роздобула в медпункті, допомогли — я не знаю. Але що мене повернула до життя материнська вірність — це я знаю напевне.

Нам допомогли поставити нову хату. Забувалися давні болі. Відкотилася в минуле пам'ять про війну. Нові діти не знали її темного лица. Відбудувалися села. Потяглася молодь до міста — вчитися, шукати нових шляхів.

Я скінчив школу. Ти мене вирядила в армію. Лишилася одна-однісінька, як палець. Але в листах не жалілася, не плакала. Терпіла. І я інколи заздрих тобі — може, не тобі, а твоїй дивовижній мужності. Ви, матері, мужніші за синів своїх, хоч і не знаєте про це...

Вічне горіння. Муки. Любов. Щоденне хвилювання — чи нагодована дитина, чи одягнена, чи чиста, чи вдоволена, чи не зобиджена, чи не хвора? І все — не для себе! І все — для дитини! Ні, такого подвигу не знають сини. Силою матерів тримається наш світ!..

Я пішов у авіашколу. Став літуном. Мені припала до серця орлина професія. В надзвуковому польоті людина переходила в якийсь небувалий ритм буття. Кожного разу я ніби народжувався вдруге, втретє, всотє!

Тоді почали писати про майбутні космічні польоти. Я захоплено читав такі книжки, журнали. Мріяв, сподівався, що той час незабаром. Але навіть найсміливіші здивувалися, коли декому з літунів запропонували перейти в Космоцентр. Я підійшов одразу — і по здоров'ю, і по знаннях, і по великій охоті.

Перший раз я літав по круговій орбіті. Це не було сенсацією, бо до мене вже літало сотні людей. Другий політ мені судилося здійснити до Місяця.

Я стояв на широкому хвилястому плято. Під ногами ламалася хрумка плівка, припорошена пилом. Над головою сяjala гігантська водяниста куля серед зірок. Земля. Було дивно і моторошно. Крізь туманну плівку хмар я розпізнавав обриси материків. І кожен з них простягався на тисячі кілометрів. А я їх вмiщав одночасно — в одному погляді — неосяжні простори планети і мільярди людей.

І розглядив я Чорне море, ниточку Дніпра. Згадав тебе, Матусю. І збагнув, що це ж твої руки підняли мене на таку височінь! Твої і батькові. Руки простих, не відомих нікому людей. Якби не ти — я б не став тим, що є нині. Якби не праця і вміння тисяч і тисяч скромних трударів — ноги космонавтів не ступали б на поверхню далеких світів.

Ми повернулися на Землю. Плянета вшанувала нас. На трибуні, перед людьми, була й ти, Мамо. Присоромлена, приголомшена, зніяковіла. Ти все ховалася за мою спину, шепотіла:

— Ну хай ти герой... А я, мене за віщо?

Було і є за віщо, Мати!

Адже недарма називаємо Природу — Матір'ю?!

І Вітчизні — землі рідній — належить це чарівне ім'я — Мати.

Бо немає в світі, у всій неосяжності любішого, чистішого, героїчнішого поняття, як Мати.

Мудреці Сходу говорять: "Коли навіть найвищого Учителя людства народжує Мати, як же не схилитися перед тобою, Мати?"

Скрізь і всюди — твоя рука.

Ти породила мене, навчила, виплекала, захистила в біді. Ти — це я, я — це ти! І летить у далекі світи воля твоя, втілена в мене, любов твоя і мудрість, прийнята в серце моє!

Хай гимном небесним пролунає слава твоя.

Дивовижне явище — Мати. Таємнича суть — Мати.

Любов твоя — єдине божество, що є на Землі і в безмірі світів — зримих та незримих. Тобі — володарко нашого народження й змужніння, дитинства й здійснення прагнень — тобі складаємо подяку за дарунок життя, за муки святі, що ти переносиш в ім'я дітей своїх, за жертву несказанну, яка лягає основою буття.

Тебе, володарко світу, підносимо, як стяг любови, понад усіма межами умовностей і традицій. Тобою — Мати — об'єд-

нуємось понад розділеннями рас, націй та світоглядів.

— Ти — в міріадах форм. Ти — єдина.

Бачу тебе всюди — в ніжному сяйві очей дівочих, в ласкавому шепотінні беріз, у цноті гірських прохолодних снігів, у таємничому мерехтінні зоряного неба, в дивному ароматі квітів...

А найпаче бачу тебе в людських матерях. Струджену, мовчазну, терплячу, непомітну, вічнодіючу.

Судять тебе по твоєму убранні, по словах твоїх, по мові та руках. Але хіба то ти? Хіба ти така, як здається байдужому або неуважному поглядові? О ні, ти не така!

Як зернятко невеличке, непомітне породжує велетня-дерево, як жменя жита засіває лан, як атом несе космічну ляміну енергії, так і ти — Мати, закривши обличчя та суть свою, даєш сиnam силу і міць проходити тяжкі шляхи життя і відкривати двері великої Таємниці.

Такою я бачу тебе.

Такий образ — вірно і з любов'ю — понесу до далеких світів...

КОСМІЧНА КАЗКА

"Я завжди був з нею, а Вона зі мною. Відколи пам'ятаю себе, мене супроводжали Її очі, Її ніжні руки, Її теплий, животворний подих.

Я сам був Її породженням, Її вередливим дитям. Але Вона була дуже лагідною, терпеливою і покійно зносила мою жорстокість.

Минав час. Я зростав у затишній домівці, не знаючи навіколишнього світу, не знаючи небезпек, перешкод, труднощів. Я часто запитував Її:

— Що там за стінами будівлі, де ми живемо?

— Зачекай, — тихо говорила Вона, — виростеш, прийде час...

— Але я хочу знати!

— Май терпіння. Я поведу тебе по всьому світу. Я покажу тобі найкращі плоди свого Саду.

— Я хочу сам.

Відчувши в себе могутні сили, я повстав супроти Її лас-

кавої турботи. Вона не образилась, але тихо, сумно запитала:
— Ти бажєеш залишитись на самоті, синку? Мені краще піти?

— Іди! — з викликом сказав я. — Я хочу бути сам. Я вже давно не дитина. Мені образливе твоє невпинне піклування!

І Вона пішла, кинувши на прощання довгий і болісний погляд, сповнений великою любов'ю.

Я залишився сам.

— Вільний! — закричав я, гасаючи по своєму притулку.
— Вільний! Робитиму, що захочу! І вийду в неосяжний світ!

А він давно манив мене — той чарівний, дивний, таємничий світ, що ввижався за вікном. Я стрімголов кинувся туди, зупинився на порозі, засліплений Безмежністю.

Серце моє стислося жахом. В душі прокотився страх. Я згадав Її, згадав затишний куточок, де виростав під Її пестливим поглядом. Я повернувся назад, щоб захватись у свій чарівний притулок, але він зник.

Мене оточувала Безмежність.

— Де ти? — закричав я у відчаї. — Де ти, повернися! Я буду слухатись тебе, я не порушу твого бажання...

Відповіді не було.

Тільки пуста луна котилася в просторі. А десь далеко на обрії маячила якась постать. То Вона! Треба догнати Її.

Я стрімголов кинувся туди. Наступила ніч. Я втомився. Постать загубилася в п'ємті. Повіяв холодний вітер. Насувалася гроза. Заблищали блискавиці. Гримнули громи.

Я впав навколішки, прохаючи пощади. Ніхто не відповідав. Лише громи глузливо-грізно гримотіли в Безмежжі.

Недалеко горів ліс. Звідти несло теплом. Насмілившись, я вихопив з вогню палаючу галузку, розвів багаття. Відблиски його вихопили з п'єтми знайому силуету.

Радісно скрикнувши, я кинувся туди і розчаровано зупинився. То був якийсь грубий кам'яний ідол... Настав світанок. Я вирушив знову на розшуки. Ноги мої були побиті камінням. Я спіймав дикого гоо, що щипав травку на галявині, і верхи на ньому поїхав далі.

Минали дні. Часто мені ввижалася рідна постать на обрії. Я доганяв Її, але то була не Вона. То була Її облудна подоба.

Минуло багато часу. Я знемагав у пошуках. І ось одного разу гоо домчав мене до великого міста. Там я побачив вогня-

ного дракона, що котився по металевій дорозі. Я пересів на нього. І захоплено їхав на ньому довго-довго. Куди мене віз вогняний дракон — я не знаю. Мені подобалась швидка їзда, миготіння дерев мимо путі.

Та ось одного разу я згадав про свої пошуки... і з подивом відчув, що я забув, яке в Неї обличчя...

"Потім знайду", — подумав я. — "Тут такі чудеса, а Вона нікуди не втече!"

З вогняного дракона пересів я на безшумну машину. З неї на металевого птаха. Він підняв мене над світом, і незміряна гордість опанувала мою свідомість.

Я володар! Я лечу, куди захочу! Мені підкоряються стихії! Саме сонце стане служити мені! Ця думка з'явилася в мені, розрослася, стала невмолимим бажанням.

Я пересів на космічний корабель. Я помчав у зоряний простір. Побував на тисячах планет. Я змужнів, помудрішав, знайшов біля далеких зірок ближніх своїх.

І все ж таки чогось не вистачало мені. Вечорами, відпочиваючи в далеких світах, в казкових світах, я намагався згадати щось. Що саме? Що?

Пливло дитяче марево, солодко стискалося серце... і все зникало.

Минали великі віки. Я розкрояв Безмежність. Пізнав матерію до найглибших глибин. І, сівши на краю Безмежності, я заплакав:

— Де ти, Істино?

Я помацав обличчя своє. Воно було старечим, шорстким. Поглянув на руки — вони скидались на землю. В безодні свідомости майнув далекий спогад. Я — дитина, і наді мною чарівні, рідні очі...

— Згадав! — закричав я на весь Космос. — Згадав!

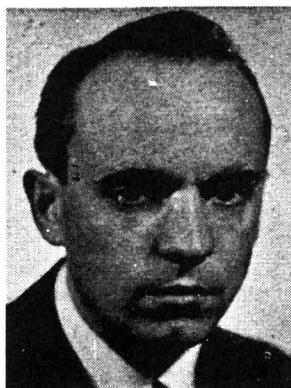
Я покинув Безмежність і помчав назад. Серце ожило. Забилося схвильовано і юно. Я не там шукав! Я тепер маю безмежні сили. Я пролечу Всесвіт. Я знайду Тебе! Чуєш? Я хочу бути дитиною, хочу очистити кору гордині і самозвеличення!

Я кличу Тебе, жду, відкриваю змучене серце! Воно втомилося від невпинних шукань, воно бажає єдиного щастя! І те щастя — Ти!

БОГДАН БОЙЧУК

поет, народився 1927 року в Україні. Від 1944 року проживав у Німеччині, а від 1949 року живе в Нью-Йорку. Належить до нью-йоркської групи поетів, працює в редакції журналу "Сучасність". Творчість поета обіймає кілька збірок поезій, п'єси, переклади.

У поезії Богдана Бойчука читач знаходить мотиви тяжких воєнних переживань, мотиви призадуми над життям з його болем і проминаючою радістю, мотиви смерті, коли "зав'яжуться в ногах стежки і темрява покличе піснею німою". Смутком також навіяні картини південних пейзажів США та Мехіко. Вся творчість поета пронизана глибоким співчуттям до людини.

Поезії:

Час болю, Нью-Йорк, 1957
Земля була пустошня, Нью-Йорк, 1959
Спомини любови, Нью-Йорк, 1963
Вірші для Мехіко, Мюнхен, 1964
Мандрівка тіл, Нью-Йорк, 1967

П'єси:

Дві брами, Нью-Йорк, 1968

Переклади:

Хуан Рамон Хіменес: Плятеро і я, Нью-Йорк — Новий Ульм, 1968

ДЕСЬ СУТЬ БУЛА

Десь суть була —
    Осталися одгадки,
Десь дім стояв —
    Та як його знайти?

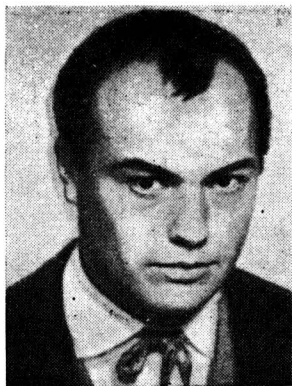
Мій шлях:
нежданно виховзнув
з-під ніг
й піском розлився
в безконечність.

Я йшов
(зі мною поруч ніч)
і по коліна груз
в темноті.
На грані світляних років
являвся часом день,
і час від часу зірка
падала комусь
в долоні.

І тільки раз
я став віч-на-віч
з ціллю:
пожадно кинувся
до ніг. Обняв.
І притиснув
до серця мокрого
від крові
тонку й холодну пустку!

Так:
десь дім стояв —
а може й не стояв.
Була десь ціль —
а може й не було.
Я йшов кудись
і знав:
мій шлях — в нікуди;
я йшов і знав:
мій хід — життя.

МИКОЛА ВІНГРАНОВСЬКИЙ

поет, кіноактор, кінорежисер і сценарист, народився 7 вересня 1936 року в Україні. Учень Олександра Довженка, працює як кінорежисер у Києві.

Від 1957 року друкує свої твори по різних журналах. Поетична творчість його позначається глибокими почуттями до України і вольовістю. В його поезії часті мотиви болю, тривоги і якоїсь провини перед народом. Поет орудує досконалою формою вірша і поетичною мовою, багатою в метафори та поетичні образи, наприклад: "На крило небокраю сіла хмара в червоній хустині і задумалась; І місячні серпи ті ночі в копи жнуть". Поезія М. Вінграновського переткана афоризмами: "Свобода в нас і — з нас іде. У боротьби нема відпустки. До бою! Бо не буде бою", та багато інших. Дотепер вийшли друком дві збірки поезій:

Атомні прелюди, Київ, 1962

Сто поезій, Київ, 1967

С О Н Е Т

Зоря над містом піднімає весла.
Зоря чекає, доки тиша скресне,
Доки присплять дівчата свої весни,
Доти зоря над містом не шелесне.

Зоря над містом зібрана і чемна,
Зоря над містом точна і знаменна,
Зоря над містом хлібом пахне темним —
Найкраще в світі пахне хліб печений.

Така зоря в своїм промінні чесна,
Така зоря із бід людських воскресла,
Така зоря не падає, як мрець.

Вона зіходить раз в тисячоліття,
Одна між зір не знає пустоцвіття,
Вона проходить між людських сердець.

СКАЖИ МЕНІ, ДНІПРЕ...

Скажи мені, Дніпре, в якому стражданні,
Із серця якого народжений ти?
Скажи мені, Дніпре, в яким сподіванні,
В якому стремлінні ти впав на степи?

Чи, може, скорившись клекочучій силі,
На землю упав лютувать і стогнать?
І чорним вітрам дарувати хвилі,
Щоб клопоту з ними й зажури не мать?

Чи, може, упав ти на груди століттям
У водах своїх освятити час?
Та сонце твоє узялось верховіттям
І стогону твого напився Тарас...

Чим далі у вічність, тим в юність далі,
Тим вище Тарас над тобою стає.
І, повен минулих надій і печалі,
Сьогодні він серце тобі віддає...

Клекочучий Дніпре! В якому народі,
В якому народі народжений ти?
Немеркнучий Дніпре! В яким переброді
Народ переходить в майбутні світи?

Ти в мого народу течеш біля мрії,
Течеш біля серця безсмертям своїм!
Скажи ж мені, Дніпре, які вітровії
Все кличуть тебе крізь степи і гаї?

ВІРА ВОВК (ВІРА СЕЛЯНСЬКА)

поетка і письменниця, народилася 1926 р. в Україні, в Бориславі. У час воєнних років жила з батьками в Німеччині. Студіювала музикологію, германістику, славістику в університетах у Тюбінгені та Мюнхені. Продовжуючи студії в Ріо-де-Жанейро, куди переїхала після війни, Віра Вовк здобула там ступінь доктора філософії і стала професором у цьому ж таки університеті, а від 1957 року головою катедри германістики.

Літературна творчість Віри Вовк уже значна, обіймає поезію, прозу, переклади — особливо з французької та португальської мов.

У творах Віри Вовк закріплюється глибина містично-релігійного характеру і відкриваються перед читачем широкі горизонти. Поетка багато подорожує, і зі сторінок її творів ясніє краса різних країн, далеких морів, гордих пальм і краса України, за якою авторка тужить, відчуваючи скрізь на світових дорогах свою самотність:

”Неси собі холодний біль по всіх підсоннях,
Жери красу, впивайся вітром,
Несите серце,
Самотнє серце,“

але цей смуток рівноважить віра в перемогу добра:

”покачаємо сонце росою, і скапає біль — так скапає свічка...“

В поетки — широка гама почувань, прихованих пристрастей і трагізму, а попри те — елегійний спокій і відчуття вічності. Майстерність поетичних образів, вишукана форма, лаконічність вислову — це особливості стилю поетки.

Збірки поезій:

Юність, Мюнхен, 1954

Зоря провідна, Мюнхен, 1955

Елегії, Мюнхен, 1955

Чорні акації, Мюнхен, 1961

Любовні листи княжни Вероніки до кардинала Джованнібаттісти, Мюнхен, 1967

Проза:

Легенди, Мюнхен, 1954

Казки, Мюнхен, 1955

Духи і дервіші, Мюнхен, 1956

Вітражі, Мюнхен, 1961

Смішний святий, драма, Нью-Йорк, 1968

ОРХІДЕІ

Сонце пополудневе! Як повно розливається
Голос дітей під тобою! Вітер заснув
Під кущем манакá, і колібрі п'ють мед
З розквітлого фіолетного і білого цвіту,
Потік журчить між берегами з червоної глини.

Де мій запашний чорнозем, де лимани,
Що полоскали б моє коріння?
Де дерева, що піднесли б галуззя, як ліри?
Де журавлі, що перевезли б
Мою тугу за далекі моря?

Скажім: усе було б по-давньому;
Я прилинула б тихо над ранком
Шукати сад горіховий за дерев'яною церквою,
Потім застукала б радісно в шибу
Старосвітського дому в долині.

Горе! Незнані руки відкрили б двері,
Цікаві обличчя дивилися б просто на мене
Сказати у мові співучій і рідній:
"Чого ти шукаєш, чужинко?"

Невже ранній сніг поламав кріслаті горіхи?
Позападали вже прадідівські могили
На кам'янім цвинтарищі в землю,
Де сходять фіялки, темні, як плесо під Греджицом?
А та капличка на закруті вулиці
З обгорілими від свічок ангелами;
А ті скрипучі хори, де ми шукали
Свічників і хрестів відкладених?

Невже ж я не маю ніякого права до них?
Сонце пополудневе! Коли розіллешся й засліпиш
Нас на зорінні, обітреш сльозу сирітську,
Пригрієш прочан бездомного люду?

Кожний несе своє горе, як слимак шкаралюшу;
Мені треба самою ходити по вечірніх горах,
Хоч мої уста різьблені на срібнокутий сміх,
І мої руки мають стільки дорогого тепла.
Собі співаю. Природа довкола
Не пригорне мене, як сестра.
Кому потрібний мій спів?

Орхідеї в барвах середньовічних містерій
На картинах незнаних майстрів!
Які ви подібні до нас! Над вами палає
Сузір'я Хреста. Невже ви свідомі
Своєї шляхетности, ви — чужинки?

Мурі, 28. 6. 54

БАЛЯДА ПРО ДІВЧИНУ

Він зустрів її серед кладки.
Дзвоном гула ріка, злітали соняшні чайки.
"Дівчино, ти з чужого села,
Не вірю, що пальці
Мережили твоє плаття.
Ти — відьма, зашіптуєш павуків."

Повела зором, що був замороженим терном.
Одно око сміялося, друге трішки сльозило.
Він бачив срібні нитки в косах-розпусниціях,
І пригадалися сріблом виткані плахти.

"Ти, певно, багата, дівчино,
Ховаєш у кутках уст вередливу усмішку,
Що схожа на пів-замерзлу калину.
Так усміхаються ті, що не вміють тіпати льон.
У мене синок, що стругав раз сопілку

І вже намуляв мозоль на долоні;
Твої же такі, неначе на короваях
Переплітали зозуліні крила.“

Розтулила шипшину на щічці,
Налила зіниці липовим медом.
"Ти з другого боку живеш,
Там, де згоряє сине каміння
Між островами дерев осетрових.
Бо я — потойбік, де хата співає
І шиби сміються очима любої жінки.
Ти ще й не промовила слова,
Хто ти, таємна дівчино?"

Вона мовчала. Дзвонила ріка,
Злітали соняшні чайки.
І він забув, хто він і де живе,
А дівчина, що була осінь,
Його крізь пекло кленів повела.

ЧОРНІ АКАЦІЇ

Я не знаю, чия рука колише
Цю сіть, до спочинку розп'яту,
Де берег мариться білим.
Час цідить пісок з долоні в долоню,
І смерть може стукнути легко об шибу
Гілкою чорних акацій.

ГРУШ НАТРУСИЛИ...

Груш натрусили
з матір'ю на городі.
І я набрав повну пазуху
маленьких глечиків золотих,
повних меду,
і поніс, підстрибуючи, у Круглик,
де батько косив пшеницю.
Підійшов —
комбайн стоїть,
як червоний безкрилий птах.
Підійшов —
гукаю батька — нема.
Я заглянув у пшеничне колосся — нема.
Я заглянув на дно дороги — нема і сліду.
Я заглянув під одержу дерева — нема.
Я спитав у шуки,
яка хотіла проковтнути сонце — не бачила.
Я спитав у річки — не бачила.
Я спитав у отари — не бачила.
Комбайн стоїть,
як червоний безкрилий птах,
і нема ніде батька.
А батько у землі іще з війни.
Його тіло стало землею.
Його груди орють навесні плугами.
Його ногами ходять трактори.
Його руки ростуть калиною у Круглику.
Його волосся продовжує стебла пшениці.
Його очі дзвонять криничками між дерев...
Батьку, я тобі груш приніс!
Ми з матір'ю натрусили на городі!
На, батьку! Бери!...
А мати тебе, батьку, усе виглядає
у вікно,
каже: куди пішов — звідти і прийде —
усе виглядає.
А я ж тебе, батьку, і не бачив навіть.
Тільки й того, що на портреті.

Та хіба ж то ти?
От якби ти був дома та косив —
я б допомагав тобі,
я б був твоїм помічником.
Ми удвох слухали б хлюпіт ниви
і шелест зерна у бункері,
і нетерпляче виглядали б грузовиків
із села від току.
А іще я б збігав до кринички по воду
і приніс би тобі повне відро.
А по обіді ми б їли
під прохолодою крил комбайнових.
І косили б, косили.
А ввечорі нас би зустрічала біля воріт мати.
Батьку, чому ти не дома?
Навіщо ти в землі? Я не оратиму
землі — бо тобі ж буде боляче!
Я не сяду на трактора — бо тобі важко буде!
Я не коситиму пшениці, бо то ж твоє волосся!
А дівчата бояться ламати калину,
кажуть, що то твої руки,
а кринички заростають — ти ними дивишся!
Навіщо ж ти, батьку, у землі?
Падають додола глечики золоті груш
і розбиваються з тихим дзвоном.

**
*

— Хмаро,
затули долонею
сонце.

А ти, дерево,
піді до криниці —
само нап'єшся і мені принесеш.

— Хай пташка полетить,
Їй нічого робити, співає,
а я тчу тіні з трави.

Хмара затулила долонею сонце.
Дерево виткало тіні з трави.
Пташка накрила крильцями пташат у гнізді.
А я сходив по воду і п'ю.

**
*

А нам би не ходити далі,
де стежки під назвою: Щоб заблудився.

Зараз вони рівні й гладенькі — хоч котися —
а далі ховаються в широке листя трав.

Або виведе на кручу перед проваллям і щезне,
бо далі стежка під назвою: Щоб не повернувся.

ОЛЕКСАНДЕР ГОНЧАР

письменник, займає значне місце серед інших прозаїків нашої доби, таких як С. Скляренко, М. Стельмах, П. Загребельний, а з молодших Є. Гуцало. Олесь Гончар народився 3 квітня 1918 року в Україні на Полтавщині. Університетське навчання в Харкові перервала йому війна, а розпочаті філологічні студії покінчив пізніше в Дніпропетровському університеті. В роки війни був на фронтах, де здобув три медалі "За відвагу". У пово-

енних роках Олесь Гончар багато подорожував по країнах Європи та Азії, як український письменник і представник УРСР. Побував він також у Японії, і з цієї подорожі привіз подорожні нотатки — "Японські етюди", замітні своїми літературними вартостями.

Друкуватись почав письменник по журналах ще в 1938 році. У час університетських студій виявив нахил до літературознавчих досліджень у своїх працях про Франкового "Мойсея*", про стиль М. Коцюбинського та в інших. Спершу й пішов автор по цій лінії, вступивши на студії до Інституту української літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР, восени 1946 року. Однак дуже скоро зрозумів своє призначення — бути письменником.

Олесь Гончар є автором нарисів, новель, оповідань, повістей, романів. Тематика його творів — це воєнні переживання ("Прапороносці"), життя сучасників на південних просторах України ("Тронка"), історичне минуле, з глибоким розумінням вплетене в сучасність ("Таврія", "Собор"). Особливе місце в творчості письменника займає "Собор" з його актуальними проблемами, з питанням гідності людини і нації. Цей твір позначається глибоким алегоричним, а то й символічним змістом. Стиль Олесь Гончара характеристичний рисами романтизму.

Повісті і романи:

Прапороносці, 1947

Голубий Дунай, 1947

Злата Прага, 1948

Партизанська іскра (кіноповість), 1956

Перекоп, 1957

Тронка, 1963

Собор, 1968

Оповідання:

Модри камень, 1948

Новелі, 1949

Південь, 1951

Дорога за хмари, 1953

Чари-комиші, 1958

Маша з Верховини, 1959

Зірниці, 1960

Людина в степу, 1961

Нариси:

Зустрічі з друзями, 1950

Китай зблизька, 1951

Японські етюди, 1961

С О Б О Р

ІХ

Зачіплянку цього дня ніби гедзі які покусали: багато було злих.

— Наче й не що, а ніби в душу тобі наплювали, — сказав Федір-прокатник — не архітектор я, а не хочу, щоб пусто було.

Як на те, в нього ще й "кама" цього дня зіпсувалась. З жінкою за ніщо посварився. Інші теж ходили дражливі, прихнюплі. Мабуть, якби з'явився сьогодні Лобода-висуванець на Веселій із своїм нержавіючим оптимізмом та свіженькими анекдотами, то навряд чи став би хто слухати "вірменське радіо" і вже напевне, що ніхто зараз не сів би з ним забивати "козла", — маєш охоту, сідай і сам із собою грай!

А тут прибула ще кочівна бригада реставраторів, що ставила свого часу сміховинне оце риштовання, яким так ніхто, крім лелеки, й не скористався. З місяць тоді товклися тут, з собору нічліжку собі зробили, горілку пили та дівок водили — така це була бригада, що її роботу Зачіплянка інакше й не називала, як халтурою. Разом з таблицею тепер із собору ніби знято було якийсь покров охоронности, недоторканости. Відтепер собор став об'єктом ненадійним, і це, мабуть, якраз і пригнало мерщій сюди халтурників (адже й на руйнуванні ча-

сом можна добре урвати)... До того ж згадала ця братія про колись уже виконані тут роботи (хоч і було їх на копійку), спом'янула якийсь свій договір, що його, мабуть, уже й миші з'їли. Бригадир реставраторів, щуплявий підтопанець у береті, умовляв селищан на майдані підписати йому якогось акта, виправдальним тоном пояснював, чогб роботи було тоді заморожено:

— Ви ж знаєте, як це в нас: то кошторис не затверджено, то оліфи нема...

— Душі в тебе нема, — презирливо скривився на це Федір-прокатник.

— Бригадир — не бий лежачого, — підкинув Шурко, водій далекорейсових автобусів.

Ще один з реставраторів скаржився, що за висоту не платять, бігаючи верткими очіцями, шукав у роботяг співчуття.

— По закону верхолазам мається за висоту платити, а хіба ж то не висота? — І, всіх закликаючи в свідки, вказував на центральне шатро — іржаве, з облізлою фарбою.

Металюрги спохмура поглядали вгору. То таки була висота. Молодиця вагітна, невістка горнового Ткаченка, теж задивилася вгору, кривилася, наче хотіла спитати: "А дитя мое вже й не побачить отих бань та шпилів?"

Небо над собором сьогодні було ніби блакитніше, ніж завжди, сповнене було якоїсь майже нестерпної ніжності. Ні юги, ні заводських димів. Ластівки вгорі змигували весь час, чимось їм тут подобається, ціле літо вони так змигують над опуклостями собору.

Розмова в гурті раз у раз поверталася до таблиці, зайшлося про походження її, старші пробували пригадати, коли й ким було її відлито, і виходило так, що ледве чи не за декретом Леніна була вона відлита, оця чавунна зачіплянська таблиця...

Учитель Хома Романович, у якого до війни сиділа за партою легендарна Майя Прапірна, неремстиво стояв позад гурту, сухенький, сивий, в розмовах участі не брав, тільки очі його, задивлені на собор, поїнялися сльозою. Йому більше, може, ніж будь-кому, було чого переживати. За цей собор він свого часу на Магадані побував, власне, більше за свій темперамент, за те, що мав звичай аж надто запально історію храму учням переповідати. Багато хто з металюргів, людей різних поколінь, теж колись сиділи за партою у Хоми Романовича, теж дещо знали про історію виникнення собору. Виник,

як із легенди. Після зруйнування Січі, в потьомкінські часи, повержені запорожці заснували монастир у цих місцях, у плавнях, що належали раніше одній із окраїнних запорозьких паланок. Отам у плавнях постригались у ченці, брали до рук, замість шабель, книги святого писання. Перевдягалися, як оточенці, в буденну сіру одержу гречкосіїв. Чорною жалобою ряс прикривались буйно-червоні шаравари лицарів Запорожжя. І вирішено було тоді на їхній сумовитій раді: збудуємо собор. Воздвигнемо, щоб піднісся в небо над цими плавнями, що рибою кишать, над степами, де наші коні випасались, і буде незломлений наш дух жити у святій цій споруді, наша воля сяятиме в небі блиском недосяжних бань. Шаблю вибито з рук, але з серця не вибито духу волі й жадання краси! Наша непокора в цім витворі стане серед степів на віки, окрасою Великого Лугу вгору сягне... Але хто ж збудує? Хто сотворити зуміє? Підліток місцевий викликався, тямковитий хлоп'як, з очима великими, як надхнення. "Благословіть!" І зник у плавнях. Три доби його не було, потім повернувся до товариства й на долоні тримав собор готовісінький, весь зроблений із стеблин комишу. Розповідав потім, нібито загорений приліг у плавнях, задрімав і собор сам ві сні йому наснився. Рада козацька, оглянувши пробу комишану, схвалила: воздвигнем!

І засяяли відтоді блакиттю кулясті бані собору над плавнями, над цим білим світом дніпровським...

Щось подібне переповідав колись своїм школярам схильний до велемовности Хома Романович, а зараз уже ні, не переповідає. Мовчить про ті легендарні плавневі комиші, з яких цей собор колись виник. Вчить дітей арифметики. Чистої арифметики, без будь-яких домішок. Хіба що з Баглаєм-молодшим коли-не-коли душу відведе. Микола належить до його найулюбленіших вихованців, учитель вірить у нього та в його ненаписані поеми. А хто має сумнів, тим каже тоном майже простим:

— Юнак — чистий думками і непорочний діями. Колись він ще прославить нашу Зачіплянку, згадаєте моє слово...

Під час громадянської, коли різні влади тут часто мінялись, не раз налітала на собор ще й "безвладна влада", гуляйпільська анархія, без попа причащаючись вином із золотих церковних чаш. Уподобали гуляйпільці великого дзвона й вирішили забрати його до себе в Махноград, у степову свою столицю. На спеціальних пристроях, волами повезли через скарб-

нявські плавні стопудову козацьку мідь, але на греблі десь вози обломилась під непосильною вагою, шубовснув дзвін у ковбаню, в глибочезне плавневе озеро, і, кажуть, сім днів гув, доки дна дістав! Досі показують старожителі те місце, що тепер уже не страшне, щоліта купаються там діти із заводських піонерських таборів.

І діла ніби не було, а люди знічев'я все юрмились на майдані соборному. Ромця точив язика на дотехах, що ідея шашличної таки явно ж перемагає ідею собору. — Давайте швидше геть зносити його, цей пережиток минувшини! Величезну шашличну натомість воздвигнемо! Шашлики по півбарана, чебуреки, джаз із стриптизом...

— Помовч хоч ти, — хмурячись, кидав йому чорний, як циган, Кашубенко-прокатник.

Десь аж із Гупалівщини придибуляли старезні бабусі у темних хустинах, не розчули той дзвін із таблицею, та по своєму чутку перетлумачили, по-їхньому виходило, нібито з міністерства мають сьогодні приїхати собор відкривати... Спасибі, зважили таки там на їхні безконечні прошення!

Незабаром над голосами гупалівських бабусь уже горував голос Шпачихи, яка, відбазарювавши в місті й повертаючись у свої володіння, кинула клич негайно ж братися й писати анонімку за підписами всього селища.

— Сама бігатиму по дворах і сама від вас підписи збиратиму під цю анонімку! — кричала, звертаючись до зачіплянців. Забула Шпачиха, коли востаннє й свічку цьому соборові ставила, нав'ючена клунками, ніколи й не гляне вгору, на його верхи, а тут раптом збаламутилась... — При всіх же властях стояв! — галасувала зразкова квартальна. — Чого ж тепер розвалювати? Кому він поперек горла став?

І зобачивши Олексу-механіка, що саме з'явився на майдані, присікалася й до нього:

— Ти все із своїм Бубликом не розв'яжешся? А це свавілля тобі й не пече? Ти ж народний засідатель, ми ж за тебе голоси віддавали!

— А що я скажу? — виправдувався механік.

— Справу в суді на руйнителів заведи!

— Судити! Судити треба за таке, — сердито підтримав Шпачиху танкіст, що стояв у вишитій гуцулці, як завжди виштринчений, з ціпочком у руці. Ціпочок незрушний, лице під-

няте, і таке було враження, мовби незрячий танкіст теж дивиться на собор і бачить його.

— Та при всіх же властях стояв! — знов завела своє обурена таким безправством Шпачиха. — А тепер на руїну? "Той мурує, той руйнує..." Як Шевченко писав!

Микола Баглай не втручався в розмови. Не сподівався він, що доля собору так зачепить його Зачіплянку, собору, який перед цим був ніби в забутті і, здавалось, нікого вже не цікавив. Дотепер, мабуть, ні в кого й питання не виникало, стояти йому чи ні, можна жити без нього чи не можна, так само, як не виникають у металюрга сумніви — йти чи не йти йому сьогодні на зміну, ставати чи не ставати до печі мартена. Виходить, ти помилявся? Гадав, що тільки тобі доступна краса цього архітектурного шедевра, а інші до таких речей глухі? Чи, може, й справді були глухі? Може, тільки зараз, нарешті, слух у людей на красу повертається? І не одного тебе обурює, що рука невігласа зважується посягти на це мистецьке творіння... І взагалі — звідки ця психологія браконьєрства? Коли у вирі революції доводилось руйнувати, у битвах із старим світом, — тоді ще можна було якось зрозуміти — битви мають свої закони... Стихія, вибух вікової ненависти... Чи там було розбиратись, коли все летіло шкереберть... Та й тоді не зруйнували, хтось уберіг, може, здорова інтуїція народу вберегла та Ленін своїми декретами? А зараз, серед устояного мирного життя, серед зростаючого матеріяльного достатку, коли мистецтво покликане наповнювати й облагороджувати душі людські, пробуджувати потяг до духовного навіть у тих, хто встиг змізеритись, і в цей час приходять зачіплянський сірий-сірий герострат, браконьєр, пігмей із бульдозером чи з вибухівкою... "Ні, товаришу браконьєре, не так це просто зараз", — думав Микола. Потреба собору, потреба краси, так само, як і огида до руйнування, видно, завжди жевріла в цих людях, будівничих з покликанням, тільки жевріла досі непомітно, жила в надрах душі десь глибоко й пригамовано, її навряд чи й помітили в собі, як не особливо помічає Зачіплянка тишу своїх літніх ночей, доки вона ніким не порушена, і квіття доменних заграв, доки вони палають. Звикаєш, не надаєш значення, доки це є, вважаєш, що це завжди й повинно бути, як вічний плин часу, як неминуща краса світу. Коли ж набігає тінь, нависає загроза, починаєш розуміти, що є речі, без яких душа озлидніла б.

Сьогодні люди помітили свій собор. Для них він не підлягає знесенню, бо він прийнятий ними у цінності життя, так само, як від народження прийнята синява Дніпра, і багряна велич нічного неба над заводами, і постать чавунного революційного Титана, що для юних поколінь прийшов десь уже ніби з вічності.

ЄВГЕН ГУЦАЛО

письменник і поет, народився 14 січня 1937 року в Україні на Поділлі. Належить до гона поетів - шестидесятників, які оновили українську поезію. Як поет захоплюється фантастикою, казковістю, оспівує Чумацький Шлях з мотивом Великої Ведмедиці. Є. Гуцало, справжній майстер у поезії, виявив свій талант і в прозі, особливо в таких новелях, як "Олень Август". Герої його творів — це здебільша молодь, підрастаючі дівчата і хлопці. Вони багаті душею, щедри серцем, закохані в природу й у красу. В оповіданнях автор розкриває картини жорстоких воєнних літ, пише про життя в школі, про різні пригоди, про перші почуття та мрії.

Євген Гуцало, скінчивши історично-філологічний факультет Ніжинського Педагогічного Інституту, працює тепер у редакції "Радянського письменника". Дотепер друкував поезії по журналах, почавши з 1959 року. Крім цього, друком вийшли в Києві такі збірки оповідань:

Люди серед людей, 1962
Яблука з осіннього саду, 1964
Скупана в любистку, 1965
Олень Август, 1965
Пролетіли коні, 1966
Хустина шовку зеленого, 1966
У лелечому селі, 1969

ВЕЛИКА ВЕДМЕДИЦЯ

...І новорічна ніч — як казка.

Я,

Засипаний сніжинками й зірками,

Ітиму манівцями неба,

Чумацьким Шляхом...

Слабка людина, не втерплю,

Щоб пальцями не зачепити струни

Сузір'я Ліри.

І візьму за лапу
Велику Ведмедицю й приведу
До вас в кімнату.

Кутаючи ноги
У хустку пухову, ви скажете:

— А добре б
Із неї здерти шкуру і повісити
над ліжком в мене, —

Я
Змовчу. І Ведмедицю виведу за двері
І за зорею вуха лагідно її
Полоскочу. Скажу:

— Вертайсь на небо, тільки
Оберігайся сузір'я Гончих Псів. —
...І новорічна ніч — як казка...

ЗЕЛЕНА РАДІСТЬ КОНВАЛІЙ

О, знову музика —
граційних
білооких
конвалій.

Зелену радість їх я розумію,
Тільки
Не можу перекласти на слова,
Загнати в огорожі
старих понять.

Хто бачив,
Як зводяться октавами дуби,
Хто чув,
Як жіночі
голоси беріз
Хорал співають, —
той у дні весни
Залишить всі папери в установі,
Моря чорнила і важливі справи.
І від мух,

Що прокидаються між рамами подвійними,
Подається в ліс:

    послухать музику —
    граційних
    білооких
    конвалій.

О Л Е Н Ь А В Г У С Т

(Уривок)

Женя повертався зі школи. Двірники кололи на асфальті лід, дрібні крижинки вилітали з-під ломів і, виблискуючи гострими крайками, по коротких або довших дугах перелітали в повітрі. Сонце дивилося на місто радісно й доброзичливо, широко всміхаючись. І та усмішка випромінювала стільки тепла, що крижані скалки танули, підтікаючи свіжою водою, а по димно-сизих бурульках, що висіли на ринвах, котилися дзвінкі холодні краплі.

Жені було весело. Він розмахував стареньким портфелем, з якого виглядали зошити та книжки, і, озираючись по боках, щось галасував. Женя галасував про те, що двірники рубають лід, що в струмках, які течуть уздовж тротуарів, купаються смішні та хмільні горобці, поскубуючи лакованими дзьобиками кожну пір'їнку на собі. Він галасував щось і про тих зустрічних дівчаток, які проходили мимо в розстебнутих пальтах, з грубуватим рум'янцем на щоках, зараз вони здавалися йому ще більш дивакуватими й гідними зневаги, ніж будь-коли.

І раптом Женя зупинився. І не тому, що на розі вулиці, де збоку примостився скверик з плачучими вербами, стояв натовп. Його увагу прикував не натовп, а те, що привернуло увагу натовпу.

Знімали кіно. Один чоловік, якого зразу ж можна було визначити як найголовнішого, сидів на високому стільці. Коли щось було не так і чоловік сердився, то він енергійно махав ногами, неначе їхав на велосипеді. Перед ним був незрозумілий масивний апарат, який міг разом із стільцем рухатися по двох рейках, наближаючись або віддаляючись од жовтого автобуса. А біля жовтого автобуса повільно виростала черга. Спершу стояв дідусь, який читав газету. Дідусь раз-у-раз поправляв

окуляри і зиркав на сонце, мружачись. За ним прилаштувалася молодиця з кошиком, з якого виглядав стурбований довгоший гусак. Далі дівчина у вовняній хустині. Гарній дівчині було душно, і вона почала розв'язувати хустину, аж доки вугільні коси не розсипалися в неї по плечах. З незалежним виглядом, повільно наблизився студент. Він трохи здивовано зиркнув на гарну дівчину, а потім обличчя в нього стало таким, неначе біля автобуса нікого, крім нього, не було. Підбіг хлопчик з ранцем за спиною і, не стаючи в кінець черги, пробрався аж до зачинених дверей автобуса.

Женя непомітно для самого себе перейшов вулицю і спинився в черзі. Його помітили не зразу. Можливо, думали, що це також малий кіноартист. Але Женя не вмів грати. Він повернувся спиною до студента і дивився на чоловіка, який сидів за фотографічною камерою на високому стільці.

Режисер Альтов зразу побачив зайвого героя. Grimаса невдоволення з'явилася на його стомленому обличчі. Завжди маєш клопіт з вуличними перехожими! Їм цікавіше подивитися, як робиться фільм, а не сам фільм. Вони ладні простоювати годинами, неначе в них немає ніяких турбот, не треба нікуди поспішати... А тепер ще цей хлопчина. Розкрив рота від захоплення. Доведеться починати все спочатку.

Альтов підійшов до Жені й поклав йому на плече долоню з довгими сухими пальцями. Ті пальці були жовті — від куріння.

— Звідки ти взявся? — запитав режисер.

— Звідти, — гойднув хлопець головою на вулицю, блискучу від снігової води та крижаних скалок.

— Ти заважаєш.

— Я не хочу заважати...

— Йди геть.

Жені здавалося, що найголовніший тут — це оператор, який сидів на видному місці. Два хлопці підштовхували його апарат вперед, він наближався по рейках до черги, а потім хлопці пхали той пристрій назад... І Женя вважав, що ніхто тут не може наказувати, крім оператора. Тому він запитав:

— А ви хто будете?

Альтов почав нервуватись. Вперта дитина! Вплуталося, заважає та ще й допитується, хто він такий. Взяв хлопчину за комір, підштовхнув рукою:

— Не заважай!

Женя відійшов і став осторонь. Він не розгнівався. Мабуть, цей дядько, що сварився на нього, — теж начальник. Вулиця пахла свіжістю. Високе небо теж пахло свіжістю, вологою. Повітря було холодне і чисте. Женя окинув поглядом будинки, що зараз виразно пахли цементом і цеглою, похилу вулицю, по якій жебоніли струмки, — і хотів уже йти, щоб розбризкувати воду, щоб хрумтіли під черевиками ламкі кристали... Але він знову побачив, як до автобуса наблизився знайомий дідусь із газетою, потім молодиця з кошиком, з якого виглядав гусак, потім дівчина, студент, школяр, якому, очевидно, було стільки ж років, як і Жені. Все повторювалося спочатку. Неначе в кіно. Але це ж і було кіно, тільки воно знімалося, і все тут було справжнє, а не таке, як на екрані.

Непомітно для себе Женя знову опинився біля апаратури. Йому дуже кортіло бути там, де робилося кіно. Альтов помітив знайомого настирливого хлопчину, помахав невдоволено пальцем. Мовляв, знову заважатимеш? Дивись, бо ще раз візьму за комір... І Женя боязко зупинився віддалік, сперся плечем об вологий, тонкий стовбурець липи. Льодова бурулька, танучи на слизькому вітті, капнула йому за шию пекучою дрібною кулькою, але він тільки здригнувся від холоду. А коли знову капнуло — відступив.

Знімати скоро закінчили. Жовтий автобус загурчав мотором, біля вихлопної труби забринів синій дим, засмерділо спаленою бензиною. Кінокамеру заховали в машину. Герої повсідалися в автобус. "І це все?" — подумав Женя, і почуття невдоволення виникло в його душі. Він сподівався на щось гарне, незвичайне, — таке, як у кіно, де переслідують шпигунів, мчаться на поїздах через високі гори, де морем пливають кораблі під білими парусами. А тут була буденна черга. Тітка з гусаком... Дід з газетою... А найцікавіше не з'являлось, хоча воно неминуче мало бути!

— Все, — гукнув йому Альтов, — можеш йти додому. Знімати більше не будемо.

— Чому?

— Скінчили!

І Альтов засміявся. Тепер обличчя в нього не здавалось таким стомленим, як перше. Він сміявся голосно, широко, показуючи багато білих зубів. Мабуть, він розумів, що оцей хлопчина розчарований, бо не побачив зараз таких гарних епізодів,

які звикли бачити на екрані. Що ж, йому ще не раз доведеться розчаровуватись... Альтов захотів зробити хлопчині щось приємне, щоб потім той мав що розповідати своїм товаришам — таким, як і сам, маленьким людям з шкільними портфелями. І він гукнув Жені.

— Сідай у мою машину, провезу!

Вони їхали весняною вулицею; з-під коліс похапцем вистрибували краплини, беззвучно падали на тротуар. Ліворуч, біля Альтова, шибка була відсунута, і в машину запорскував швидкий, пружний вітер.

— Хочеш зніматися в кіно? — запитав Альтов у Жені, вивертаючи кермо праворуч. Тепер вони їхали вузьким, похмурим провулком, де стіни були нудні й мокрі, а двірники в старих фартухах не рубали льоду.

— Хочу, — майже пошепки відповів Женя, не наважуючись глянути на Альтова. Йому було радісно. Він їхав з людиною, яка, можливо, зняла чимало гарних фільмів. Серед них неодмінно були й такі, які він бачив, які йому подобалися. Довго переборював свою несміливість, доки наважився запитати:

— А ви хто такий?

— Альтов, — просто відповіла людина за кермом.

— Альтов? — самими губами перепитав Женя, дивуючись, як звучить незнайоме прізвище.

— Так.

І Альтов подивився на Женю. Засміявся. Альтов був задоволений: хлопчина навіть говорити не може від радості, що сидить поруч з ним. Його стан легко пояснити. Свое захоплення кінофільмами він переносить на нього, бо вважає його ж таким цікавим і дивним. Хлопчик, мабуть, не може іще розуміти, що Альтов — звичайний, буденний, як і всі інші.

І Альтов засміявся ще раз... Він знав, як ніхто, що не вартий захоплення. Але хіба він міг пояснити це хлопчині? Той однаково не повірив би. Він, мабуть, ще й досі гадає, що черга біля автобуса, яку вони сьогодні знімали, — це ще не все. Неминуче мало бути щось вагомніше і значніше, але воно чи просковзнуло повз його увагу, чи відбулось не перед його очима.

Женя сидів зіщулившись. Його непокоїв той сміх. Він сподівався, що Альтов іще зарежоче. І йому стало незатишно. Тепер йому був неприємний оцей вітер, що вільно забігав у

відчинену шибку. Йому хотілося б, щоб Альтов підняв скло, але не наважувався сказати про це.

Ще тоді, коли хлопчина стояв під сумною липою і очима, повними захоплення, стежив за знятою, Альтов підсвідомо подумав, що добре було б зробити для нього щось гарне. Він покликав його в машину, ще й сам не відаючи наперед, навіщо це йому здалося. Зараз же, добре усвідомлюючи, про що може думати першокласник чи другокласник, який, не дихнувши, продивляється фільм від початку до кінця, Альтов... захотів бути гідним його захоплення.

— Напевне, на двійки вчишся? — спитав раптом, угледівши, що з забутого портфеля випав зошит з брудною обкладинкою.

Женя почервонів, спритно засунув зошита назад.

— Ні...

— А як же?

— Маю п'ятірки.

— Гм, — висловив сумнів Альтов.

Жені страшенно закортіло, щоб йому повірили. Подивився на Альтова сяючими світлими очима і промовив:

— Маю п'ятірки!

Це означало багато. І те, що він дуже старанний, ретельно готує домашні завдання. І те, що забруднений зошит уже написано, завтра візьме новенький, з голубою обкладинкою.

Альтов сказав:

— Це добре.

І Женя, відвернувшись так, щоб не бачив режисер, усмінувся. Отже, йому повірили. Як це славно, що він вчиться на "відмінно", ніколи не спізнюється на лекції. І він у душі дав собі слово, що завжди буде старанним і працьовитим.

Альтов зупинив машину і вийшов. Кругом лежали купи битої цегли, гули бульдозери. Біля незавершених жовтих будинків стояли чорні крани. Пустир був нерівний, розритий, у ямах ріс бур'ян... Женя також вискочив на тротуар. Альтов заклав руки за спину й дивився прямо перед себе і трохи вгору. Мабуть, він бачив сірі бавовняні хмари, бо Женя, задерши й собі голову, угледів їхні волохаті, повні боки. Було надвечір'я, студеніло. Альтов раптом здригнувся, ніби його пронизав несподіваний холод. І Женя, згадавши, як під тонкою голою липою йому за шию попала одна краплина, а потім друга, — теж

здрігнувся і взявся застібати на гудзики своє блаженське пальтечко.

— Бачиш оце будівництво? — запитав Альтов. — Тут мені доводиться знімати свій новий фільм. Правда ж, мало чого цікавого знайдеш?

І справді, для Жені тут було мало цікавого. Він звик до будівельних майданчиків, до робітників у чорних фуфайках, на яких осів червоний цегляний пил. Він звик до грузовиків, що підвозять матеріял, до високих кранів, що монотонно проносять на тлі синього неба повільні стріли... Тут нічого цікавого не було. І Женя сказав:

— Правда...

— Що правда? — не зрозумів Альтов. Бо доки хлопчик дійшов якогось висновку, він уже й забув, про що питає, і тепер думає про інше.

— Ну, що кіно тут погане вийде...

— А-а-а... Звичайно.

І він глянув на Женю так, наче вперше бачив. Навіть нагнувся над маленькою постаттю, уважно розглядаючи невідразні, ще не зформовані риси обличчя, припухлий рот...

— А ти ж, напевне, хочеш у кіно зніматись?

— Хочу...

— То ми можемо влаштувати це для тебе. Згода?

— Еге!..

"Еге" вирвалося само собою. Женя ще й не встиг осягнути всього значення того, що йому сказав Альтов. І коли режисер знову випростався, хлопчик дивився на нього знизу вгору захопано й віддано. У нього тремтіли пальці, і він сховав руки з портфелем за спину, щоб, бодай, цього не помітив Альтов.

Режисер спробував пройти пустирем, — мабуть, він хотів потрапити до тих людей, що заливали фундамент, але глина налипла до його черевиків — чорних, лакованих, і він, невдоволено суплячись, повернувся на асфальт, почав обстукувати болото. Темно-руді шматки свіжо блиснули на сірому тлі... Женя й собі почав постукувати ногами, бо теж було рушив і до його черевиків націплялась глина. Обстукував він зосереджено й заклопотано.

— Ти міг би зіграти в моєму фільмі "Олень Август", — сказав Альтов.

— Це про піратів?

— Ні... А чому саме про піратів?

— Зветься незрозуміло...

— Ні, це про золотошукачів, які заблудили в тайзі. Правда, я сам ніколи не бачив тайги. Та це не страшно. Ти як гадаєш?

— Не страшно.

— Отож... Їх має врятувати маленький хлопчик, син одного шукача. Його не хотіли брати в експедицію, але він домігся свого хитрістю. Його ім'я — Август, а тому, що він марив оленями, шукачі назвали його Олень Август...

Альтов вигадував, імпровізував. Ніколи в житті він не збирався ставити подібний фільм. У своїй творчості він не вмів фантазувати. І зараз, кажучи неправду, вважав, що його брехня має благородну мету... А Женя вірив. Він уже уявляв безкраю, зеленоверху тайгу. Хвоя розлилася, як море, а він із старими бородачками стоїть на сопці. Вони розгублені, знесилені, не знають, куди йти. Але він рятує їх... Як йому це вдається, Женя не знає, але та місія, що була покладена на нього, зараз підносила його у власних очах. Адже він і сам не сподівався, що здатен на таке!

Альтов запитав:

— Тобі подобається мій задум, Оленю Августе?

І Женя, який уже був Оленем Августом, відповів:

— Подобається.

— І не лякають труднощі?

— Ні.

— І ти врятуєш моїх золотошукачів?

— Врятую.

І йому привиділось багато-багато оленів, яких він, безумовно, любив. Вони йшли між високих похмурих дерев, поколихуючи гіллястими рогами. Олені ступали повільно, і очі в них були замріяні, як у людей.

— Куди ти дивишся? — запитав Альтов, піймавши його погляд, що був прикутий до точки на пустирі.

— Олені, — прошепотів Женя.

— Олені? — не зрозумів Альтов.

Альтов різко засміявся. Тварини з гіллястими рогами зникли. На пустирі були самі ями — з жовтими або темними стінами. Женя оглянувся назад. Там також нічого не було. Тільки будинки.

Ні, ці діти таки фантазери. Вони іноді вміють бачити те,

чого немає. За словами у них виникає жива дійсність. Ось, будь ласка. Він говорив щось про золотошукачів, про хлопчину з екстравагантним іменем. Говорив, навіть не задумуючись... А його супутник вже й зумів уявити, зумів побачити.

І раптом гостре почуття неприязні пронизало Альтова. Він подумав, що, можливо, оцей школяр з порваним портфелем обдарований тим, чим наділені справжні майстри? Він уже й зараз бачить світ інакше, ніж інші, для нього по пустиреві ходять олені... Можливо, цей дар пропаде даремно, бо людина не завжди здогадається, що вона — трохи не така, як інші. Але може бути не так — вона здогадається?..

Альтон сів у машину. Загурчав мотор. Женя все ще стояв. Тоді Альтон махнув рукою: мовляв, чекаю на тебе. Женя повільно заліз у машину. Поїхали.

Альтон почував себе роздратованим. Він уже забув, що хотів цьому школяреві зробити приємне. Тепер цього бажання не було. Треба було повертатися додому. Він і так багато часу згаяв даремно.

Вони їхали крізь сутіни. День згас. Уже не було блискучих від весняної води вулиць. З-під коліс не вистрибували краплини, колеса шурхотіли по льодяній кірці, яка встигла з'явитися. І не було двірників у фартухах та з ломами.

Альтон зупинив машину біля великого будинку з білими урочистими колонами. Напроти був скверик. На зелених лавках ніхто не сидів. Тільки дідусь з коротенькою борідкою йшов мимо клюмб і постукував палицею.

— Я приїхав, — сказав Альтон.

Женя хотів запитати: "А як же з кінофільмом? Буду я зніматися чи ні?" Але не наважувався. Він вловив, що в настрої Альтова сталися зміни. І ніяк не міг второпати, чим вони викликані. Адже у машині сидів спокійно, не зачіпав нічого... Ага, це все винуваті олені. Альтову не сподобалося, що він тоді побачив їх на пустирі. Може, їх і справді не було?

— Може, їх і справді не було? — вголос сказав він.

— Кого?

— Оленів...

В очах Альтова блиснули злі іскорки. Ні, йому все-таки добряче надокучив оцей хлопчисько. У нього якась хвора уява. Йому ввижається те, чого ніде немає... Альтон відчинив двері і сердито сказав:

— Виходь!

До машини наблизилась молода красива жінка. У неї були виразні повні губи і круглі очі. Вона сказала звучним, гарним голосом:

— А я вже давно чекаю на тебе.

У Жені висковзнув із рук портфель, зошити випали на тротуар. Він нагнувся, почав збирати.

— Кого це ти привіз? — запитала жінка, сідаючи в машину.

Альтов відповів:

— Бачиш, йому також хочеться зніматись у кіно. Як і тобі, любя. Але в нього немає ніяких даних.

— А я? У мене є дані? — запитала гарним голосом жінка.

— О-о! — сказав Альтов і задоволено засміявся.

Машина поїхала...

Зошити попали у воду, обкладинки посіріли, були брудні. Женя встромив їх до портфеля — і раптом захотів пожбурити той портфель хтозна-куди. Його розгнівали слова, сказані Альтовим. Хіба він набивався? Женя вже й замірився, але зовсім близько біля нього, в скверіку, йшов дідусь з короткою борідкою. Дідусь дивився прямо перед собою, не звертаючи уваги на вулицю, але Жені здалось, що він усе бачить...

Звісивши голову, подався додому. І раптом, неначе блискавка, спалахнуло: він — Олень Август! Не зважаючи ні на що! Хай той Альтов що хоче, те й каже. А йому однаково. Він сам гратиме. Сам із собою. Він зробить таке кіно, що всі ахнуть від здивування. І він врятує золотошукачів!

І Женя застрибав на тротуарі, розмахуючи портфелем. Під ногами захрумтіли льодяні скалки. Женя щось кричав нерозбірливе й радісне. Він більше не згадував Альтова, той був би зайвий в його думках, у його ширих веселошах.

Вже було зовсім темно, коли Женя йшов через парк. Тут пахло мохом, бруньками, сирим камінням. Він попав у найглухіше місце — і зупинився. Серце в нього неначе опустилося глибоко-глибоко; стало хвильно й бентежно в грудях... Серед тихих кущів, між якими білили клаптики снігу, ворушилися гіллясті роги. Ні-ні, то не тіні від віття стелилися вниз, бігали по стовбурах, то рухалися роги, то йшло назустріч багато мовчазних, весняних оленів...

ДОКІЯ ГУМЕННА

письменниця, народилася в 1904 році в Україні, на Київщині. У Києві покінчила студії літератури і лінгвістики. У час війни вона переїхала в Західню Європу, а опісля до США, до Нью-Йорку, де й тепер постійно проживає. Часто подорожує по США та Канаді.

Літературну працю започаткувала Докія Гуменна своїм оповіданням "У степу" в 1924 році. З тої пори не покидала письменниця пера. Завжди працююча,

завжди перейнята творчою жадобою, писала в дуже несприятливих обставинах воєнних подій та емігрантського життя. Романи, повісті, оповідання, нариси, есеї — творять дорібок письменниці. У своїх творах розгортає авторка картини життя нашої нації в різних історичних часах, від найдавнішої Трипільської доби до наших днів включно. Зокрема цікаво схоплене й зображене життя українців у Канаді та США. Різноманітність тематики, прозових жанрів, багатство ідей характеризують творчість письменниці. Твори письменниці друковані в двадцятьох кількох томах, а з них деякі новіші:

Велике Цабе, Нью-Йорк, 1952

Багато неба, Нью-Йорк, 1954

Хрещатий яр, Нью-Йорк, 1956

Епізод із життя Європи Критської, Нью-Йорк, 1957

Вічні вогні Алберти, Едмонтон, 1959

Жадоба, Нью-Йорк, 1959

Серед хмаросягів, Нью-Йорк, 1962

Скарга майбутньому, Нью-Йорк, 1964

Благослови, Мати, Нью-Йорк, 1966

Золотий плуг, Нью-Йорк, 1968

ВІЧНІ ВОГНІ АЛБЕРТИ

(У р и в о к)

1.

Снився мені раз сон. Я — на краю світу. Передо мною вже нічого нема, крім безбережного білого простору. Позад мене вирує життя — все пережите болюче й соняшне, бачене, уявлене й неуявлене. Попереду — біла пустеля.

Сон ось здійснився. Я — на краю світу. Але цей край світу зелений, наскрізь зелений. Зелень розливається всіма відтинками, навколо — первісний дикий ліс, де заходить тільки нога землеміра, взута в гумові чоботи. Мої ноги, також у гумових чоботях, впірнають у темнозелені плюші моху-торфовища, провалюються у трясовини. Я можу побачити своє зображення в озерцях, порозкиданих у цій дичавині. Тут уже край людського життя, далі вже сотнями миль ніхто не живе і ніколи не жив. Сон здійснився. Не біло, а зелено. Із синім храмом неба вгорі. Із сліпучим сонцем над головою, із веселим повітрям у грудях.

Та пульс людського життя не так далеко, лише за кілька ярдів, ось за оцими смереками. Він гуде напружено й переконливо перфораторами, скрегоче залізом ескаваторів, стрімить до синього неба тонкими конструкціями підйимального кранту — "деріка". Тут уже пробуравають нафтовий колодязь, вганяють тонкі сталеві рури в незнані надра землі, а невзабарі й тут палатиме вічний вогонь.

...Нафта тече рурами до збірників, а звідти до рафінарень Едмонтону. Там її переробляють на різні продукти модерної промисловости. Але не всю. З Едмонтону ж таки ідуть дві трансконтинентальні підземні рури, і ними сирова неочищена нафта пливе в один бік 1800 миль на схід, аж до Онтарію, а в другий бік — попід Скалистими Горами на захід, до берегів Тихого Океану, до Ванкуверу, до штату Вашингтон у Сполучених Штатах.

Просто аж дух захоплює! Ця велетенська система потребує людських рук тільки до того часу, поки її збудують, вдихнуть у неї енергетичний дух, і вона тоді вже сама працює, мов жива істота: помпує з надрів коштовну рідину й розсилає у всі кінці світу.

А що ж то за вогні скрізь, де є ця нафтодобувальна си-

стема? Палахкотять вони, здіймаючись високо до неба, навколо Едмонтону, на полях, на горбах, на лугах, в розчищених лісових галявинах. Такі вогнища, що ніколи не згасають. Хто їх запалив і чого вони горять? Ці "незгоряючі купини" додають такого незвичайного чару зеленим краєвидам албертійських степів та перелісків, умережаних блакитними озерцями, що не хочеться вслухатися в раціоналістичні пояснення. Ні, не жертва це підземному божеству за те, що вдерлася людина в його надра, а лише — зайвина нафти й природного газу. Це те, що мусить бути спалене, щоб не збиралося та не вибухало. Ото, що палахкотить з важкими чорними вибухами диму, то горить нафта, а отой веселий бездимний вогонь, то горить природний газ.

Як багато мусить його бути, що не шкода отак день і ніч випускати на вітер, міркую собі вголос, — а мені на це кажуть: природного газу в Алберті є такі необраховані багатства, що й третини нема куди спожити видобутого за день. А тим часом на цьому природному газі йде уся едмонтонська промисловість, з нього й з його продуктів виробляють дуже багато чого, ним ogrівається кожне місто й містечко, та й багато фарм просторої Алберти.

2.

Приїхавши, здивувавшись, що місце їх праці за кілька днів так змінилось, землеміри запаркували при кінці нової дороги своє авто, якраз біля будівництва нового колодязя. Без гумових чобіт тут годі ступити в ліс і ногою, то землеміри дали мені гумові чоботи, а самі пішли в ліс витичувати дороги та точки для нових нафтових колодязів. Я ж завзято взулася в їх чоботи і почала міркувати, куди мої очі мають дивитися в цім незвичайнім місці, — на цивілізацію, чи на край світу.

Сталеві конструкції "деріка", люди щось там на них роблять, сновигають, метушаться, — такі гномики в сталевих шоломах. Гудуть перфоратори, подорожує незрозуміло вниз-вгору підймальний крант, ескаватор вибирає болото й землю з глибокої ями, з мішків висипають цемент, як борошно у пекарні, і він зникає десь у машині... Чи варто було так їхати, щоб побачити те, що в кожному будівництві побачиш? — Але щотільки відійшла я за три смереки, як уже цей стандартний краєвид цивілізації випав з уяви й пам'яті, а я потрапила у сферу піонерських переживань.

Одна нога моя вгрузла відразу в м'яку пружинисту подушку зеленого моху, а друга — в воду трясовини. Не знати, котру перше витягати, тут буквально кожний крок мусить борюкатися з неслухняною природою. Дуже грубою і твердою. Але поза тим — яке дзвінке повітря тут, як багато сонця й неба, які на ньому білесенькі пухкі хмаринки кубляться! Небо таке синє, як в Україні, а хмарок таких білих я ніде досі не бачила. Джерела пробиваються з-під повалених дерев, корневища попереверталися догори ногами, гадаючи собі, що вони — модерні скульптури. Все і однакове, і неоднакове, смереки всі одна на одну подібні, а коли б не гуділи за смереками перфоратори, то можна б і безвісти заблудитися. Аж у цю хвилину починаю тямити первісну Канаду.

Це ж саме та Канада, якою застали її перші піонери. Саме в такі оце хащі та нетрі прийшли вони, у багна та мочарі. Ніяких доріг для них не було, мусіли продиратися крок за кроком, миля за милею через кущі та ці переплутані хащавини. По таких горбовинах та мочарах шукали вони свої "гомстеди" та "секції". Щоб не провалитися по пояс у трясовину, треба було часом і кілька миль обходити болота та озера. І так іти сто миль, ще й не раз на плечах мішок муки нести.

Не дуже давно було це, років із шістдесят. Там, де ходили вони, вже тепер розкішні лани, чудові шовковоасфальтовані дороги, ніхто й не ходить. Авта зблизили місцевості між собою так, що де колись було два тижні дороги, то тепер дві години. То ж як уявити собі труднощі першого українця, піонера в Канаді, не поборсавшись по таких багнах?

ІВАН ДЗЮБА

літературний критик, речник нового покоління, народився 26 липня 1931 року в Україні, на Донеччині. Студіював філологію та літературу, свої праці почав друкувати в 1950 році. Як літературний критик він видвигнув три головні проблеми сучасної української літератури: потребу викоренити провінційність з літератури, оборону свободної творчості, підкреслення органічного зв'язку з історичною, національною традицією. Муж-

ній голос його в обороні прав людини і нації та всіх покриджених національностей пролунав по всій Україні та далеко поза кордонами України. Як редактор перекладної літератури, Іван Дзюба працює тепер у видавництві "Дніпро" в Києві. Критичні та літературні статті І. Дзюби друкувались у різних журналах.

Окремі твори:

"Звичайна людина" чи міщанин?, Київ, 1959

Інтернаціоналізм чи русифікація?, Мюнхен, 1968

"ПЕРШИЙ РОЗУМ НАШ..."

Дивним було життя Григорія Варсави Сковороди, дивна і його посмертна слава. Як за життя він мав більше прихильників, ніж послідовників, так по смерті більше, за звичаєм, шанували його ім'я та чудувалися його особою, ніж читали його твори і переймалися його духом. Принаймні, треба чесно сказати, що сьогоднішній пересічний інтелігент, сьогоднішня молодь, готові з пошаною вимовляти ім'я Григорія Сковороди, ледве чи захоплюються його "розглаголами" і ледве чи йдуть до нього на пораду серця й розуму. А тим часом саме до Сковороди чомусь уперто зверталися кращі сини української нації в часи великого болю і вибору, у поворотні моменти історії. Згадаймо Котляревського і Шевченка. Згадаймо тичинівського "Кармелюка й Сковороду". Згадаймо В. Булаєнка. В іншому аспекті можна додати сюди ще сьогоднішніх М. Вінграновського та І. Драча...

Сковорода найперше і головно — філософ, навіть як поет він себе найкраще виявив у філософсько-богословських творах. Власне, він філософ особливого складу, патос його не в компонуванні всезагальних систем і концепцій світу, а в поетично-психологічному осягненні людської душі. Хоч, звичайно, і загальних питань світобудови він не оминав. Про його філософію написано чимало, зроблені не одне припущення й аналогія. Титуловано його й українським Сократом, і українським Платоном, зіставлено його з Декартом і Спінозою, Соловйовим і Толстим, називано і деїстом, і пантеїстом, і спіритуалістом, і психологічним моністом, і сенсуалістом, і предтечею інтуїтивізму, ба навіть енергетизму, ледве чи не попередником Освальда — найбільше про це говорилося в кінці минулого та на початку нинішнього століть, коли спалахнув незвичайний інтерес до Сковородиної філософії, коли бачено особливо виразно, що Григорій Сковорода — не провінціальний дивак та мудрій, а глибокий і самобутній мислитель світової ваги, який торував одну з найцікавіших і найсміливіших стежин загальнолюдської думки. Тоді багато було зроблено для того, щоб дослідити місце Сковороди в історії змагань філософської мислі, поставити його ідеї в зв'язок з іншими філософськими концепціями світу. Це допомогло вияснити справжній зріст українського любомудра. Звичайно, в цьому пляні ще далеко не все зроблено. Немає ще праці, в якій би було проаналізовано думку Сковороди на тлі всієї сучасної йому і минулої філософії з тим, щоб вияснити, де він перевищив, а де поступався досягнутому до нього рівневі. Не досліджено і такий ось аспект проблеми, який здається надзвичайно цікавим. Сковорода до кінця XIX ст. був мало відомий на Заході, і через те (і тільки через те) не справив жодного впливу на європейську філософію. І це тоді, коли європейська та світова думка XVIII — початку XIX століть напружено працювала над тими ж самими "клятими питаннями", що й Сковорода, часом приходячи до співставних поглядів. Цікаво дослідити, як по-різному розвивалися і різного значення набирали приблизно схожі і приблизно синхронізовані ідеї — залежно від різних життєво-громадських проблем та суб'єктивності мислителя; адже в неоднаковому звучанні часом однорідних ідей, в неоднаковості однакового або того, що можна б звести до однакового, — одне з найбільших багатств і принад духовного життя людства. Цікаво б порівняти, наприклад, улюблені Сковородині мотиви з ідеологією раннього англійського пу-

ританства, з "Шляхом паломника" Джона Беньяна; з північно-американським трансценденталізмом (Ралф Емерсон, Генрі Торо та ін.), з його теорією "моральної автономії", довіри до самого себе та шукання в собі самому вищого морального закону; адже тут справа не просто в співзвучності (часом разуючій) окремих мотивів та метафор, а в тому, що це були різні, а в чомусь повчально схожі реакції, на різні, а в чомусь трагічно схожі суспільно-історичні процеси: шалений і брутальний наступ фальшивої епохи на людську особистість, суєти на совість, ложних цінностей на справжні, істинні...

А з другого зовсім боку — порівняти елементи антропологізму в Сквородиному богословії з пізнішою цільною антропологічною концепцією Фоєрбаха... Або: Скворода і Достоевський. Не раз зіставляли із Сквородою Толстого, але в цій аналогії багато зовнішнього. По-моєму, глибша внутрішня спорідненість із Сквородою у Достоевського — і за концепцією Бога, і за пристрасним шуканням релігійної істини, і за напруженістю внутрішнього діалогу, і за трагізмом совісти, хоча б, здавалося, Скворода світліший...

А втім, є письменник, який найбільше внутрішньо споріднений із Сквородою, — це Шевченко. Їх поєднує щось суто українське в розумінні правди і совісти як непреложних людських начал — так, як вони, ці начала, відбилися в українській народній філософії, в українському фолкльорі; внутрішня нескореність і бунтарство, протест проти наруги над людиною, зневага до суєти і позолоти і тяжке боріння душі, що прагне справжнього і сокровенного.

Тут ми й підійшли до проблеми, яка ще зовсім не вивчена і не поставлена по-справжньому: Скворода як український філософ. Справді, хіба можна зрозуміти його поза тим історично-національним рядом, в якому стоять, зокрема, Іван Вишенський, полемісти XVII ст., Мельхіседек Значко-Яворський, козацькі літописці, гайдамаки, борці проти елисаветинсько-катерининсько-петрівської політики нищення української "розни" ("дабы никакой розни... не было")?

І хіба ця українська "рознь" не виявилася з величезною силою в історичному феномені — в незбагненій для багатьох сучасників фігурі Сквороди, хіба його вперте заперечення офіційних благ і державної мудрости не є сильна і своєрідна трансформація стихійної народньої упертости проти насильного "ощасливлення", проти соціального і національного приду-

шення, — трансформація стихійної сили української "розни"? І хіба поза цим, як і поза українською народньою філософією і психологією, можна збагнути Сковороду — так само і поза численними і значущими історичними аналогіями того, як людська думка і людська совість протиставилася натискові фальшивої епохи?

Так само не досліджено й іншу проблему, яка необхідно впливає з цього феномену, — умовно назвімо її проблемою інтелігенції та народу, зокрема й особливо — української інтелігенції та українського народу. Маємо на увазі не лише все те, що впливає з численних і пристрасних суджень Григорія Сковороди про обов'язок "ученої людини" до народу, а й усе те, що впливає з його особистого вибору й подвигнення в добу, коли нищилися всі засади українського життя і розтівалася, трагічно відривалася від народу українська інтелігенція, коли згасала ще недавно молода цивілізація і коли так мало хто мав мудрість і мужність іти до простого народу, до українського мужика й говорити такі слова:

"Барская умность, будто простой народ есть черный, видится мне смешная... Мудрствуют: простой народ спит — пускай спит и сном крепким, богатырским; но всякий сон есть пробудный, и кто спит, тот не мертвец и не трупище околівшее".

Нарешті, ще одне питання: Хто, коли і як віддохотив людей, молодь від читання Сковороди, перш за все його філософських творів? Адже його цікаво читати! Адже його живий, гнівливий і високодивний голос заводить у широкий і вражаючий світ одвічних змагань людського духу, адже його могутня і гнучка уява малює розкішні та сильні поетичні образи і чередою нестримних хвиль нагонить їх читачеві... Кажуть, що читання Сковороди утруднює важка і великою мірою штучна мова. Тут є певна рація. Але, зрештою, до Сковородиної мови легко призвичаїтися, бо, не зважаючи на свою часом ненародню лексику (врахуймо важке становище Сковороди, який мусів сам вперше виробляти філософський "глагол"), це все таки мова глибоко народньо-українська за своєю структурою, "ходою", духом, інтонаціями, не кажучи вже про образність; навіть чимало загальнослов'янських, давнослов'янських та російських слів збуваються в Сковороди свого питомого значення та набувають трохи інакшого, "українського" (цікаво простежити ці аберації та порівняти їх з мовою особливого типу філософ-

ствующих мужиків, які є і нині на Слобожанщині та Донбасі) звучання.

Але, зрештою, справа, мабуть, не в цьому, а швидше в тому, що в школі та вузах нам ще мало відкривають справжньої змістовності та краси нашої літературної спадщини, а в добу культу особи чимало зроблено для того, щоб людина жила догмою, а не думкою, і не знала радості пити з живлющих джерел людського духу. І багато ще, мабуть, треба буде зробити і дослідникам, і літераторам, і педагогам, щоб "перший розум наш" Григорій Варсава Сковорода став насущно потрібним кожному мислячому юнакові й дівчині, живив їхню думку і совість, допомагав розібратися в складних питаннях сучасності та її моральній атмосфері, щоб ім'я Сковороди для кожного з нас так само багато значило і так само до нас промовляло, як значило воно і як воно промовляло до Тараса Шевченка, який перший збагнув його вагу на всю міру.

У ДИВОСВІТІ РІДНОЇ ХАТИ

(Кілька слів про поета, який щойно починається)

Василь Голобородько з'явився на літературному обрії зовсім недавно. Перші вірші вісімнадцятилітнього хлопця, друковані минулого року, сподобалися багатьом читачам. Тепле слово про дебютанта сказали Володимир П'янов, Дмитро Павличко.

Молодий поет ще дещо надрукував за цей час, і якщо вчитатися у його вірші — перед нами, ніби крізь чарівне віконце, відкриваються дивні світи, сховані в найбуденніших речах, що нас оточують. До речі, свою збірку, подану до видавництва "Молодь", поет так і назвав — "Летюче віконце".

У сучасній поезії, зокрема молодій, Василь Голобородько — явище осібне й несподіване (особливо на перший погляд, бо як придивитися уважніше, то його поява виявиться "необхідною" і "закономірною"). Йому нібито невласлива та маштабність, до якої небезуспішно прагнуть сучасні молоді поети; він не поривається у космос і в "термоядерні" світові клопоти; здається, ніби його не дуже цікавлять і ті шукання, які великою мірою наснажують громадянсько-активну молоду поезію; а отого неминучого тепер "інтелектуалізму" з обов'язковими

антисвітами, бетатронами й посиланнями на довгі списки великих геніїв людства — цього в нього й зовсім немає.

Натомість у Голобородька ніби оживає світ прадавніх анімістичних уявлень про природу; світ нашого далекого "наївного" предка або довірливої дитини, заселений дивними істотами, наповнений чарівними звуками, й кольорами, й пригодами; світ української народньої, язицької ще, демонології, казки, загадки, думи... Звичайно, світ цей являється від Голобородька не в літературних ремінісценціях, не в філософській системі і навіть не як "тіні забутих предків", — але як жива реакція отак укладеної душі на цілком сучасну навколишню дійсність.

Чи доречне це, чи не архаїчне й малоспроможне в нашу, як кажуть, "атомну" добу, — в добу, що є добою науки, раціоналізму й практицизму?

І ось тут, щоб уяснити цінність "наївного" підходу в наш скептичний час, нам, здається, варто врахувати принаймні три такі моменти.

Поперше, в поетичному світосприйманні, в метафоричному мисленні завжди зберігаються елементи світосприймання й висловлювання "первісної", "наївної" людини, елементи дитячої безпосередности, — про цю спорідненість поетичної образности з образністю "примітивною" багато й давно писалося в поетиках та естетичних теоріях. Тут немає нічого "принизливого" для поезії, навпаки, йдеться не про повернення до первісного мислення, а про відродження на вищому рівні деяких його цінних моментів, зокрема сили почування й уяви, особливої асоціативности.

Подруге, при певному практицизмі й раціоналістичній сухості, певному чуттєвому вигасанні й нівеляційності та "масовості" нашої "технічної" доби й певній "відчуженості", вживаючи вираз Маркса, сучасної цивілізованої людини, — виробляється своєрідний "опір" людської душі отим нівеляційним силам технічної цивілізації. Перед холодом безмежности й вічності людина шукає точки опертя й клубочок тепла. У найпростіших формах це виявляється в отому відомому бажанні "взяти і в космос гілочку бузку". Але й по великому, а не пошлому рахунку тут серйозна проблема: адже гармонійна людина майбутнього має взяти по можливості більше здобутків цивілізації — і по змозі менше її втрат (а людство у своєму по-

ступі не лише здобуває, але і втрачає); адже ця гармонійна людина майбутнього має безмежно розвинути своє "раціо" не за рахунок втрати "інтуїціо", а швидше навпаки — потрібне розростання обох цих компонентів духовності. У всякому разі людство нібито потребує цього: відчуваючи небезпеку раціоналістичної односторонності, воно мовби інстинктивно "захищається" своїми поетами й митцями, які "зберігають" і плекають у вселюдському духовному активі оті дорогоцінні елементи "наївної" почуттєвості й уяви, оту вічну свіжість людської емоційної істоти, — включаючи їх у сучасний світогляд. Причому цікаво, що в міру розвитку мистецтв і естетичної науки вони все більше цінного й духовно актуального знаходять у мистецтві й естетичних уявленнях древньої, "примітивної" людини, в "примітивних" культурах. Це один із моментів у назриваючій синтезі світогляду наукового та світогляду "наївного".

І тут, potrete, варто згадати, що сучасна наука дуже своєрідно і часом несподівано піднімає з забуття й ганьби і "реабілітує" чимало поглядів і здогадок минулих часів, які були зникли при світлі позитивних наук останніх століть. Виявляється, що деякі з тих забобонів несли в собі і здогадки (хай неясні, хай примітивні) про зв'язки й закономірності природи, ще сховані від розуму, але вже тьмяно відчувані інтуїцією. Зовсім недавно вивчення біострумів "реабілітувало" багато що з "чаклунської" телепатії, тобто передачі думок та почувань на відстані. Осміяні впродовж століть "звіздочоти" також, виявляється, не тільки шахрайством займалися, але по-своєму, хоч і не так, як наука, підходили до великого явища, що все більше відкривається сучасній науці: взаємозв'язку та взаємовпливу небесних тіл, зокрема, залежності природних процесів на Землі від процесів на інших небесних тілах і навіть від взаємного розташування цих тіл.

Сучасна наука, ідучи вшир і вдріб, створює все більш грандіозну й патетичну картину всезагального і всеохоплюючого взаємозв'язку, взаємопроникання, взаємопереходу і взаєморегулювання усіх явищ, процесів і тіл у світі. Цим самим вона ніби "відновлює", зрозуміла річ, на незрівнянно вищих горизонтах, стихійні уявлення "наївної" людини. Багатосторонньо й багатоманітно розкривається все тонша інтимна близькість людини до "неживої" природи, і все більше наукових підстав дістає поетичне одухотворення, олюднення природи, — яке

в свою чергу відповідає і тому патосові володіння природою, інтимного порозуміння з нею, яким охоплене людство; і тій потребі "відшукати" своє людське, розумне й тепле начало у "мертвій" безмірності матерії, в одвічній крутанині світів, потребі, яку відчуває сучасна людина перед страхітливою безмежністю простору й часу, що їх людині припало собою опромінити й утеплити.

З усіх цих поглядів те поетичне світосприймання, яке умовно можна було б назвати сучасним "анімізмом", одухотворенням природи з рівня сучасної людини, — здається дуже багатообіцяючим, таким, що відповідає перспективам людської духовності (яка, певно, матиме поєднувати вищий розвій інтелекту з вільним розкоріненням інтуїції). Водночас воно дуже органічно й активно ув'язується з можливостями найінтенсивнішої "експлуатації" національних форм і джерел духовності, її прадавнього етнічно-фолкльорного підкладу, вибиваючи їх із стану пасивних "скарбів" і втягуючи в бурхливі реакції з актуальними духовними чинниками.

Мабуть, якщо мати на увазі еволюцію людства на великих історичних відтинках, ми тепер живемо на початку назрівання нового відношення між людиною та природою, людською духовною істотою та матеріальністю всесвіту. Поезія ніби вгадує елементи цього майбутнього нового відношення. Це і є те широке й загальнозначуще, що стоїть, зокрема, і за багатьма моментами й характеристиками поетичного світосприймання В. Голобородька, — хоч, може, й десь далеко стоїть опосередковано, — якщо узагальнювати, "перебільшувати" й "генералізувати" деякі його поетичні константи. А безпосередньо це може братися в межах стилістично-образних шукань та психологічних підходів, з яких ми і почнемо конкретнішу розмову...

**

У Василя Голобородька особливі стосунки із словом. Він його не вимудрює й не вимучує, не підкрадається до нього й не підхліблюється, не коверзує ним і не повеліває. Але слова самі плинуть до нього, первозданні й цнотливі. Здається, "матерія слова" у нього жіноча, дівоча. Здається, слова люблять його і від тої любови розкриваються йому, як закохані дівчата хлопцям, — несподіваними, незнаними сторонами, незвіданою звучністю й сокровенним смислом, розквітають йому всією жі-

ночою істою. Ось звичайнісіньке слово: "балакати". Ми всі його, непоказне й немудре, настільки знаємо, що й забувати почали або соромитися, як плебея, як старомодного провінціяла. І раптом воно ожило в Голобородька зовсім оновленим і молодим: у нього "балакає вода" у криниці, у відрі на зрубі, балакає глечик молока на плечі в жінки, балакають ноги по рідній хаті... І "низьке", просторічне слово заговорило соковитим повноголоссям, простодушною філософічністю і закрасувалося природною грацією селянської дівчинки.

Василь Голобородько не шукає спеціальної поетичної мови, в манері мовлення, ритмі, синтаксі, словнику — він дуже побутовий і "прозаїчний", вірніше: "речитативний" (речитатив українських дум), хоч розквітаючі бутони його степових слів-квітів сплітаються часом у химерні гірлянди. І ця речитативність відповідає і епічності, монументальності його поетичного малювання, і його зосередженості на буденній предметності життя. Але "дитинна" поетична одухотвореність В. Голобородька легко й невимушено "палить кордони недозволеного", якщо вжити його вираз, — і предметно-стале стає плинно-фантастичним, а емоційно "нульовий" переказовий речитатив переливається в напругу мінливих ритмів, парадоксальних асоціацій та метафор.

У п'ятивірші "Криниці, що посохли" раптом зустрічаємо зовсім неймовірний образ: відро — "обцинковане дзвінке сонечко, що дарує косарям холодняк у спеку". Здавалося б, логічний нонсенс: як можна порівнювати відро, що дає холодну воду, з сонцем, що породжує спеку і спрагу? З цього приводу пригадаємо характерний випадок з видатним сучасним парагвайським поетом Ельвіо Ромеро. Виснажене посухою поле він порівняв з темною сльозою. Хтось із критиків обурився: сльоза — це ж вологість, а не суш. Тоді поет пояснив: "Для мене не істотно, що вона волога. Для мене немає нічого сумнішого, безвідраднішого, ніж сльоза... Тому моє поле — сльоза, темна сльоза". Поетичні асоціації й наближення далеко не завжди йдуть у згоді з асоціаціями й наближеннями звично-житейськими; тут часто неждано прокидається внутрішня "субстанція" речей, їхні неочевидні, але істотні прикмети, — або ж по-новому виступають традиції давнього народньо-поетичного вжитку. У даному разі сонечко — символ найбільшої радості, а тому відро і є "обцинковано дзвінке сонечко, що дарує косарям холодняк у спеку". (Принагідно згадуємо, що свого часу Миколі

Вінграновському довелося вислухати багато кпинів за метафору: "В мене з горла ростуть троянди". А ось той же Ельвіо Ромеро без вагань пише про колючий кактус, що росте з його вуст. Останній виразив крик горя й протесту, як перший — пристрасний шепіт любови, повноту ніжності. Трохи довіри до поета — і його неважко зрозуміти. І ще — трохи уяви; не треба надто буквально тлумачити поетичні образи, надто "логічно" доскіпуватися до них. Знаменитий німецький естетик Р. Мюллер-Фраєнфельс у своїй "Поетиці" зауважив: "...Більшість гіпербол стають смішними, як тільки їх намагаються розшифрувати... В усіх гіперболах ...є зміст почуття, а не реальний зміст в усьому його розмірі").

Але гіпербола у В. Гогобородька не здається гіперболою саме через її "дитинність", безпосередність, ненапруженість. У нього м'яке туше, як кажуть п'яністи, і навіть до найсміливіших його речей не проситься означення: "сміливо".

Найвідчайдушніші гіперболи і найфантастичніші образи виникають як простодушне, довірливе продовження узвичаєних побутових метафор. Звичайнісінький вираз: гілка (чи дерево) заглядає в вікно. Давайте трохи "продовжимо" образ: заглядає? Чому? З цікавості? А що їй там цікавить? І от притертий розмовний троп поет розгортає в фантастичну картину, свіжу і милу:

Та калина була така цікава,
усе заглядала в вікно —
що там люди роблять?
Усе заглядала в вікно —
про що там люди розмовляють?

А далі та калина вже й заходить у хату "на своїх тоненьких ногах", "злітає на стіл на своїх листяних крилах", співає пісню про себе ж таки: "чи я в лузі не калина була..."

І взагалі всі "неживі" предмети у Василя Голобородька оживають і поводяться як добрі й милі істоти, як цікаві й пустотливі діти. І цими гомінливими, балакучими, вражливими, всюдисущими і думаючими речами-істотами густо виповнений поетичний світ В. Голобородька.

Зулуський поет Б. В. Вілаказі говорить, що поет той, у чій серці "навіки нетлінні душі дерев, звірини і землі".

В. Голобородькові охоче звіряються, довірливо розкриваються ці "душі" дерев, звірини, землі і всього на землі су-

щого. В нього листя ходить-ступає по землі, наслухає й надивляється ("Ходить листя по узліссі..."); дерево-грушка сідає за стіл вечеряти з діворою — їй дають молока, а просять груш ("Грушка"); на білих вишнях голуби колихають хату поетового кохання ("Човни проліскові"), і тихо снується безліч інших див. А найпостійніше з них — нескінченне взаємопереливання "живого" й "неживого", вічноплинне вrostання людини в стихію природи: кохана розшукує ягоди у траві, і ось поступово очі її стають росою, волосся травою, щоки полуницями, і ось уже поет збирає "на її щоках полуниці" ("Улітку-літечком"); герой "лежить такий безмовний", і ось він "вріс у землю: без очей, без рук, без ніг" ("Ходить листя..."); люди зліпили Толоку, і от вона вже "сама поставила столи під вишнями, накрила скатертями і поставила на них їжі та питва... А потім... глиняними руками, як хлібна скоринка, сама наливала людям усім..." ("Толока"); а найповнішу й найпатетичнішу картину цього взаємопереходу "живого" й "мертвого", присутності людського в стихії природи, — дає, мабуть, незрівнянна поезія "Глечики золоті груш". Скільки вже написано на цю тему: звертання дитини чи юнака до пам'яті загиблого батька, але у В. Голобородька ці дитячі марення переростають у закінчену поетичну картину буття, життєвого круговороту, де на якихось незбагнених гранях сходяться і взаємовгамовуються життя і смерть, живе і мертве.

Як і всякий значний поет, В. Голобородько не боїться стати перед найбільшими загадками буття — саме вони і притягують його непереможно, і він приступає до них вже досить зблизька. Тому діалектика життя і смерті пронизує всю його поезію. Багатство, красу і вічну непереможність життя він часто прагне передати через момент смерті, повноту життєдіяння — через момент втрати.

Ци мотиви "втрати" дуже часті в його поезії. При цьому В. Голобородько без усякого збентеження переступає штучні "кордони дозволеного". Ось одна із характерних його медитацій:

Руче, руче, відірвана руче,
що без тебе я мушу робити?!
Не кидатись же головою з кручі,
а треба якось то жити...
Хато, — бачиш, руки немає!

Не погладжу твоє волосся
й восени, яка серпнем світає,
не заплету тобі з яблук коси.

Глечики, глечики рудобокі,
я не виліплю вам братиків!
Не спущу у криницю глибоку
вас води ранкової набрати.

І тобі, мій сусіде Миколо,
нічим стиснути праву руку!..
Я ж не був без руки ніколи,
я не знаю, як жити мушу!..

Цей вірш багатьом може здатися дивним і навіть шоку-ючим. А не один блюстителі "доброго тону" і "благопристойности" в літературі ще й обуриться: от, мовляв, знайшов "поетичну" тему — відірвана рука; адресувалися, мовляв, поети з монологами до коханих, до зір, до неба, до землі, до коня, собаки і всіх суших тварей, до відповідних організацій, до своєї тіні навіть, — але щоб до відірваної руки — це нечувано і невиправдано. Оскільки люди, схильні до таких закидів, визнають тільки "історичний прецедент" і ніяку іншу аргументацію, пошлемося на такий прецедент.

Ось вірш сучасного словенського поета Матея Бора "Візії людини, що втратила руки під час бомбардування під мостом":

О мої руки!..
Де ви, мої руки?
Ви втекли, а я, недвижимий,
біжу за вами,
вас доганяю.
Але як вас схопити?
Я ж бо безрукий.
.....
...Чим я розчешу волосся
моєї крихітки?
Чим ущипну її, пестячи,
за носика чи за вушко?
Чим стану м'яти я віск або глину,
щоб виліпити їй іграшки?
.....
Хто апльодувати стане
атомному вікові?

Звірі, чи що?
Чи я, спотворений болем,
зім'ятий разом з моїм лахміттям
у жалюгідну грудку,
але все ще подібний до людини?
Я би ще зміг,
тільки ж руки мої повтікали...

Як бачимо, є разюча спільність у внутрішньому мотиві обох віршів, хоч виникав той мотив по-різному і в кожному разі незалежно (такі мимовільні збіги бувають у поетів, віддалених і простором і часом). Неважко помітити, що в словенського поета він розкривається драматичніше і соціальніше (до речі, у колеги Василя Голобородька — молодого поета Миколи Холодного також є вірші про "втрачену руку" — з драматичним звучанням, коли герой "шле скарги у всі інстанції, підписуючись відірваною рукою дядька"), — а в Голобородька він локальніший і елегійніший. Тут у поета було інше "завдання", інший психічний і життєвий матеріал покликав до життя цей вірш. У ньому — не так трагедія каліцтва, як щось інше. Є в математиці спосіб "доведення від супротивного". А в мистецтві може бути спосіб розкриття повноти світовідчуження і життєдіяння через ілюзорну втрату їх (і тому загострену тугу за ними). Людині здається (чи сниться), що вона вмирає, втрачає друга тощо — і тим сильніше вона тягнеться до життя, любить друга і т. п. (пригадаймо, скільки "снів" у літературі, скільки мотивів "втраченого раю", або згадаймо чудову повість В. Дудінцева "Новорічна казка", де загадковий птах відмірює героєві термін життя, і герой починає надзвичайно болісно відчувати плин часу). От щось подібне до цього, щось подібне до такої ілюзорної втрати (справжня втрата вирвалася б страшними криками або ще страшнішим мовчанням, але не розважною елегією) і складає вірш Василя Голобородька, дає поетові можливість просто і несподівано сильно сказати про звичайні людські справи як про велику душевну потребу людини, як про чуттєвий і поетичний зміст його буття й життєвідчуження ("гличики, гличики рудобокі, я не виліплю вам братиків! Не спушу у криницю глибоку" і т. д.).

Цей підхід — брати життя в момент його "втрати" і тим самим повнитися відчуттям його цінності, широким і теплим чуттєвим напливом, досягати миті чуттєвої "всеосаяжності", —

цей підхід дуже характерний для В. Голобородька.

Такий, наприклад, його вірш "Голова". Жахно-фантастична візія "кривавої людської голови", що "котилася, як кавун", є приводом для того, щоб зафіксувати останній момент витікаючого життя, останню мить оголеного світпочування — очищеного від дріб'язку і від усього вторинного, поверненого до елементарності й первісності, — "ідеалізованого" силою поезії. І все це передане з неймовірною, дерзновенною простою і цнотливою матеріальністю, тілесністю, "анатомічністю". "Ще у вухах шелестіло колосся, рипів біля колодязя журавель, гули оси, сміялася дитина. Ще на губах висів поцілунок жінчин, ще вони ворушилися і складалися трубочкою, щоб засвистіти... Ще язик розповідав якісь веселі історії друзям... Ще у ніс заходили пахощі осени, прілого листя... Ще під зморщеним чолом зріли мислі..." З тихістю і нестримністю повені розгортається цей сувій первісних і останніх, вічних людських почувань, і раптом тамована елегія смерти, що приглушеним внутрішнім акомпаньяментом супроводила цей сувій життєсприймань, — вибухає на мить трагічною фантазмагорією смерти, щоб знову "розрядитися", пом'якшитися, "ідеалізуватися" у спокійно-глибоку жалобу:

А голова уже котилася.
Як кавун, кривава людська голова.
І падали непритомні жінки і сестри
і простягали по землі довгі руки,
і по руках,
як по білих рушниках,
ішли за головою люди
і шелестіли,
як чорні траурні стрічки.

На перший погляд цей фінал, ця картина видаються малозрозумілими, "нереалістичними", випадково і довільно придуманими. Та насправді це не так. Врахуймо, що поет тут малює не конкретну картину смерти якоїсь конкретної, окремої людини, — до такої картини ми справді могли б підходити з побутовою міркою і вимагати побутової ж правдоподібності. Але тут маємо узагальнену поетичну філософію людської смерти взагалі, смерти як феномену, смерти в її одвічному протистоянні життю і в її одвічній злитості з життям. Отож поет і дає свою поетичну синтезу життя і смерти взагалі в їхніх найпер-

вісніших (в розумінні значення, а не генези) показниках.

Гаразд, скажете ви, але, все таки, як це так: падають непритомні жінки, матері, сестри, простягають по землі "довгі руки", а по цих руках, "як по білих рушниках", ідуть люди та ще й "шелестять, як чорні траурні стрічки"? Як це собі уявити і що те все значить?

Знову ж таки: "уявляти" і "розуміти" поетичний образ — зовсім не значить знайти для нього конкретний побутовий відповідник, а значить відчутти його естетичний і духовний сенс, прилучитися до поетової уяви і "співпережити" те складне, часом таємниче й "іраціональне", що переживає поет, коли його тонка душа вловить подих великої таїни життя. А життя має безліч таких таїн, страшних і принадних, од "побутової людини" вони часто приховані повсякденним дріб'язком, але їх чують людина-філософ і людина-поет; з різних кінців і по-різному занурюються в них наука і література. Причому великі вчені свідчать, що чим більше таємниць природи розкриває наука, тим більше їх перед нею ще постає, так що виходить, ніби відкриття однієї таємниці — це тільки вступ до інших.

А серед них є такі таїни чисто людського характеру, феномени духовности, що приступ до них має тільки мистецтво.

А в даному разі, мені здається, варто мати на увазі ось що. Кожну мить на землі, навколо нас, народжуються і вмирають люди. Для більшості з нас це звичайна статистика. Але в якісь хвилини ми можемо ніби відчутти, що живемо в атмосфері, густо насиченій біопсихічними імпульсами народження і вмирання, зойками матерів і вдів, передсмертними корчами й останніми благально-нерозуміючими поглядами скляніючих очей, і під цей нечутний і для нас неіснуючий, але реально існуючий і непозбутній акомпаньямент ми спимо, їмо, сміємося, любимо і зачинаємо нові життя, — і є в цьому щось страшне, щось таке, з чим не може примиритися людське ество, людський інстинкт життя й біологічної солідарности. Ось чому в поета через наші благопристойні будні й короткозору заколисанисть добропорядними справами — котиться кривава людська голова і так недоречно хляпає своїми синіючими вухами. І щомиті всюди по планеті падає безліч непритомних матерів і сестер. І якщо "скласти" — одна за другою — їхні мукою вдовжені услід труні руки, то на всю землю простягнеться з них довгий міст жалоби, і по ньому, як по білих рушниках смерті й прощальної непорочности, ітимуть люди, і кожен буде, як вті-

лений звук жалоби, як траурний слід, пам'ять по вмерлому собратові, — "...і шелестіли, як чорні траурні стрічки". В таку патетичну картину виростає фінал вірша.

Можна було б зупинитися ще на одному, потрясаючій сили, вірші В. Голобородька, в якому виражене переживання смерті — це "Балада про кривавих солов'їв" (до речі, смерть тут відтворена засобами і барвами, які нагадують відповідні моменти у кінофільмі "Тіні забутих предків"). Але ми вже не будемо говорити, щоб не склалося враження, ніби тема смерті у В. Голобородька головна. Ні, він — поет життя, і саму смерть бере як момент життя, що дає драматично й повно відчуття його матеріальність, чуттєву гущину, красу і милу чарівність.

При поверховому погляді може здатися, що Василь Голобородько бере світ трохи вузько, надто льокально, особливо з погляду громадської, "політичної", зрештою інтелектуальної людини. З такою думкою не варто поспішати, хоч якісь аргументи для неї підшукати можна було б. Але якого вона набиратиме значення стосовно до Голобородькової поезії?

Ми вже говорили, що, на відміну від багатьох молодих поетів, Василь Голобородько ніби не прагне до широкої панорами світу. Само по собі це могло б бути погано, але виходить на добре, оскільки "вузькість", "хатність" Голобородька — це не відмова від багатства й невичерпності світу, а особливий спосіб увійти в них зсередини, "тихо", побачити внутрішню "душу" речей, побачити багато в малому, безмірне в обмеженому, дивовижне й фантастичне в звичному й побутовому. Для сучасного фізика елементарна частинка — так само невичерпний і нескінченний світ, як для астронома космос. У звичайній селянській хаті поет і художник може відкрити всі чари й дива життя. Про великого маляра Сезанна дослідник каже:

"...Теми Сезанна одноманітно скромні. Він більше за все любить натюрморти. Але подивіться на його таку скромну за змістом картину — білий глечик, кілька яблук на скатертині — і ви побачите, як у цьому скромному мотиві зосереджене все кольорове багатство світу, як палають його помаранчі та яблука в оправі холодної скатерті — мовби сонця чи дорогоцінні самородки" (Я. Тугендхольд, "Живопись и зритель", М.-Л., 1928, стор. 106).

Важко робити тут якісь порівняння, але нехай вищенаведене спостереження допоможе нам оцінити і предметне та

чуттєве багатство поетичного світу В. Голобородька, локалізоване на порівняно невеличкому життєвому "квадраті". Досить прочитати такі його поезії, як "Стара хата", "Про хату, яку розбирають", "Піч" — і ми побачимо, що звичайна селянська хата для поета — цілий невичерпний всесвіт з безліччю своїх світів і див, вмістилище закінченого циклу буття, де, як і всюди, можна знайти всі начала й кінці; прочитаймо "Білу любов", "Човни проліскові", "Квітку, яка розцвіла на воді", "По вертикальній стіні кімнати..." та ін. — і ми побачимо, що поетична трансформація вражень сільського побуту й наявних там людських взаємин веде до тонкої трактовки "вічних" людських проблем; а такі речі, як "Золота птиця", "Грушка", "Улітку-літчком" та багато-багато інших (в тому числі і з названих вище) покажуть, як багато ще може дати сьогодні органічне відродження елементів української національної давньо-поетичної стихії, елементів високофолклорного і висококазкового світосприймання, — продовження сьогодні тої традиції розкриття прадавнього психічного підкладу та мітологічно-поетичних джерел світопочування українського народу, активного, динамічного включення їх у світопочування сьогоднішнє, — традиції, яку заклали Леся Українка в "Лісовій пісні" та Михайло Коцюбинський у "Тінях забутих предків".

По-новому відроджується й поетичний пантеїзм раннього Тичини.

Але з-поміж усіх українських поетів Василя Голобородька якісно вирізняє особлива м'яка плинність його світу, плинність всезагальна й незупинна. Його поезія — це замріяна стихія доброго бога перевтілень і перероджень, це нескінченне й мимовільне взаємопереливання всіх станів, речей, якостей. Ніщо в нього не залишається самим собою більше як єдину мить, а вже стає чимсь іншим. Ця свавільна, а швидше спонтанна змінність поширюється в нього навіть на субстанцію речей, навіть на те, що в природі найбільш стало: абсолютні розміри предметів, просторові співвідношення. "Мале" й "велике", "більше" й "менше", "частина" й "ціле" втрачають свою абсолютність, свою пряму підпорядкованість, починають взаємозаміщатися і вступати в підпорядкованість обернену: "мале" стає більшим за "велике", "ціле" поміщається в "частині" і т. д. (див. напр., вірші "Тіні розбіглись від хати...", "Золота птиця" та ін.). Ця високонаївна натурфілософська діалектика, при всій своїй поетичній органічності й часом простоті, насправді — складного

походження. Вона і виплід сучасного світосприймання (про сучасну науку, яка провела драматичний перегляд уявлень про світ і дає нову його парадоксальну картину, видатний фізик Р. Корнфорт каже, що її — науки — істини суперечать "здоровому глуздові", але що таким чином усе більше "абсурдного" входить поступово у межі того "здорового глузду", розширюючи його; щось подібне відбувається і в поезії: ревнителі побутового "здорового глузду" змушені миритися все з новими й новими поетичними абсурдами, які непомітно самі стають здоровим глуздом). І продукт інтенсивності поетичної уяви, "агресивності" штурмуючої фантазії натомість лінивого мрійництва (і знов таки це характерна прикмета сучасного мислення, якось, мабуть, зв'язана з новими рубежами людської думки взагалі і зокрема науки; не випадково саме в наш час, з практики сучасної науки постало твердження великого Айнштейна про те, що фантазія — "найбільш наукова з якостей людського розуму"). І якийсь далекий відгомін східних філософій і аромату східнього фантазування. І звичайнісінька українська казка, "способи мислення" якої з усіма закладеними в ній можливостями ми мало цінимо. І, нарешті, та особлива благословенна "дитинність", великий дар природи — дар вічної свіжості й сили сприймання, "первинності" враження, дар зачудування перед дивовижністю й таємничістю світу, дар захищеності від всерозуміння й пошлої "тверезості", від призвичаєння й "оговтання" в світі. Коли я думаю, як би висловити те дивне враження, що його справляє, з прочитаних віршів Василя Голобородька, особистість самого поета, — мені згадується "Маленький принц" Антуана Сент-Екзюпері. Пам'ятаєте, як маленький принц дивувався з дорослих, що вони не можуть зрозуміти найпростіших речей, не вміють бачити того, що йому очевидно...

Це протиставлення "дорослих" і "дітей" є одним з лямбда-мотивів тонкого гуманіста Сент-Екзюпері, його *idée fixe*: як гірко, що "розум" "дорослих" так принижений і притертий практицизмом, "реальністю", "здоровим глуздом"; що людина, набираючись досвіду й розважності, втрачає зачудованість і самодостатню гру уяви (а вільна гра душевних сил — це і є еманція людського, те, чого не спостерегти на нижчих рівнях живого), втрачає радісне й безкорисливе взаєморозуміння з природою...

На доказ такого розмаїто-фантазійного характеру Голобородькового світосприймання можна було б наводити багато

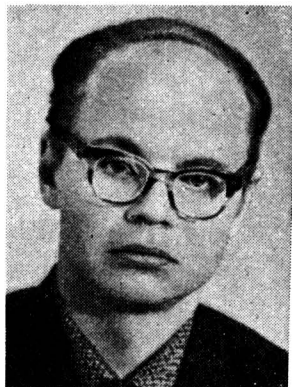
його віршів. Але читач може це сам побачити. Може побачити й інші відтінки в його поетичному кольориті. А тут на закінчення ми б хотіли ще сказати про ніжний ліризм його поезії, котрий таким симпатичним зворушливим серпанком огортає його милі казки-сновидіння-марення, як от "Золота птиця":

У квітні
по білому небу вишневого молока
літають золоті птиці.
Золоті птиці дахів.
Вони літають — політають
і, як голуби, знову сідають на хати.
А от одна золота птиця
прилетіла із білого неба до мене
і забрала мої руки, моє серце,
    мої очі і мій спокій!..
А з-під крил птиці золотої
випурхнуло дівча,
маленьке, маленьке —
у чашечці вишневої квітки
    умістилося б!
І на її малюсіньких білих долоньках
лежали мої руки, моє серце,
    мої очі і мій спокій...

**
*

...Можливо, що ці нотатки про молодого поета здадуться надто захопленими. Певно, воно так і є. І, мабуть, уже пізно пробувати "врівноважувати" це захоплення обов'язковими критичними зауваженнями. Та й чи конче це треба в даному випадку? Хочеться тільки висловити віру в те, що в міру наростання життєвого й творчого досвіду Василя Голобородька множитимуться й глибитимуться його стосунки до дійсного буття, а значить і все більше повнитиметься істинним змістом його поезія, бо поезія — це духовне багатство людини, а кажучи словами К. Маркса, дійсне духовне багатство людини — це багатство її дійсних життєвих зв'язків.

ІВАН ДРАЧ

поет, народився 1936 року в Україні на Київщині. Закінчивши студії університетські та кіносценарні курси, працює в кіностудії ім. О. Довженка в Києві.

Іван Драч — новатор, відважно проголосив своє кредо:

"Художнику немає скутих норм,

Він норма сам, він сам в своєму стилі."
Його поетична творчість на високому інтелектуальному рівні, охоплює нашу добу — світові події половини двадця-

того століття. В І. Драча "космічне світовідчуття": планетарний сум, галактичне тяжіння, космічні ракети, кораблі, космонавти. Йому близькі всі здобутки доби. На сторінках його творів зустрінемо визначних людей науки і мистецтва — Айнштейна, Пікассо, Родена та інших. Поет наново відкриває наших творців у розумінні сучасної доби: для нього Леся Українка — "Прометеева наречена", Шашкевич — "вогненне джерело", І. Франко — "огненний вулкан". Шевченкові він присвятив глибоку змістом симфонію, в якій за домовиною поета

"Ішли хохли, русини, малороси, щоб зватись українцями від нині."

В І. Драча широкі філософські горизонти, в яких знаходиться місце й на життя звичайної людини з його глибоким драматизмом, як у баладі про дві сестри, а побіч мініатюрні сюжетні розповіді про бабусю і внучку, про дядька Гордія. У творчості І. Драча замітна цікава риса, яка йде від Сковороди: серце — джерело всього: "І коли є серце — тримай оту пташку, бо полетить і щезне в безвість" (До джерел).

Поет Іван Драч — чудодій. Про що б не написав — те все набирає глибини змісту й казковости. Навіть звичайне відро наповнюється небом (Баллада про відро). Поет дуже любить називати свої поезії баладами: балада про крила, про дорогу, соняшник, лебедів, собор.

В поезії І. Драча відчувається ясність і легкість і якусь радість творчости. У стилі поета — багатство образів, метафор, символіки та динамізму.

Збірки поезій:

Соняшник, Київ, 1960

Протуберанці серця, Київ, 1965

Баллади буднів, Київ, 1967

Поезії, Київ, 1967

СМЕРТЬ ШЕВЧЕНКА

С и м ф о н і я

Сто років — зморшка на чолі Землі.
Всесвітні війни, революцій грози...
Дніпро до ніг стежиною проліг
І котить славу в сиві верболози.

Поет став морем. Далеч степова,
І хмарочоси, й гори — ним залиті.
Бунтують хвилі-думи і слова,
І сонце генія стоїть над ним в zenіті.

Дно глибшає, і береги тікають,
Аж небо рве свою блакить високу.
І шторми піняться од краю і до краю,
Од Вінніпегу до Владивостоку.

З глибин сердець джерела пружно б'ють —
І шумувати морю, не вмирати,
Хай ллють у нього і любов і лють,
Тривожну шану, жовч гірку розплати...

Художнику немає скутих норм.
Він — норма сам, він сам в своєму стилі...
У цей столітній і стобальний шторм
Я кидаюсь в буремні гори-хвилі.

БАЛЯДА ПРО СОНЯШНИК

Були руки і ноги в соняшника,
Було тіло — шорстке і зелене.
Він бігав наввипередки з вітром,
Він вилазив на грушу
І в пазуху рвав гнилиці,
І купався коло млина,
І лежав у піску,
І стріляв горобців з рогатки.

Він стрибав на одній нозі,
Щоб вилити з вуха воду, —
І раптом побачив сонце,
Красиве засмагле сонце
В золотих переливах кучерів,
У червоній сорочці навипуск.
Воно їхало на велосипеді,
Обминаючи хмари у небі...
І застиг він на роки і на століття
У золотому німому захопленні:
— Дайте покататися, дядьку!
А ні, то візьміть хоч на раму,
Дядьку, хіба вам жалко?!
Поезіє, сонце моє оранжове!
Щомиті якийсь хлопчисько
Відкриє тебе для себе,
Щоб стати навіки соняшником.

НІЖ У СОНЦІ

Сковороду зустрів я у трамваї
(Блукає він по світу двісті літ).
Смушеву скинув і мене питає,
Чи можу Сонцю передати привіт.

Чого в старого з жовтої розлуки
Мільйони зморшок пов'ялили вид?
Мелянхолійні філософські руки
Ціпком тривоги пробують цей світ.

Шепоче він: "Ти відлітаєш, сину.
На лобі в тебе знак неправоти.
Щоб корабель не став за домовину,
Візьми благословення — і лети.

Пройдись землею. В серце йди людське ти,
Питай у нього дозволу і права,
Бо якори космічної ракети
Вросли в народ — навічно, аж іржаво."

Та коли захлинались сичі,
Насміхалися зорі з Кирила,
І, пробивши сорочку вночі,
Знов кипіли пруженисті крила.
Та Кирило з сокирою жив,
На крилах навіть розжився —
Крилами хату вшив,
Крилами обгородився.
А ті крила розкрили поети,
Щоб їх муза була небезкрила,
На ті крила молились естети,
І снилося небо порубаним крилам.
(Кому — нові ворота,
          кому — тонну підлоти,
Кому — сонце в кишеню,
          кому — дулю дешеvu,
Щоб тебе доля побила,
          А Кирилові — не пощастить же
                  отак чоловікові! — крила.)

ОЛЕКСАНДЕР ДОВЖЕНКО

народився 30 серпня 1894 року в Україні на Чернігівщині, в старій козацькій родині. Помер він 25 листопада 1956 року в Москві.

Олександр Довженко — це людина блискучого розуму, величезного таланту, надзвичайної фантазії та великої ерудиції. Багато студював, багато подорожував по країнах Далекого Сходу. Побував також у країнах Західньої Європи.

Олександр Довженко — це світової слави кінорежисер. Його фільм "Земля" здобув одне з перших місць на фестивалі, що відбувся у Венеції 1932 року, а потім перше місце на Брюссельському фестивалі 1958 року. Американські фільмові критики, аналізуючи "Землю", назвали Довженка першим поетом у кіні. Довженко був вічним новатором у всьому, де тільки працював. За висловом Рильського, на Довженкові лежала печать геніяльності. Він горів бажанням творити українські фільми, та на перешкоді цьому стали російські заборони. У час страшної сталінської доби він мусів переїхати до Москви і там творити фільми на замовлення уряду. Тоді Довженко також заснував в Москві першу студію для фільмових режисерів. Щопише в 1952 році повернувся він в Україну зі свого двадцятирічного заслання.

Ол. Довженко є автором великого числа творів: кіноповістей і кіносценаріїв (Земля, Поема про море, Зачарована Десна), п'єс (Потомки запорожців, Життя в цвіту) та оповідань. Твори його вийшли друком у Києві в трьох томах в роках 1958-1960.

ЗАЧАРОВАНА ДЕСНА

(У р и в о к)

У нас був дід дуже схожий на Бога. Коли я молився Богу, я завжди бачив на покуті портрет діда в старих срібнофольгових шатах, а сам дід лежав на печі і тихо кашляв, слухаючи своїх молитов.

У неділю перед богами горіла маленька синенька лампадка, в яку завжди набиралось повно мух. Образ святого Миколая також був схожий на діда, особливо коли дід часом підстригав собі бороду і випивав перед обідом чарку горілки

з перцем, і мати не лаялась. Святий Федосій більш скидався на батька. Федосію я не молився, в нього була ще темна борода, а в руці гирлига, одягнена чомусь у білу хустку. А от Бог, схожий на діда, той тримав в одній руці круглу сільничку, а трьома пучками другої неначе збирався взяти зубок часнику.

Звали нашого діда, як я вже потім довідався, Семеном. Він був високий і худий, і чоло в нього високе, хвилясте довге волосся сиве, а борода біла. І була в нього велика грижа ще з молодих чумацьких літ. Пахнув дід теплою землею і трохи млином. Він був письменний по-церковному і в неділю любив урочисто читати псалтир. Ні дід, ні ми не розуміли прочитаного, і це завжди хвилювало нас, як дивна таємниця, що надавала прочитаному особливого, небуденного смислу.

Мати ненавиділа діда і вважала його за чорнокнижника. Ми не вірили матері і захищали діда од її нападів, бо псалтир всередині був не чорний, а білий, а товста шкіряна палітурка — коричнева, як гречаний мед чи стара халява. Зрештою, мати крадькома таки знищила псалтир. Вона спалила його в печі по одному листочку, боячись палити зразу весь, щоб він часом не вибухнув і не розніс печі.

Любив дід гарну бесіду й добре слово. Часом по дорозі на луг, коли хто питав у нього дорогу на Борзну чи на Батурин, він довго стояв посеред шляху і, махаючи пужалном, гукав услід подорожньому:

— Прямо, та й прямо, та й прямо, та й нікуди ж не звертайте!.. Добра людина поїхала, дай їй Бог здоров'я, — зідхав він лагідно, коли подорожній нарешті зникав у кущах.

— А хто вона, діду, людина ота? Звідки вона?

— А Бог її знає, хіба я знаю... Ну, чого стоїш як укопаний? — звертався дід до коня, сідаючи на воза. — Но, трогай-бо, ну...

Він був наш добрий дух лугу і риби. Гриби й ягоди збирав він у лісі краше за нас усіх і розмовляв з кіньми, з телятами, з травами, з старою грушею і дубом — з усім живим, що росло і рухалось навколо.

А коли ми ото часом наловимо волоком чи топчіюкою риби і принесемо до куреня, він, усміхаючись, докірливо хитав головою і промовляв з почуттям тонкого жалю і примиренности з бігом часу:

— А-а, хіба це риба! Казна-що, не риба. От колись була

риба, щоб ви знали. Ото з покійним Назаром, хай царствує, як підемо було...

Тут дід заводив нас у такі казкові нетрі старовини, що ми переставали дихати і бити комарів на жижках і на шиї, і тоді вже комарі нас поїдом їли, пили нашу кров, насолоджуючись, і вже давно вечір надходив, і великі соми вже скидались у Десні між зірками, а ми все слухали, розкривши широко очі, поки не повергались в сон у запашному сіні під дубами над зачарованою річкою Десною.

Найкращою рибою дід вважав линину. Він не ловив линів у озерах ні волоком, ні топчійкою, а якось неначе брав їх з води прямо руками, як китайський фокусник. Вони ніби самі пливли до його рук. Казали, він знав таке слово.

Влітку дід частенько лежав на погребі ближче до сонця, особливо в полудень, коли сонце припікало так, що всі ми, й наш кіт, і собака, і кури ховалися під любисток, порічки чи в тютюн. Тоді йому була найбільша втіха...

Більш за все на світі любив дід сонце. Він прожив під сонцем коло ста літ, ніколи не ховаючись у холодок. Так під сонцем на погребні, коло яблуні, він і помер, коли прийшов його час.

Дід любив кашляти. Кашляв він часом так довго й гучно, що скільки ми не старалися, ніхто не міг його як слід передражнити. Його кашель чув увесь куток. Старі люди по дідовому кашлю вгадували навіть погоду.

Часом, коли сонце добре припече, він аж синів увесь від кашлю і ревів, як вовк чи лев, хапаючись обома руками за штани, де була та грижа, і закарлючуючи догори ноги, зовсім як маленький.

Тоді Пірат, що спав біля діда на траві, схоплювався спророння, тікав у любисток і з переляку гавкав уже звідти на діда.

— Та не гавкай хоч ти мені. Чого б ото я гавкав, — жалівся дід.

— Гав-гав!

— Та щоб бодай тобі кістка в горло! Кахи-ках!..

Тисячі тонесеньких дудочок раптом загравали у діда все-редині.

Кашель клетотів у нього в грудях, як лява у вулкані, довго і грізно, і дуже нескоро після найвищих нот, коли дід був уже весь синій, як квітка крученого панича, вулкан починав

діяти, і тоді ми тікали хто куди, а вслід нам довго ще неслися дідові громи і блаженне кректіння.

Тікаючи од дідового реву, одного разу стрибнув я з-під порічок прямо в тютюн. Тютюн був високий і густий-прегустий. Він саме цвів великими золотими гронами, як у попа на ризах, а над ризами носилися бджоли — видимо-невидимо. Велике тютюнове листя зразу обплутало мене. Я упав в зелену гушавину й поліз попід листям просто до огірків.

В огірках теж були бджоли. Вони порались коло цвіту і так прудко літали до соняшника, до маку й додому, і так їм було ніколи, що, скільки я не намагався, як не дражнив їх, так ні одна чомусь мене й не вкусила. А бджоляче жало хоч і болить, зате вже коли почнеш плакати, дід уже чи мати дають зразу мідну копійку, яку треба прикладати до болючого місця. Тоді біль швидко проходив, а за копійку можна було купити у Масія аж чотири цукерки і вже смакувати до самого вечора.

Погулявши коло бджіл і наївшись огіркових пуп'янків, натрапив я на моркву. Більш за все чомусь любив я моркву. Вона росла в нас рівними кучерявими рядочками скрізь поміж огірків. Я оглянувся, чи не дивиться хто. Ніхто не дививсь. Навколо тільки дрімучий тютюн, мак та кукурудзяні тополі й соняшники. Чисте полуденне небо, і тихо-тихо, немовби все заснуло. Одні тільки бджоли гудуть та десь з-за тютюну, від погребні, доносивсь дідів рик. Тут ми з Піратом і кинулись до моркви. Вириваю одну — мала. Гичка велика, а сама морквина дрібненька, біла і зовсім не солодка. Я за другу — ще тонша. Третю — тонка. А моркви захотілось, аж тремчу весь! Перебрав я цілий ряд, та так і не знайшов ні одної. Оглянувся — що робити? Тоді я посадив усю моркву назад, хай, думаю, dorостає, а сам подався далі шукати смачного.

Довго щось ходив я по городу. Після моркви висмоктував мед з тютюнових квітів і з квітів гарбузових, що росли попід тином, пробував зелені калачики і білий, ще в молоці, мак, покуштував вишневого клею з вишень, понадкушував на яблуні з десятків зелених кислих яблук і хотів уже йти до хати. Коли ж дивлюсь: баба снує коло моркви, дідова мати. Я — бігом. А вона — зирк, та за мною. А я тоді, — куди його тікати? — повалив соняшника одного, другого.

— Куди ти, бодай тобі ноги повсихали!

Я — в тютюн. "Побіжу, — думаю, — в малину, та рачки попід тютюном". Пірат за мною.

— Куди ти тютюн ламаєш, бодай тобі руки і ноги поламало! А бодай би ти не виліз з того тютюну до хторого пришествія! Щоб ти зів'яв був, невігласе, як ота морковочка зів'яла від твоїх каторжних рук!

Не вдаючись глибоко в історичний аналіз деяких культурних пережитків, слід сказати, що у нас на Україні прості люди в Бога не дуже вірили. Персонально вірили більш у Матір Божу і святих — Миколая-угодника, Петра, Іллю, Пантелеймона. Вірили також в нечисту силу. Самого ж Бога не те щоб не визнавали, а просто з делікатности не наважувались утруджати безпосередньо. Прості люди хорошого виховання, до яких належала і наша сім'я, повсякденні свої інтереси вважали по скромності недостойними божественного втручання.

Тому з молитвами звертались до дрібніших інстанцій...

...На озері створювалась тиша. До берега наближався Тихон з рябим мисливським собакою. Якщо, пустуючи серед латаття, каченята робились неслухняні, збентежена мати качка місця собі не знаходить:

— А рятуйте, ціліться! Бачите? Зараз бахне так, що пір'я з когось полетить...

Тихон Бобир дійсно вже цілився з берега.

— Ну, що ж тепер буде? Ой, пробочку, пропали ми... Тихо ж бо, кажу, не хлюпайте, бодай ви повиздихали!.. — крякала качка з розпачу. Каченята притихали й не рухались... Ніде не шелесне...

Так. Ну, тепер, поки гряне той постріл, ми маємо час розповісти про Тихона зі свого, людського боку. Чоловік він був бідний і тому, аби не витратити зайвих зарядів, мусів зробитися снайпером. Проте вбивати диких качок йому доводилось не часто. Чому? Ось чому. У Тихона одна нога не була в злагоді з другою. Вона була значно коротшою, тоненькою і не розгиналася навіть у сні. Внаслідок такої діялектики природи всі качки, нириці, курочки, чайки, все наше птаство впізнавало його ще здалека і ховалось у ситняк або у воду, під латаття. Таким чином навіть крива нога, і та часом служила гармонії природи, її рівновазі.

Крім того, гармонії природи у великій мірі сприяла і Тихонова рушниця. Вона була така старовинна, що її курок мисливець носив завжди в кишені і надівав його, куди слід, вже перед самим пострілом. Цілитись Тихон любив довго.

— Ну стріляйте вже, дядьку, — шепочу я Тихонові, а серце завмерло від страху: ну, зараз трахне! — Стріляйте... Он вже впливають... Хіба не бачите... Ну, дядьку!..

Я хутко набираю повітря і перестаю дихати. Від довгого чекання роблюся синім. Однак пострілу не відбулося. В самий найвирішальніший момент раптом виявилась відсутність курка. Де курок? Він, певно, одвалився і загубивсь у траві. Довго ми шаріли кругом у траві й під кущем, вже сонце почало заходити, — нема курка. Ой який я нещасний! А тут качки розлітались і сюди і туди. Стара теж помітила, що в нас діла погані, та й собі впливла з цілим виводком.

— Стріляйте вже, чого поснули! — чути, гукає здалека батько.

— Ні, дядьку, сьогодні не вийде. Курок, мабуть, чи не дома в жилетці забув, — сумно відповів батькові Тихон і закульгав до села. Я трохи не заплакав. Собака теж зробився не-веселий і, покрутившись, знехотя потюпав геть. Качки раділи, гуляли, плескались. Уже і в ніч пішло, а вони все плещуться.

Щоб ви знали, ні на яку іншу птицю, крім качок, у Тихона не піднімалася рука. І цілком зрозуміло: всяке дрібне птаство, як от: деркачів, перепілок, куликів, курочок — можна було викосити косою в траві, якщо підвернеться, або впіймати. А вже там про вальдшнепів, дупелів, кроншнепів, — ніхто навіть і не думав, що вони є взагалі на світі. Літає щось під лісом, як тінь, а що воно — хрін його знає. Не вгледити.

Диких звірів теж було мало — їжак, заєць, тхір. Вовки перевелись, і навіть саме слово "вовк" вважалося вже наче дідовою лайкою — "га, вовк би тебе з'їв". Водилися леви, ну теж дуже рідко. Один лише раз по висипу Десни пройшов був лев, та й то, кому не розказую, ніхто віри не йме.

А було ось як.

Поставили ми з батьком перемети в Десні і пливемо до куреня в душогубці на палець од води. Вода тиха, небо зоряне, і так мені хороше плисти за водою, так легко, немов я не пливу, а лину в синьому просторі. Дивлюсь у воду — місяць у воді сміється. "Скинься, риба", — думаю, — скидається риба. Гляну на небо: "Зірко, покотися", — котиться. Пахнуть трави над водою. Я до трав: "Дайте голос, трави", — гукають перепілки. Дивлюсь на чарівний, залитий срібним світлом берег: "Явися на березі, леве", — появляється лев. Голова велична, кудлата

грива і довгий з китицею хвіст. Іде поволі вздовж висипу над самою водою.

— Тату, гляньте — лев, — шепочу я батькові, як зачарований.

— Де там той лев. То ж... — далі батько почав пильно вдивлятися, і, коли човен порівнявся з левом, батько підняв весло і гучно ляснув плазом по воді. Ой, лев тоді як стрибне та як рикне! Луна покотилася громом. З мене вилітає душа. Весь берег, кручі, лози — вся округа переповнилась трепетом. Батько трохи весла не випустив і, вже на що був хоробрий, а теж засмутився і сидів нерухомо, аж поки нашу душогубку не однесло водою і не прибило до крутого берега. Посидівши ще мовчки з півгодини, ми оглянулись — ні висипу, ні лева: подався десь у лози.

До самого ранку горів у нас вогонь на курені над Десною. Мені було страшно і чомусь жалко лева. Ми не знали з батьком, що робити, коли почне він їсти наших коней чи діда, що спав під дубом. Я довго прислухавсь, чи не гукне він ще раз. Не гукав. Перед сном мені так палко захотілось розвести левів і слонів, щоб було красиво скрізь і не зовсім спокійно. Мені набридли одні телята й коні.

На другий день казали вже, що ненадовго пощастило тому левові звільнитися з клітки. Коли трапилась аварія поїзда під Бахмачем і клітка мандрівного звіринця поламалась, виплигнув він на волю, глянув навкруги і так йому, очевидно, стало погано, так остогидли глядачі, й приборкувачі, і все на світі, що він махнув на все та й подався на Десну знайти собі хоч трохи відпочинку. Тільки не пройшов він і тридцяти верстов, як догнали його, оточили з усіх боків і вбили, бо він був лев. Не міг же він ходити серед телят і коней. Його ж у віз не запряжеш, яка з нього користь. Коли б ще вмів він гавкати чи мекати, — голос не годиться: гукає так, що листя в'яне й трави стеляться... Ну добре... Ой, що ж це я пишу! Здається, не плив я човником тієї ночі по Десні. Плив батько сам, а я лежав на курені, під дубом, коло діда. Може, й так. Ну, лев же все таки проходив нашим берегом! І десь коло Спаського вбили його стражники!

Тут над левом, думаю, пора поставити крапку і перейти до описання домашніх тварин, бо вже чувається якась непевність в пері: вже прокидаються мої редактори в мені. Вони

живуть навколо мене скрізь. Один за лівим вухом ззаду, другий під правою рукою, третій за столом, четвертий в ліжку — для нічних редакцій. Вони повні всі здорового глузду і ненавидять неясности. Їх мета — щоб я писав або так, як усі, або трохи краще чи трохи гірше від інших.

Там, де моє серце холоне, вони підігривають його; де я починаю палати в огні своїх пристрастей, вони розхолджують мій мозок, аби чого не вийшло.

— Нехай, — кажу, — щось вийде. В моєму ділі треба, щоб вийшло. Благаю!

— Ні!

— Чому не написати, що, коли я був хлопчиком на Десні, мені хотілось, аби скрізь водилися леви і щоб дикі птиці сідали мені на голову й на плечі не тільки в снах?

— Це неправдоподібно, і потім цього можуть не зрозуміти.

— Таж я маленький був і ще не мав тоді здорового глузду. Я почував тоді, що воно може пригодиться.

— Для чого?

— Ну, може, для щастя.

— Викреслюємо. Адже лева можна було й не побачити, якщо це навіть взагалі не фантазія.

— Ой!.. Нізачо!..

— Спокійно. Його можна замінити чимсь більш співзвучним. Можна написати правдиво про коней. Були ж у вас коні?

— Мені про коней соромно писати.

— Чому?

— Вони були худі й некрасиві.

— Ну, тоді можна їх узагальнити якось.

— Їх не можна узагальнити. Вони були коростяві. Крім того, наші коні були невеселі.

— Ну й що з того?

А вони таки справді були невеселі, і тому перед тим, як їх описувати, згадаю краще я щось утішне, а далі вже й до коней перейду.

Проживав у нас довго собака Пірат. Це був великий на зріст, немолодий вже, поважний і серйозний пес з двома волохатими хвостами і з двома парами очей, з яких верхня пара, коли придивитися ближче, виявлялася парою рудих плям на темному лобі.

Якось одного разу, загубившись у Борзні на ярмарку, де

батько продавав дьоготь, Пірат щез. Пожаліли ми його, та на тому й скінчилось. Аж ось в неділю, тижнів через п'ять, якраз після обіду, коли ми сиділи всі коло хати, лузаючи насіння, дивимось — біжить Пірат, заморений, худючий. Уздрівши здалека весь наш рід і хату, він упав додолу і повз до нас кроків, може, сто на животі, перекидаючись на спину і голосно плачучи від повноти щастя, мов блудний син у святому Письмі.

— Це я, ваш Пірат, впізнаєте? — гавкав він крізь сльози. — О, який я щасливий! Як тяжко було мені без вас!.. Повірте, трохи не здох від смутку, трохи не сказився, їйбогу.

Він так зворушив нас слізьми, що навіть батько, який ненавидів одвертість почуттів, і той мало не сплакнув. Отаке буває на світі! Простий собака, а так збентежить чоловіка. Мати плакала ревно, приказувала з невимовною усмішкою: "Га, бодай ти здох! Ну, ви подумайте, собака, а такий жалісний і таке виторяє. Ач, як повзає. Тьху, де ти, в нечистого, взявся?"

Нічого казати, розумний був, добрий пес. Він користавсь у нас всіма благами собачого життя не тільки за те, що був вірним сторожем і дозорцем. Він був пес-трудяка. Він любив допомагати в господарстві, виконуючи за власною ініціативою всяку роботу: носив з городу огірки в зубах і складав у саду в одну купку, випивав зайві курячі яйця. У нього підростав уже син, теж Пірат, ще молодий, веселий, спритний собачка. Він веселив своєю артистичною натурою цілий куток. Любив гру. Був, так би мовити, собачим артистом. Грав з телям, з поросятами, курми, грав з голубами й гусьми, нашими й чужими. Часом удвох із своїм батьком, віддавшись високому собачому надхненню, вони догравались до такого, що гра закінчувалась каліцтвом чи смертю їх партнерів, і тоді обидва артисти або тікали, куди очі дивились, або прудко ховалися в тютюн, щоб пересидіти гострий період свого шельмування, поки люди не позбирають пір'я і не поїдять засмажені жертви мистецтва. Мати запевняла, що коли ми їли отак у саду курку, обидва Пірати дивились на нас з тютюну і по-собачому сміялися з нас.

— Га, бодай ви подохли! — гримне було раптом дід страшним голосом, кидаючи в артистів кісткою. Ошельмовані винуваті митці кидались мовчки навітки, ламаючи тютюн, бодай їм добра не було.

Отож лізе таке в голову. Не спогади, а казна-що. Може, перейти до коней?

Да, так от коні...

Здавалось мені, що коні й корови щось знають, якусь недобру таємницю, тільки нікому не скажуть. Я почував їх полонену темну душу і вірив у віщування через них, особливо вночі, коли все жило по-іншому. Коні водилися в нас різні, бо батько часто їх міняв на ярмарку. Були часом хитрі й недобрі коні. Були нещасливі, ображені мужицькі кінські душі. Були перелякані, закляті, стурбовані або заворожені навіки грішники конячі. Але всі вони були окремі від нас, пригноблені, засуджені безповоротно і навіки. І це було видно по заході сонця, коли довго дивитися зблизька у велике темно-сізе кінське око.

Один кінь у нас звався Мурай, другий Тягнибіда. Обидва вони були немолоді, сухорляві, некрасиві коні. Вже не пригадую, та, може, і ніхто не знав гаразд, яка була в їх масть. Короста з них аж сипалася скрізь, і вже вони чухались, об що тільки можна. І куди було не глянеш у дворі, скрізь на всіх кілках, ушулах виднілися сліди їх чухання, неначе весь двір був у корості. Тому, очевидно, ні в житті ще, ні в письменстві не існувало хлопчика, що так би мріяв про кінську красу, як я, і так би соромивсь потворности.

Мурай був уже вельми старий і невеселий. Тягнибіда хоч і молодший, зате розумніший і добріший за Мурая, проте підірваний на ноги, і тому, коли він пасся часом у болоті, ноги в нього застрякали і він падав між куп'ям у багно і мусів там лежати до ранку, бо коні ж не просять допомоги. А вже ранком, прокинувшись під сір'яками й свитками, ми витягали його з болота на сухе за хвіст, як іхтіозавра. Він дозволяв це робити і дививсь на нас, малих, з подякою і, як нам здавалося, з любов'ю. І я любив його за нещасливу долю і за розум. Він був розумний і добрий кінь, тільки ну абсолютно, аж ні найменшої краплиночки чогось там героїчного, чи мальовничого, чи того, що в піснях і в колядках про коней співають. І не питайте, — не було й натяку. Ах, яких ми мали некрасивих коней! Згадаю, і досі жаль і сором, хоч і пройшло вже півстоліття. Трудно жилось їм у нас. Роботи багато, корм поганий, збруя стерта, ніякої пошани. Люто часом кричав на них батько, і кляв, і бив їх раз-у-раз по чім попало, важко дихаючи і паленіючи од гніву.

Якось одного разу над Десною підслухав я вночі, на сіні лежачи і дивлячись на зорі, як після денної важкої праці коні розмовляли між собою, пасучись. Розмова йшла про нас, якраз про батька.

— І чого він такий лихий, ти не знаєш?

— Не знаю. Я ледве стою на ногах, отак натягався.

— А я що знаю? Теж нічого. Знаю хомут, голоблі і пугу. І ще хіба його лайку.

— Знаю і я його лайку. Наслухавсь доволі. Так чомусь сумно і недобре мені.

— Сумно й мені. Колись я бігав понад хмарами. — Тягнибида розігнув шию і подививсь на Десну. — Тисячі літ, ще до возів і оранок, на моїй спині їздили пророки. Були в мене тоді ще крила. А прашур мій був кінський цар чи бог, колись казали мати.

— Були і в мене крила, та нема. Ні крил у мене вже, ні краси, тільки вавки на спині. Хоч би сіделку зробив порядну, сіделки немає. І так душа пригноблена його недобротою, а він, не знаю, як тебе, повіриш — нема тієї днини, щоб не бив. А толк який: валюся з ніг.

— Це правда! Тільки не нас він б'є.

— Балакай! Не нас! Болить же нам?

— Конику, він б'є недолю свою. Худі ми, коростяві, і сили в нас мало, от що. А натура в нього старовинна, геройська, хіба йому таких треба, як ми? Учора, коли загруз я з возом у калюжі і він трошив мене пужалном і носакми, і кричав, роззявивши рота, як лев, помітив я в його очах страждання, та таке палке, бездонно глибоченне, — куди там наше! І я подумав: і тобі болить, проклятий, бідний чоловіче.

— Тихо. Пасімося мовчки. Ось його хлопець зоріє, — сказав Мурай, помітивши мене під копицею.

Від того часу я ні разу не вдарив коня.

— Пустіть колядувать! — чую голос дівочий знадвору. Я — зирк у вікно: то не повний місяць з зоряного неба усвітив у хату перед Новим роком. В маленькім віконці, якраз проти печі, рожевіє на морозі дівоче лице.

— Пустіть колядувать! — питається ще раз.

— Співайте! — голосно одказує мати.

— Кому?

— Сашкові!

— "Молодець Сашечко та по торгу ходив, святий вечір..." — заспівало зразу ж аж чотири дівки, і вже хто їх знає, чи то від морозу, чи такі дівчата і слова колядки у зимовий вечір, тільки спів лунає так дзвінко і гучно і світ став одразу такий

урочистий, що в мене, малого, аж дух захопило. Притулившись на лавці край вікна під рушниками, щоб не помітили дівки, я весь перетворююсь на слух. І вони тоді довго і повільно, ніби линули в безмежну далечінь часу, на сімсот, може, літ, виспівують мені талан. І ось, вслухаючись в чарівні слова, я починаю видіти: великий молодець, ходжу я по торгу з конем серед крамарів і купців. І мушу я ніби продати коня, бо слова мої співали так: "Ой коню, коню, ти порадо моя. Ой порадь ти мене, та продам я тебе за малу ціну, за сто червінців". А кінь у яблуках, шия крута, червона стрічка в гриві, одспівує мені на вухо не продавати його і спогадати про себе. Я почуваю біля вуха його ніжні м'які губи, а слова коневі у дівчат такі, що повік пам'ятатиму: "Ой чи ти не забув, як у війську був, як ми з тобою бились з ордою, да як же за нами турки влягали, ой, да не самі турки, пополам з татарами. Да догнали ж бо нас аж на тихий Дунай, до крутого берега, — святий вечір...*

Що ж мені робити? Вже коні ворожі іржуть на Дунаї і ворожі стріли піють недолю мені. Тоді, розкривши широко очі, я почуваю, ніби якась сила піднімає мене з лави і виносить з хати прямо на коня, і тут кінь мій скочив, "Дунай перескочив, да Дунай перескочив, копита не вмочив, і ні шаблі кінця, ні мене молодця, — святий вечір..."

Я вертаюсь з Дунаю до хати, оглядаюсь: аж і мати співає, гойдаючи коліску, і в неї зовсім не хатня мрія, щось зовсім не буденне, ніби сама вона теж лине десь у просторах свого серця, і дівки за вікном на морозі під зоряним небом. Ой як гарно! А Дунай широкий та глибокий. Вода холодна, аж сичить. А по тім боці турки й татарва лютують, що так багато я їх потоптав конем.

Потім співали другі і треті дівки. Чого тільки не чув я про себе. Там уже я і збирав війська, аж землі важко, і вибивав ворога у чужі городи, і орав поле сизими орлами, і засівав поле дрібним жемчугом, і мостив мости все тисовії, і постилав килими все шовковії, і сватав паняночку з-за Дунаєчку, з-за Дунаєчку королеву дочку. І лісами їхав — ліси шуміли. Мостами їхав — мости дзвеніли. Городами їхав — люди стрічали, по-здоровляли, — святий вечір...

Потім мене переносили вже зовсім сонного на піч. Там я і засинав на житі серед пісень, міцно обнімаючи за шию свого яблукатого коня. Там я давав собі слово ніколи не продати

Його ні за які скарби. Так і не продав я його по сей день. Ой коню, коню, не продам я тебе. Як би часом не було мені трудно, як турки і татарва не обступали на торгу мене, не розлучуся з тобою ні за яку ціну.

От які були у нас коні.

ПАВЛО ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ

письменник, народився 25 серпня 1924 року на Полтавщині. Учився в військової школі. Під час війни був в армії, опісля студював в Дніпропетровському університеті. Після закінчення студій працював у редакціях газет і журналів.

Павло Загребельний є автором новель, повістей, романів і одного сценарія для фільму. Друкуватись почав у 1949 році. Впровадив у прозу нові стилістичні засоби. Особливо його роман "Диво" з 1968 року визначається цікавою композицією. Дія в цьому романі проходить у двох віддалених епохах, в XI-му й XX-му століттях, а об'єднується довкола собору св. Софії. Роман, історичний за тематикою, висуває багато сучасних проблем і виявляє вічні ідеали людства. Твори Загребельного вийшли друком у Києві. Деякі з них:

Каховські оповідання, 1953

Степові квіти, 1955

Учитель, 1957

Новели морського узбережжя, 1958

День для прийдешнього, 1964

Диво, 1968

ДИВО

Рік 1028. Теплінь. Київ

"...и уста усобица и мятеж и бысть тишина велика в земли".

(Літопис Нестора)

— По новості діла, втручатися не буду, — так сказав тоді князь, приймаючи їх у теремних сінях, де мав звичай приймати всіх підданих, а згодом призвичаївся вести перемови там і з іноземними послами, щоб показати вищість своєї землі над усіма іншими, але послы, здається, так і не добирали, що й до чого, бо княжий терем був вельми заплутаний у своїх переходах,

доводилося минати кілька сіней, в одних стояла велика сторожа, в других горіли свічі перед золотосяйними іконами, треті сіни звалися кожуховими, бо там слід було zostавляти верхню одіж — кожухи, корзна, важкі плащі, потім сходи — одні й ще одні, — і просторе помешкання: різьблене дерево, прикраси золоті й срібні, застелені небаченими хутрами дубові лави, обкований чеканеним золотом княжий стіл, висока, зроблена вмілим дуборізом з суцільного шматка дерева підставка, на якій лежить розгорнена пергаменна книга в коштовній шаті, ще кілька книг дивно здоблених лежить на мальованій яскраво скрині поряд з княжим столом, — такого не побачиш ніде: ні в ромейського, ні в германського імператора, ні в східніх владик, ні в французького короля, ні в ярлів варязьких.

— По новості діла, втручатися не буду, — сказав князь ромейським умільцям, що прибули з Константинополя, — для нас головне — розміри й прикраси церкви, а решта — ваша турбота.

Він сидів на своєму княжому місці, вони стояли далеко від нього, стояли безладною мовчазною купою. Міщило звелів усім вистроїтися в ромейські святкові шати, все на них сяяло, змагаючись із сяянням княжого золота й срібла, але на Ярослава, як видно, те не справляло жодного враження, його очі з холодною уважністю дивилися на всіх одразу, нікого не вирізняючи; Сивоокові вже знайомі були ті очі: вони нагадували йому холодні й тверді очі князя Володимира з Радогостя, тільки в Ярослава, окрім холодности й твердості в погляді, світився глибокий розум, і від цього очі були мовби теплішими, не такими темними, як у його батька, мали барву солов'їного крила.

Князь, видно, вважав їх усіх за ромейів, тому й звертався до них по-грецьки. Міщило, набундючений і наїндичений, теж чимдуж вдавав із себе ромея, почав розводити про Агапіта, став показувати князеві пергамен, на якому накреслено було Агапітом, як має виглядати споруджувана ними церква. Ярославові, видно, сподобалася діловість Міщилова, він задзвонив у бубонець, служки несли ковші з медом, за руським звичаєм було випито; всі мовчали, Ярослав підвівся з свого столу, підійшов накульгуючи ближче до митців, глянув на пергамен. І тоді мов щось штовхнуло Сивоока. За всю довгу й тяжку подорож від Константинополя до Києва не думав про свою прийшлу роботу, байдуже слухав теревені Міщилові, але ось тепер...

Не просто повернувся він на рідну землю, не для згадок і не для розчулень, не для милування Києвом і Дніпром, травами й пущами, — далєбі ні! Ось стоїть коло нього чоловік, який володіє великою землею, князь, не схожий на інших, мабуть, задуми в нього теж не як у інших — великі й значні, але сам він мало зможе, а якщо братиме на підмогу таких, як Міщило, то й геть нічого. Сказав, що втручатися не буде, але сам розглядає пергамен і думає над чимось — хіба є ще на світі такі князі? Досі Сивоок знав, що справами будівничими відають саколарії або ігумени, довірені люди патріярхові, епархові, іноді — імператорові; за багато літ роботи в Агапіта не пам'ятав випадку, щоб отак можний чоловік прийшов до художників чи покликав їх до себе. Але, може, то був тільки короткий спалах княжої цікавості, може, вип'ють вони за звичаєм оцей мед, гляне князь недбало на чужинський пергамен, не добираючи там толку, махне рукою, відпустить їх з Богом, і все перейде до рук Міщила, тупого виконавця волі Агапітової, і, поки перестарілий самолюб тішитиметься десь у своїх садах влахернських, тут ставитимуть у тяжкій праці, серед бідности, нестач, горя, прокльонів і сліз простеньку церковцю, може, навіть гіршу за поставлену Володимиром церкву Богородиці, а що вже меншу, то це Сивоок бачив точно і не міг ніяк збагнути, чому Агапіт уповноважив Міщила на таке будівництво.

Сивоок злякався, що пропустить, може, єдину нагоду, мерщій проштотхався наперед, став коло Міщила, сміливо глянув на князя, сказав рідною мовою:

— Зробити треба так, щоб увесь світ дивувався, а земля наша земля щоб прославилась цим храмом.

— Мовиш по-нашому? — ворухнув бровою Ярослав і переступив покаліченою ногою. Забув про поважність, хворість давалася взнаки. — Мовиш по-нашому? Хіба не гречин еси?

— Русич. З Деревської землі.

— Як же опинився між ромеїв?

— Плутливі стежки в доли.

— Митцтво знаєш? — допитувався князь.

— Муссію він кладе, — втрутився Міщило по-ромейськи, але князь, здавалося, не звернув уваги на те, що той зрозумів їхню мову. А може, князь знав про їхнє походження, а тільки вдавав, що не відає.

— Все роблю, — сказав Сивоок, — і муссію кладу, і фрески малюю, і зиждительське діло знаю.

— Пощо ж гречини видають тебе за свого? — спитав Ярослав.

— Вигідно їм. Торгують славою і своєю і чужою. Усе в свою калитку.

— Бог єдин, — насупився князь, — і слава вся йде Богові. Хто тебе навчив, од того й виступаєш.

— Художників не навчають, — сміливо мовив Сивоок, — їх приборкують. Отак, як диких коней-тарпанів. Не вчиш же їх бігати: вміють від народження. А чим більше приборкаєш, тим гіршим, повільнішим стане їхній біг. Краса в ньому вмре, розкованість зникне разом з дикою сваволею. Отак і художник.

— Та хто ж ти: кінь чи чоловік? — посміхнувся князь.

— На нього часто таке находить, — вміло втрутився Міщило, — мабуть, від придуркуватої дівки, яку з собою возить повсюди. Привіз і до Києва, князю.

Князь глянув на Сивоока якимось непевно — чи то осудливо, чи то зневажливо, той і не злякався ні Міщилового викриття, ні князевого погляду, але наповзло на нього тяжке й непереборне, здавалося, що світ розламується, мов крихкий горщик, розруйнуються, розпадаються всі храми, монастирі, дома, що він їх ставив і прикрашав, і тільки він стоїть посередині цілий, неушкоджений, але весь у паланні дикого вогню і не може здобутися ні на порух, ні на слово.

— Мала церква, князю! — тільки й зміг вигукнути, лякаючись, що кинеться на Міщила й стане його душити або брязне ним об землю, топтатиме ногами. Був сам не свій. Ніхто не помічав Сивоокового стану. Князь спокійно переступив з ноги на ногу, знов поглянув на пергамен.

— Мала? — перепитав. — Чому ж мала?

— Бо мала! — знов гукнув Сивоок.

Міщило засміявся. Його тішила здитиненість Сивоокова.

— Митрополит Феопемпт прибув разом із нами, — нагадав він князеві, — ним утверджена церква також. Дивися, князю, тут довжина, як і церква Богородиці, поставлена твоїм отцем князем Володимиром. Три нави, над кожною — баня, бічні нави менші, бані над ними нижчі, камінь можна класти всякий, бо для Божого храму важить не зоколишній вигляд, а серединний украс.

— Що скажеш? — звернувся князь до Сивоока.

— Мала церква, — повторив той.

— Що ж не казав про це своєму зверхникові там, у Константинополі?

— Збагнув це лиш тепер. Коли побачив Київ. Побачив і не впізнав. А що буде далі, коли обведеш новими валами, князю?

Ярославові сподобалися останні Сивоокові слова, однак, висновок із них зробив трохи несподіваний.

— Зроблю Київ суперником Константинополя, — сказав він, повертаючись до свого столу. — А для цього все зробимо, як у ромейським стольнім городі: церкву Софії, Золоті ворота, монастирі, храми, грища, палати...

Сивоок мовчки відступив. Згасав у ньому той спалах, що кинув його наперед до князя, незвичність Ярославова теж мовби відразу потьмарилася, як тільки вимовив він слова про Константинополь. Знов те саме! Знов повторення й наслідування. Ніхто не думає про те, що найвища цінність — бути самим собою. Ні, треба позичати. Позичили Бога в ромейв, тепер позичають усе й до Бога, навіть здібностей наче своїх немає — треба просити їх у ромейського імператора, і талант лиш тоді талант, коли привезуть його з чужини. Чому так? Колись на цій землі жили справжні митці, які в тяжкій творчій напрузі з нічого видобували барви й кшталти і прикрашали життя отак хоч би, як прикрашено оці княжі сіни, а тепер з'явилися тільки розповсюдники чужого вміння такі, як Міщило, а вони, виходить, і милі князям? І цей, з розумними очима, з стриманим, людяним голосом, позбавленим жирної пихovitости, як у всіх можних, він теж не може відійти від усталености, йому теж хочеться запозичити вже готове. Константинополь! Справді великий і славний город, зібрано там безліч чудес, але чому Київ має бути схожим на нього? Хай живе неоднаковість, слава відмінностям!

Але все це лиш промайнуло в голові в Сивоока, висловити до ладу цих думок він не міг, тому попхався на своє місце позаду інших, понуро височів там, лихий не так на Міщила чи князя, як на себе самого. Раптом стрельнуло йому в голову: вже коли як у Константинополі, то чому ж Агапіт прислав малюнок такої церкви?

— В Константинополі будуємо лиш п'ятинавові церкви, — сказав, не звертаючись, власне, ні до кого, — а тринавові нині — лиш у віддалених провінціях. Може, цього й хотів ти, княже?

Це вже були тонкощі, яких Ярослав знати не міг, але Міщило злякався, що князь стане допитуватися і справді запрагне собі теж складної п'ятинавової споруди, яку Агапіт не міг довірити ставити нікому, вважаючи, що тільки він один у всьому світі здатен на таке. Міщилові йшлося вже не так про самого себе, як про свого константинопольського зверхника, навчителя й хазяїна, він розумів, що матиме тут незалежність, лиш допоки прикриватиметься значенням і вищістю Агапітовими; Сивоок, ясна річ, був чоловік небезпечний у своїй норovitості й у своєму вмінні, яким перевершував усіх, але дурущів у ньому теж було повно, тож Міщило поблажливо посміхнувся, поближче пішов до князя і півголосом, так наче більше нікого там, окрім них двох, не було, почав, цього разу вже пересипаючи ромейську мову словами руськими:

— Всі найголовніші церкви в Константинополі, князю, збудовані так само на три нави, як і наша буде. І церква Премудрости Божої свята Софія має три нави, і церква Божественного миру святої Ірини, і церква Воскресіння Господнього свята Анастасія. Коли ж божественний Юстиніян ставив святу Софію, то всі великі города й землі — Атени, Делос, Кизик, Єгипет — славні своїми будівлями, віддали все своє найцінніше: мармур, золото, срібло, слонову кістку, колони й різьблення. На острові Родос для мурування головної бані було виліплено легку цеглу і на кожній цеглині був напис: "Бог заснував її, Бог їй і pomoже". Через кожні дванадцять рядів у камінь клали священні реліквії, в той час як священники читали молитви. Головна баня тримається на чотирьох великих стовпах камінних, має в собі сорок вікон, і коли глянути знизу зсередини, то здається, ніби нависає над чоловіком небо. Під банею почеплено голуба, що зображає святого духа, а в тілі голуба зберігаються святі дари. Стіни зсередини всі викладені дорогим мармуром всіляких барв і відтінків, карнизи вкриті золотом, баня зсередини теж уся вкрита золотою муссією, по якій ідуть зображення святих. У святій Софії сто вісім колон, вісім з яких узято з храму Діяни в Ефесі, вівтар відділено від церкви срібною перепону з двадцятьма колонами, престол із щирого золота, з вставленими в нього коштовними каменями, вночі в церкві засвічуються шість тисяч золотих лампад...

Міщило перелічував далі: скільки в Софії дверей срібних, скільки мідних, скільки кедрових, скільки дискосів, чаш, потирів, які завважки евангелії. Неспроможний передати велич і

красу найбільшого константинопольського храму, він намагався приголомшити хоч лічбами, громадив камінь, дерево, мідь, золото, ще б спробував вилічити, скільки все те коштувало, скільки довелося зібрати Юстиніанові податей з усіх візантійських фем, так наче важила кількість колон і мальовил, а не те, як вони поставлені, як здоблені, як добрані одна до одної і як там покладено муссію, і як ковано золото й срібло. Та про це Міщило не мовив. В обмеженості своїй душевній не відав того, що самі лиш імена будівель і міст вже викликають у чутливому серці образ їхній. Константинопольська Софія теж мала свій образ. Для Сивоока то була зелена просвітленість, мов ранкова морська прозорість. Так колись уперше попав він до церкви Богородиці в Києві, і назавжди лишався йому вишнево-сизий спогад, і гучання дзвонів, і золоті проморги свічок. Та хіба ж про це можна розповісти? Тільки відчуті може людина Красу, можна тільки переживати, і лиш той, хто її відчував, може творити наново, тільки в тому є справжнє обдаровання. Невже й цей розумний і мудрий князь не вмів розпізнати чоловіка здібного від нездарного?

— Вірю, що збудуєш і для нас церкву славу й велику, — сказав Ярослав до Міщила і підняв праву руку, мовби благословив того на подвиг.

Міщило став на коліна, вдарив поклону князеві, пробурмотів:

— Поможи, Боже, аби при малому таланті справи великі здолав.

Сивоокові хотілося кричати: "Не вір йому, князю, не вір!" Але що крик! Велось так повсюди. Міщило знав, що треба перед Богом упосліджуватися, чим нижче, тим ліпше. Хто ж то знає, який там завбільшки талант у Міщила насправді? Чи оці безмовні антропоси скажуть про це? Яке їм діло? Чужа земля, зроблять свою справу справно, повернуться назад до Константинополя, до свого вічного Агапіта. Але ж він, Сивоок, не повернеться. І земля ця йому не чужа, а рідна, дорога, єдина в світі! "Поможи, Боже, аби при малому таланті!..." Нащо ж для такої землі та малі таланти! Держава завжди намагається купувати таланти, але скнарість заважає їй вибрати найкраще, а може, просто невміння вибрати, тому здебільшого куплені бувають або ж найгірші, або ж посередні, які вмють вчасно вискочити наперед, усі оті крикуни, що ведуться так, ніби мають у кишені грамоту від самого Бога. А справжні великі таланти часто зни-

кають в непам'яті, невідомі й невіпізнані. Бійся посередности, о княже!

Але все те боляче билося лиш в думці в Сивоока, до вислову ж не давалося, він стискував кулаки від розпуки, знов коловся й ламався перед його очима світ, знов ставала посеред того явленого руйновища дивна церква, він бачив її всю зокола й зсередини, стояла вона яскравою писанкою з далеких років його дитинства, власне, була то й не церква, а образ його землі, який народився з давніх спогадів і з нової зустрічі з Києвом, образ пролітаючий, мов зідхання вітру в осінньому листі, не наче сповнені пташиного щebetу досвітки, ніби золотиста мовчазність сонцева над білою тишею снігів.

А князь тим часом знов задзвонив у бубонець, увійшли якісь його люди, стали позаду, почався ряд з Міщилом, говорилося про речі дріб'язкові і несуттєві: про право вільного виконання робіт, найму мулярів та челядників, привозу потрібного з Візантії, підлеглисть лиш княжому суду, а який княжий суд — видно було вже тепер, для князя ліпше теля прямойдуче, аніж бик, що метается на всі боки й рветься кудись у незвіданість. Ще мовилося про харчі для майстрів, про червоне вино, рис, фіги, мигдаль, родзинки, корицю, ніколи Сивоок не думав, що Міщило аж так далеко може зайти в своїм здрібнінні, а той намагався виказати перед князем знайомство з щонайнезначнішими, на перший погляд, справами, здивувати Ярослава обширністю своїх зацікавлень — від справ божественних аж до якихось там родзинок для майстрів на свята й на неділі.

Князь теж увійшов у смак, йому, видно, сподобалася запопадливість Міщилова, він жваво обмовляв усі вимоги майстрів, приємно було спустити цих загадкових людей з захмарностей їхнього незбагненого вміння на грішну землю, спостерігати їхне перетворення на простих смертних, виставляти їм вимоги: де мають мешкати, скільки працювати, які свята справляти, а які занехаяти, що їм робити вільно, а що ні, які розваги допускаються, а які заборонено, яка буде платня і як з одягом, і що буде, коли хтось з них невиліковно захворіє або втратить зір на княжому будуванні, і як мають дотримуватися посту, і про заборону ловів у княжих землях, і про недопустимість блуду, і про стеження за будівництвом, і про молитви...

Колись ще малим, прикутий своїми хворощами до ліжка, рятуючись від нудьги й розпачу, виліплював Ярослав з хліб-

ного м'якиша неоковирних коників і пташок, потім пробував різьбити подарованим князем Володимиром ножем по чорному дубу, веселий воевода Будий розхвалював ті дитячі витівки, казав, що ніхто так не втне, як малий князь, дохвалився до того, що Ярослав під час одного з нападів шалу став кричати, щоб йому зібрали до ложниці всіх київських малюків, які вміють ліпити чи різьбити, воевода пообіцяв уволити князівську забаганку, справді десь їх довго мили в бані й перевдягали, перш ніж допустити до малого князя, вони лякалися пишних палат, озброєної сторожі, численної челяді, яка сновигала по всіх усюдах, в Ярославовій палаті злякано тулилися коло дверей, не мовили й слова, та малий князь теж, здається, не горів бажанням вступати з ними в розмови, спитав тільки воеводу: "Ну, що вони там уміють?"

Будий мовчки став показувати князенкові ліплення й різьблення, там були речі досконалі.

— Брехня! Обман! — псхмуро глянув на все те князенко. — Не можуть малі такого...

— А побачимо! — весело мовив Будий. — Ось дамо їм глину та дерево, і хай хто що хоче, те й утне!

— І щоб перед моїми очима, — сказав Ярослав.

Дано малим глину, дано дуб і різакі, хто сів на лавки, а хто й просто примостився на підлозі, хлоп'яки взялися до роботи запекло й віддано. Ярослав вирішив поки що втриматися, глянути, що з того вийде, він мовби передчував, що змагатися йому з цими малими киянами не виходить і не личить, терпляче ждав, коли з'являться з-під отих малечих рук перші ліплення й перші різьблення; малих нагодовано обідом разом з князем, коли стало темніти, запалено свічки, щоб робота не припинялася, хто першим викінчував свою надумку, брався до чогось нового; Ярослав не мав куди поспішати, однаково змушений був лежати, він сказав їм, що можуть тут жити хоч місяць, що згодом і він сам приєднається до їхньої змаганини, але чим більше носив йому в постіль Будий речей, зроблених нашвидкуруч, майже на бігу, отими безвісними хлоп'яками, тим мовчазніший і похмуріший ставав малий князь, тим з більшою нехиттю позирав на своїх суперників, бо збагнув, що коли б посадовити його з ними, то був би з-поміж них найгірший, найнездарніший, і з його ліплень та різьби хіба що сміялися б.

В нападі шалу вигнав їх усіх разом з розсміяним воеводою геть, зненавидів одтоді всіх, хто має мистецькі здібності,

але з роками в глибині душі став поважати за наслане від Бога вмільство, бо відав тепер гаразд, як багато мистецтвом можна завоювати душ.

Через те сам приймав художників, викликаних з Візантії, сам радився з ними, навіть на прощання згадав про непокірливого Сивоока, милостиво поплескав його по плечу, сказав Міщилі:

— Не зобижайте цього чоловіка.

— Христоса йому не вистачає, — сердито мовив Міщило.
— Скрізь і завжди чогось шука!

Він ревниво заступав князя від своїх антропосів, найперше ж — од Сивоока, боявся, видно, що Сивоок знов почне за рибу гроші, але той мовчки вклонився князеві, пішов з сіней в гурті своїх мовчазних товаришів, які вже давно пересвідчилися, що в їхньому ділі слова марні, важить тільки вмільство, та й Сивоок несвідомо притримувався тої самої думки, мабуть, саме тому прикипів навіки серцем до Ісси, яка вміла весь світ вмістити в один-єдиний вигук-зідхання: "Іс-са!"

Для візантійських майстрів, стосуючи новгородський звичай з утриманням варягів, завчасу виділено окремих двір за валом, коло самого місця спорудження церкви, але Сивоок хотів мати для себе з Іссою окреме житло, пішов по Києву, щоб найняти хижу; довго шукав, Ісса ходила за ним тінню, закутана в хутро, яке Сивоок справив їй на торгу, бо мерзла вона вже й від осіннього вітру, нарешті вдалося купити в родичів умерлого старого коваля наполовину зариту в землю дерев'яну хижу коло Бабиного торжка; хижка мала добре складену піч, обіцяла тепло на довгу зиму, хоч трохи й лячно було спускатися на три скіпці в землю, так ніби сходяв у могилу, надто ж беручи до уваги, що довкола височіли нові боярські й купецькі дома на підкліттях, з різьбленими прикрасами, з вікнами в свинцевих рамах, затягнених прозорим міхуром або й з вставками з заморського барвного скла, та Сивоок тішив себе надією, що житло це цілком тимчасове, сподівався він згодом поставити собі в кутку їхнього двору новий дімок; для Ісси було байдуже, де і як жити, — їй потрібен був тільки Сивоок, вона лякалася, коли він ішов з дому, щільніше куталася в хутро, величезні її очі поблискували з-над хутра сполохано й болісно. Заставав її завжди, як і лишав, нікуди не виходила, не відлучалася з двору, терпляче ждала його повернення, не питала, де був, що робив,

як там посуваються їхні справи, він приносив додому їдво й питво, купував Іссі київські прикраси, вперше в житті доводилося йому придбавати все необхідне для житла, а знав, що тут не обійдешся, як на острові, найпростішим, тяжка зима заганяє людину до житла, і виявляється, що треба й те й се. Одного разу він не застав Іссу вдома. Стурбовано оглянув дворище, зазирнув до сусідів, когось там спитав — ніхто не бачив її, ніхто й не знав, що в нього в хижі перебувало якесь живе створіння — такою непомітною й тихою була Ісса. Він перейшов Бабин торг, никав коло дворів, зазирнув на дитинець, проходив одні й другі ворота, питав у приворітньої сторожі. Ніхто не чув і не бачив. Зрозпачений, повернувся додому, Ісса сиділа в кутку й шулилася від холоду.

— Де була? — спитав Сивоок, не сподіваючись на відповідь, але стриматися від запитання не міг, бо злякався насправжки за неї і вперше відчув, що б то значило втратити цю мовчазну, але найдорожчу на світі душу.

— Вода, — сказала Ісса, і щось мовби темний усміх промайнуло в її великих очах, і тужливий спогад засвітився в їхній чорній глибині, навчені ним колись слова поверталися тепер до нього по одному, і найперше було слово "вода", без якої, мабуть, не могла Ісса жити, звикла до її вічного дихання, до її гучної мови, до її глибинної прозорости й безмежжя.

— Ти дивилася на Дніпро? — догадався він відразу й покартав себе в думці, що не зміг показати їй з валів Дніпро давніше, аж поки вона сама якось наважилась вийти з хижі й несвідомо потягнулася до волі, до безмежжя, яке відкривалося десь із київських валів. На другий день він пішов за Іссою назирці, не хотів, щоб вона його помітила, боявся злякати народжене в ній бажання спостерігати води дніпровські, терпляче ждав, поки Ісса спустилася з валу й пішла собі додому, тоді забрався туди, де вона перед тим стояла, глянув — і сам задихнувся від безмежжя вод, де зливалися Дніпро й Десна; він спробував повторити жест Ісси — схилився над безоднею з простягненими до неї руками і мовби падав униз, назустріч водам, які розкрилювалися довкола високого Києва, і в очі йому вдарило срібристо-синім, а потім червоно-золотим, він линув у ту барвну глибину довго й солодко, мов птах, і ввижалося йому, що ширяє його дух в уявлюваному просторі тої самої церкви, що привиділася тоді в княжому теремі, збагнув тепер

її глибинність, її відтіння, охопив розумом її образ. Він покладе мозаїки так, щоб дивилися люди не мертвим тупим оком, не збаранілі й бездумні, а щоб охоплювали створене оком рухливим, допитливим, щоб дошукувалися в кожному образі людської (а не тільки Божої) суті, аби вловлювали красу барв і відтінків, щоб плавали й линули в ній, мов птахи з-поза Десни на Дніпро в оцих надкиївських висях. Але для цього йому потрібна не та церковця, що її тулить на київській землі Міщило, йому потрібен розмах, роздолля й обшир отакий, як відкривається з київського валу — вивести б сюди князя Ярослава та показати йому!..

А тим часом зігнано до Києва тисячі людей, прибували щодень волові й кінні вози, повні пива, медів, жита, пшениці, проса, каменю, дерева — всього потрібного для живлення й будівництва. Серед поганських пісень, християнських молитов грецьких, кадіння попівського, каяння в гріхах і спалахах веселих гульбищ тягли землю, припливали в лодях з річок Ужу й Уборті до Прип'яті й по Дніпру камінь нетвердий, ставили перші городні під новий вал, почали вкопуватися в землю Перевісища, щоб закладати підвалини під церкву святої Софії; іверієць Гюргій з своїми товаришами чаклував над каменем, який він сам привіз у лодях з найпотаємніших глибин Деревлянської землі, не підпускав до себе навіть Міщила, не хотів мати справи з тими, хто будуватиме видиме, тоді як клопотався лиш невидимим, вихвалявся, що спорудить Софію підземну, кам'яну, склепінчасту, на якій надземна церква може стояти й тисячу літ і більше, скільки буде треба, допоки й стоятиме. Міщило поскаржився митрополитові Феопемптові, однак візантієць до пори не втручався в будівництво, він ждав, видно, початку здоблення, щоб точно вказати на порядок і чин розписів згідно з догматами; Міщилі нагадано було, що навіть Константинопольська Софія, споруджена славними майстрами Анфимієм з Тралла й Ісидором з Мілета (останній був земляком Іктіноса, який ставив колись Партедон у Атенах), покоїлася на розгалужених підземних склепіннях, таємниця яких не розкрита ще й досі ніким, тож треба дбати передовсім за міцність, а більше не втручатися в діла іверійців.

Чомусь відчув Сивоок здружену з собою душу в Гюргії-іверійцю, — може, сподобався той своєю незалежністю стосовно Міщила, може, сподівався мати в ньому спільника для

своїх замірів; вже як закладали підвалини церкви і стали ви-мальовуватися її розміри, Сивоок запросив Гюргія з його то-вариством до корчемниці, почав здалеку, похвалив їхню роботу і їхнє високе знання душі каменю, бо кому ж не відомо, що суворий камінь, завдяки вмілим людським рукам, завдяки лічбі та мірі, стає м'яким і податливим, вбирає в себе тепло людське і захоче навіть запах людського тіла, в чому пересвідчувався кожен, кому довелося жити серед каменю понад теплими мо-рями. Потім спитав Гюргія, мовби між іншим:

— А чи не мала буде церква?

— Мала? — вигукнув Гюргій. — Не мала — ніяка! Ка-мінь ми підклали такий, гору можна ставити! А цей ваш Міщило — що ставить! Не сюди ми йшли — до князя Мстислава. То-му б сказали — давай зробимо отаке! Той би пристав одразу. Ярослав обережний. Всіх слухає. Ні з ким не хоче сваритися.

— Чом же не пішли до Мстислава? — поцікавився Си-воок.

Один з іверійців щось швидко сказав Гюргію, той засмі-явся.

— Боїться тебе, що ти підсланий, — сказав Сивоокові, — а я знаю, який ти чоловік. Ти нікого не боїшся, таких люб-лю! Давай вип'ємо. Хочеш — ми заспіваємо тобі нашої пісні?

Вони випили, потім іверійці всі підвелися, стали плече до плеча, обійнялися й заспівали щось мужнє й горде, як самі в своїй чоловічій небуденній красі.

— А не втікаємо до Мстислава, — гукнув знов Гюргій, — бо Ситник нас не спускає з ока.

— Ситник? — Сивоок ще не чув тут такого наймення, відгукнулося в ньому давнє, з дитинства, дід Родим, піннявий медовар, Величка. — Хто ж він?

— Не знаєш? Він тебе знає. Всіх знає Ситник. Нічний боярин князів. Хочеш? Підемо до князя про церкву скажемо?

— Казав я, ще як приїхали, — похмуро мовив Сивоок. — Змаловажив князь мої слова.

— Вночі треба піти. Через Ситника. Вночі князь добрий. Можеш поставити велику церкву?

— Хочу!

— Тоді йдемо!

— Через цього Ситника не хочу, — сказав Сивоок, так ніби відчував, що стріне свого давнього недруга, а може, про-

сто мав відразу до цього прізвища, бо жили тепер у ньому, відродившись, усі найкращі й найтяжчі спогади з дитинства.

— Ларивона попросимо, презвутера, — не відступав Гюргій, — не пробував з Ларивоном говорити?

— Ларивон — піп, не хочу з ним нічого мати...

— Для попів же будуємо!

— Для людей — не для попів.

— Ну, підемо до князя вдвох?

— Удвох — згода.

А вже припекло сонце нового літа, камінь висох, втратив зайву воду, закінчено закладати підвалини, митрополит з усім кліром відправив урочистий молебень, між камені повкладувано князівські золоті печаті й дорогі хрести з золота, срібла й кипарисового дерева для вічного стояння церкви, свяченою водою окроплено весь верхній камінь, сам князь з княгинею й дітьми, з дружиною, воеводами, боярами, з челядинами був на торжестві, вистроєні в золотосяйні ромейські шати, стояли серед почту й антропоси з Міщилом на чолі, все було пишно й велеліпно, і ніхто й не сподівався, що пізно вночі до князя потаємно проведе Ситник двох високих, закутаних у темне чоловіків і тихо вислизне з княжої горниці, лишивши там приведених та самого князя, і горітиме там тільки одна тоненька свічка, промені якої падатимуть зрідка то на одне обличчя, то на друге, марно намагатимуться відвоювати в темряві бодай одне з тих лиць, бо темрява виступатиме там спільницею таємности, а всі троє передовсім дбали зберегти таємницю, про це йшлося їм найперше, заради цього Сивоок навіть переборов огиду й відразу до Ситника, якого впізнав одразу, хоч як той постарів і роздався вшир за два десятки років, щождо Ситника, то він, ясна річ, не міг і в думці класти собі, що перед ним той самий хлоп'як, який колись врізав його сирицею по мармизі й дав дьорки так, що й досі ніхто не може віднайти. Виступав же Сивоок під своїм християнським ім'ям — Михаїл.

— От — привів до тебе, князю, — сказав Гюргій, коли вони лишилися самі.

— Діло кажіть, — уривчасто кинув Ярослав.

Сивоок, здавалося, не мав жодного наміру розбалакувати з князем. Прийшов з останньою розмовою, з останнім попередженням.

— Мала церква, — сказав з темряви.

Ярослав і собі ворухнувся, щоб уникнути світла, яке па-

дало йому на обличчя, так само з темряви відповів Сивооку:
— Вже чув.

Тепер настала черга Гюргія. Всі вони гралися в піжмурки з темрявою, трое дорослих і поважних чоловіків, між ними й князь, не було в цій горниці нічого, окрім тоненької свічки, темряви та їх трьох; князь мав перевагу над своїми двома відвідувачами хіба що в тому, що десь за темрявою чаїлися його вірні люди з усмогутнім Ситником, але то було десь, а ось тут вони змагалися тільки в трьох, і кожен прагнув взяти в свої спільники темряву, кожен заслонявся нею, відхитувався від гострого проблиску свічки і кидав у супротивника слово чи два. Гюргієві не пасувало отаке перекидання словом-два, в ньому завжди готові були вибухнути цілі лявіни слів, гарячих, склубочених, іноді навіть безладних, але тут він стримав себе, мерщій посунувся в темряву, сказав коротко до Сивоока:

— Покажи йому.

— Мала церква, — знову вперто повторив Сивоок, мовби міг цими двома словами переконати впертого князя.

— Та покажи! — вже нетерпеливлячись, гукнув Гюргій.

— Ну, що там маєш? — нарешті виявив зацікавленість і Ярослав.

Горіла свічка, окреслюючи світляне коло посеред горниці, порожньої, сказати б навіть убогої, як для князя, десь, мабуть, попід стінами тулилися неширокі лавки, та ще, може, був стілець для князя, та якась книга на підставці, як то любив Ярослав, — і більше нічого, ніяких розкошів, нічого цінного, так ніби проводить тут довгі ночі не можновладець, а простий чоловік, темрява й геть зодинаклювала їх усіх, десь вони безшеслесно й причаєно стежили один за одним, перевага Ярославова зникла, як тільки він вимовив оте "що там маєш?", тепер уже Сивоок заволодів становищем, він мав з собою щось тут, у темряві, тоді як Ярослав не мав нічого несподіваного.

— То що? — знетерпеливився князь.

І Сивоок не став випробовувати терплячість Ярославоу, мовчки, непомітно просунув з темряви якусь велику річ, сам не показався, знов відхитнувся назад, а посередині світляного кола просто на підлозі став зліплений з жовтого воску храм. Віск тихо світився, мов жіноче тіло, і князь не витримав, вийшов з темряви, доторкнувся рукою до подоби храму, так наче хотів переконатися, що то справді віск, що то не чари, не омана; тепер Ярослав теж був частково освітлений, він загубив

навіть ті рештки переваг, які давала йому темрява. Сивоок і Гюргій, самі лишаючись невидимими, могли стежити за князевим обличчям, мали змогу постерегти, яке враження справляє на нього восковий храм з його тихим світінням.

А храм ніби розпростався, виповнював усе світляне коло, спихав князя на самий край, так що виднівся тепер лиш краєчок Ярославового одягу та звисла в нерухомості рука, обличчя ж сховалося зовсім, храм ріс і ріс, з досконало виважених нижніх його громад піднімалися високі круглі бані, мовби побільшені медові борті з прадавніх пущ; бані поступово вивищувалися до середини, ступінчасто, хвилясто сполучалися, щоб потім виштовхнути з-поміж себе баню найвищу, найближчу до неба, найголовнішу, а вже від тої бані всі частини споруд мовби опадали, знов ступінчасто йшли донизу, в неоднаковості бань була прихована гармонійність, безупинність руху кам'яних мас, церква мовби плавала поміж землею й небом, внизу вона теж розтікалася, розпліскувалася то хвилястим бігом заокруглень — апсид, то довгою кам'яною опасанню, що пов'язувала всі бані в нерозривність, то двома великими баштами, які й зовсім одбігали од церкви, тільки й подаючи їй здалеку тонкі руки-переходи.

Князь дивився на церкву згори вниз; так мав би дивитися на вже збудований свій храм Бог з високого неба; в безлічі бань, у їх нагромадженні, у їх розспіваній красі Ярослав упізнав одголоси дерев'яного храму святої Софії в Новгороді; немало довелося бачити йому схожих чимось на цю споруду дерев'яних поганських святинь у землях Деревлянській, Сіверській і Полянській, тоді палили всі ті святині, гадалося, що вже ніколи не відродяться вони з попелища, а виходило, що мав слушність отой закудланій у велетенську бороду святий чоловік у печерці: не вмирають старі боги, відроджуються в новій іпостасі, в новій силі й красі, не лякаються всевладдя візантійського мистецтва, в силі й нездоланності духу свого піднімаються над ним — і від цього відкриття князеві стало страшно, але водночас і радісно: відчув Ярослав, що аж тепер, може, нарешті, зуміє подолати свою роздвоєність, яка мучила його стільки років; народжений під знаком Терезів, він намагався урівноважити нове, чуже з старим, своїм, але нічого не виходило, старе бунтувалося, нове часто йшло всупереч з видимою потребою, він був послідовний у введенні нової віри, отриманої від князя Володимира, але в церквах ішли відправи й грецькою

і слов'янською мовою, він хотів вивести Русь на широкі простори світу, але бачив водночас, що розгублює багато свого, рідного, без чого в світі показуватися нема ні потреби, ні слави. І ось перед ним — церква, храм, собор. Завершення й поєднання всіх його мріянь, намагань, сподівань, розчарувань і вагань. Хай народиться з протиріч його життя, боротьби й влади, хай стане пам'яткою цього каламутного й великого в своєму неспокої часу, коли народ руський явив світові не лише велич своєї сили, а й велич духу. І хай кажуть про князя Ярослава, що хочуть.

Але так тільки думав князь, а не сказав нічого, не зрухнувся, так само загадково тримався на межі світла й темряви, нічого не могли в ньому закріпити ані Сивоок, ні Гюргій, марно ждали вони від князя захоплень, а чи осуду. Він стояв, дивився, а може, й не дивився на зліплений з воску храм, рівного якому ще не бачив ніхто ніколи.

— Хто зліпив? — нарешті порушив мовчанку Ярослав, але спитав таким буденним і безбарвним голосом, що Сивоокові не було охоти відповідати, і він змовчав.

— Хто? — повторив Ярослав, і тепер у голосі в нього вже пробивався гнів.

— Він зробив! — вискочив на світло Гюргій. — Нашо питаєш, князю? Він це зробив! Ніхто більше не зможе!

Князь відступив од світла і лягнув тричі в долоні. Гюргій завмер коло свічки, здивований і обурений. Що б то мало значити?

Нечутно відчинилися двері, Ситник став на порозі, подав з темряви свій голос:

— Я тут, князю.

— Звели послати тому, в печерці, дичини з княжого столу і меду в срібному посуді, — сказав спокійно Ярослав, — і посилати щодень моїм іменем.

— Ага, так.

— Іди!

Ситник з муркотом зачинив двері. Примхи княжі незбагненні. Не спитав навіть, чи живий ще той дідуган, у якого вся сила пішла в бороду.

Але ще більше спантеличені княжими словами були Сивоок і Гюргій. Не знали вони ні про якусь печерку, ні про якого чоловіка, ще менше в'язалося все це з розмовою про церкву. Та Ярослав і не дбав за те, щоб його співрозмовникам

стало все ясно. Він наблизився до воскового храму, схилювався над ним, розглядаючи тепер уже пильно й уважно, сказав тихо:

— Пояснюй.

— Ну, що? — Сивоок теж підійшов до них, тепер усі купчилися в світлі, а храм був поміж ними, проростав крізь них, мов дерево остаточності, нестримно й тихо струменів, така таємнича сила була в ньому, що князь не витримав — перехрестився, тоді Сивоок зробив рукою рух округлий, мовби обіймаючи майбутній храм у всій його хвилястій красі, сказав просто: — Весь храм зокола розписати в наші барви, щоб став посеред Києва і посеред цілої землі писанкою, людською радістю...

— Не думаймо про камінь зокола, — урвав його князь.

— А всередині буде досить простору, щоб вмістити в храмі цілий Київ. Покладемо в головній бані муссії різнобарвні, вже маю перед очима весь їхній блиск і сяйво, знаю, де і як. А далі пустимо по стінах і склепіннях фресковий розпис, щоб замінити дорогі заморські мармури. Не маємо мармурів для здоблення стін і колон, а везти з-за моря — довго й дорого, тож знов застосуємо наше прадавнє вміння і візьмемо всю середину в візерунки...

— Не думаймо й про внутрішній простір, — знов нетерпляче перебив князь, видно, караючись якоюсь тривогою чи то ваганням.

— Тоді про що ж думати? — крикнув Гюргій.

— Хто збудує такий храм? — спитав Ярослав.

— Я збудую, — тихо відповів Сивоок.

— А хто прикрасить?

— Теж я.

— Сам? Не може одна людина звершити таке велике діло.

— Поможуть мені мої товариші.

— А коли збунтуються, як оце збунтувався ти супроти них?

— Не проти них — тільки проти Мішила та проти Агапіта.

— А митрополит? — не вгавав князь. — Що скаже митрополит?

— Те, що князь, — підказав Гюргій. — Хіба князь боїться митрополита?

— Бога боюся, — зідхнув Ярослав, — вчора освятили підвалини церкви, а сьогодні їх розруйнувати?

— Лишимо так, — засміявся Гюргій. — Маленька хитрість. Хай собі лежить той камінь. Покладем новий. Буде церква з двома підвалинами. Як у чоловіка два імені: одне для Бога, друге — для людей.

— Легкий ти чоловік, Гюргію, — знов зідхнув Ярослав. — А все на світі робиться нелегко, життя складне людське, вимагає думання.

— Ах, гарна буде церква! — поцокав язиком Гюргій. — Велика й славна, як ніде!

— Чому мовчиш? — спитав Ярослав Сивоока.

— А що маю казати?

— Хвали свою церкву.

— Нащо її хвалити? Ще ж нема нічого. Віск самий. Піднесеш свічку — розтане безслідно.

— Те, що в людині, безслідно не щезає, — зауважив Ярослав.

— Бачив я, що й людей самих з світу зживають.

— А оте й далі живе, — поглянув йому в очі князь, — знаєш же добре! І знаєш, як замахнувся оцією церквою! Знаєш?

Сивоок мовчав.

— Впертий ти чоловік, а князі впертих не люблять, князям треба підкоритися, їм подобаються люди як віск, не жди від мене милости й поступок, — з навмисною жорстокістю мовив Ярослав до Сивоока, — чи ждав чогось іншого?

— Віск тобі й дав. Роби з нього, що хочеш.

— І що можеш! — крикнув Гюргій. — А сам не вмієш — попроси нас! Сам упадеш без підпори, довго не вистоїш.

— Ну, гаразд, — втомлено промовив Ярослав, — час мені до молитви, а ви йдіть.

— Не сказав нам нічого, — Сивоок раптом скинув з себе нерішучість, в голосі в нього була несподівана твердість. — Не для тебе робили цю церкву — для нашої землі. Не хочеш ставити в Києві — поставимо десь в іншому місці. А стояти вона має!

Ярославові хлюпнуло червоністю в обличчя. Він заніс був руки, щоб лягнути в долоні, але стримався, трохи помовчав, роздуваючи гнівливо ніздрі, повів тільки перед обличчями в Сивоока й Гюргія долонею:

— Ідіть. Думатиму.

А Ситникові, що виник у темних дверях по відході тих двох, сказав:

— Пошли за Ларивоном у Берести. Жду його завтра після заутрені.

Ситник не йшов, дивився на воскову ліплєну церкву.

— А оте, князю? Викинути?

— Дурний ще еси вельми, — спокійно мовив Ярослав.

— Не подобається мені вельми отой... Михаїл, — про бурмотів Ситник. — Підозрілий він.

— Що ж то за держава, де талант беруть під підозру! — гірко всміхнувся князь. — Та не дивуюсь тобі, Ситнику, бо самому собі, видно, не віриш — як би ж повірив цьому Сивооку?

— Сивооку? — Ситник аж нестямився від несподіванки. — Михаїл же він?

— І Михаїл, і Сивоок. Головне ж — чоловік великих здібностей.

— Ой підозрілий він, князю, повір мені!

— Гаразд, набрид ти з своїми підозрами. Вже пізно. Йди!

— Ага, так.

Ніхто ще нічого не знав, коли князь радився й з Ларивоном, не догадувалися ні про що й тоді, як запрошено було до князя митрополита Феопемпта, і той у облаченні з потрійної негнучкої, шурхітливої парчі, з високим посохом, обкованим важким сріблом, появився в княжих сінях в супроводі свого почту з Десятинної церкви Богородиці. Та ось прийшло від князя повеління припинити всі роботи на будові, і там кілька днів нічого не діялося. За той час старий Феопемпт ще побував у княжих сінях, але тепер уже князь виставив од себе пресвітера Ларивона, і було трохи смішно спостерігати, як проти зсохлого на сарану, загубленого в дебелих, прошитих важким золотом шатах митрополита стає світлобородий, мужикуватий руський священник у піддирканій старенькій рясі, в поруділих чоботях-висяжках з грубої шкіри, тільки й було коштовного на Ларивоні, що дорогоцінна панагія з адамасами й смарагдами, подарована йому князем Ярославом, як сів той на київський стіл, перемигши Святополка. Митрополит наполягав на тому, щоб продовжувано ставити церкву на освячених підвалинах, бо вже усталено було всіма не тільки розміри й вигляд тої церкви, а й затверджено ним, тобто митрополитом, весь порядок внутрішнього здоблення, розписано все, і тепер змінювати не годиться, Божа церква повинна ставитися за одним замахом, без переробок і без змін первісного начерку.

Звертався митрополит до князя, але відповідав йому пресвітер Ларивон, хоч і стояв нижче за Феопемпта, підлягав йому по чину, однак мав повноваження від Ярослава, який не хотів розпочинати суперечок з митрополитом, тим самим ніби не наполягаючи на своєму замірі будь-що відмовитися від розпочатих робіт і взятися за спорудження якогось нового храму, якого ще ніхто й не уявляв собі.

Не мовлено майже жодного власного слова, густо сипалися словеса з Святого письма, з отців церкви, з грецьких книг. Ларивон і митрополит намагалися пересилити один одного в книжній премудрості, починаючи ще від смерти Адамової, коли вмирав він на руках у старої Єви й ангел, пославший Всевишнім, поклав йому під язик зерно, з якого згодом виростало дерево хреста. Дерево те росло до часів царя Соломона. Він звелів його зрубати і вжити на будову мосту через потік. Коли ж Великий Костянтин завоював Єрусалим, то ніхто не знав, де сховано дерево хреста, знав про це лиш чоловік по іменню Юда, але не видавав таємниці, за що Єлена, мати Костянтина Великого, звеліла вкинути його до глибокого бездонного колодязя, і лиш після того знайдено було священне дерево. Через триста літ перський цар Хозрой спробував завоювати Єрусалим, але імператор Іраклій розбив поганина і, босий, на чолі процесії вніс хрест до Єрусалима на власних плечах. Всі священні імператори великих ромеїв ставили храми на честь Бога, і всі, хто приймав віру Христа, не повинні відступатися від священних ромейських звичаїв.

— Не відступаємо й ми від хреста і від Христа, — казав Ларивон, — але пам'ятаємо й те, що ромеями взято від усіх народів найціннішого в будівлях: і камінь, і колони, і прикраси, і в усіх ромейських церквах живе не тільки Божа краса, але й людська. Ще старожитні греки зміряли слід чоловічої стопи й порівняли з високістю чоловіка. Ствердивши, що стопа становить шосту частину висоти тіла, застосували ту саму засаду до храмової колони, і таким чином колона грецька стала віддзеркаленням краси чоловічого тіла. Наша ж земля споконвіку мала свої будівлі, вона теж хоче прислужитися новому Богові своїм власним, багатство зоколишнього убранства церкви передасть багатство землі нашої, вознесеність бань, чисельніших за ромейські, покаже неосяжність Руської держави, яку звуть землею багатьох городів повсюдно, кожна земля повинна славити Бога своїм голосом, і чим могутніший буде той голос, тим більша хвала Божа.

ЗОРЕСЛАВ (о. СЕВАСТІЯН САБОЛ)

поет, "син гордих, могутніх Карпат", визначний поет Срібної Землі — Закарпаття, живе тепер у США. Народився 7 грудня 1909 року в Пряшеві, де й провів дитячі та юнацькі роки. Студював богословію в Римі. Шлях до своєї нації відкрив він сам для себе, розчитуючись у книжках монастирських бібліотек Чину св. Василя Великого. Друкуватись почав у 1928 році під псевдом "Зореслав".

Лрика поета позначається релігійною тематикою, контемпляцією, радісним і мужнім світосприйманням.

Збірки поезій:

Із серцем у руках, Ужгород, 1933

Сонце і блакить, Ужгород, 1936

З ранніх весен, Нью-Йорк, 1963

Ц И Т Ь . . .

Цить.

Темно...

Навкруги

Тьма таємно

На поля-луги

Стелиться, лягає;

Гуркотить у далі грім,

Блискавиця розтинає

Чорні хмари... Суне хмаролім

А на "лобному" юрба, п'тьмою

Вкрита, грішні німо стиснула уста,

Дивиться злорадісно, з жагою злою

На Розп'ятого страшне конання, на Христа.

Враз загуркотів у хмарі грім важкий... озвався хтось...

"Отче мій, Тобі я духа віддаю!..." — сказав Христос...

Голова схилилася... "Звершилось!.." — шепнули уста...
Сліз остання крапля впала з віч Розп'ятого Христа...
"Сину мій, дитя моє, поглянь на мене вниз,
Сину мій, поглянь ще раз!" — зідхнула Мати.
Вітер голос цей долинами розніс,
І, припавши до хреста ридати,
Тихо плаче бідна... Нарід весь
Розійшовсь тривожно. В глуші
Чорна хмара плине десь,
Вітер тихо сушить
Краплі крові, сльоз.
Висить мертвий
Сам Христос,
Т и х о . . .
Цить!

У ПРИСТАНІ

Зграя кораблів стоїть готова.
Свист сирени — і щаслива путь!
За плечима Ф'юме мармурове,
А напереді моря цвітуть.

Розгортається співучий обрій;
Впало сонце в п'яний океан,
Хвилі вигинаються, мов кобри,
В радісний зливаючись пеан.

Сіллю пахнуть простори далекі —
Тільки море, море й небеса,
І окрилений безодні клекіт,
І бурлацька всміхнена краса.

Бризками дзвенить музика бортів,
Гордо лине білий корабель
До осяяних південних портів,
Сонцем закосичених земель.

поет, народився 1920 року в Україні, на Миргородщині, студював журналістику в Харкові. У час війни побував у Німеччині, опісля переїхав до США, до Філадельфії. Здобувши докторат із славістики на Пенсільванському університеті, викладав у різних університетах США, а переїхавши до Канади, став професором славістики на Едмонтонському університеті.

Поет перекладає багато творів з англійської та німецької мов. У своїй поетичній творчості він дуже оригінальний, закоханий у небуденність, захоплений красою і тайною слова, крізь знані речі відкриває вічне — "високий і невідомий світ". О. Зуєвський — неосимволіст.

Збірки поезій:

Золоті ворота, Мюнхен, 1947

Під знаком Фенікса, Мюнхен, 1958

**
*

Отут її незаймана хода —
У нерозтлінній розкоші спокою.
Старіє час... А ти її такою
Зустрінеш знов, де провесна й вода.

Малюнком не назвеш її краси,
Бо сніг розтанув, а вона — як мрія:
Кладе вінок на щедрий сплет коси
І зором воскрешати світ уміє.

П Р О Т Е Й

Від сьогодні немає привіту:
Одшуміли в минуле сонця,
І, як згадка ворожого світу —
Білий усміх німого лиця.

Золотий, коралевий — нерівний
Він приходив у блисківі дня
І для тебе, Найвища Царівно,
Навіть зорі вечірні спиняв.

А тепер його порух, мов камінь,
Наче кара від ночі, застиг,
Щоб майнути у тьмі сторінками
Дорогих непрочитаних книг.

ІГОР КАЧУРОВСЬКИЙ

поет, прозаїк, літературознавець, народився 1918 року в Україні, на Чернігівщині. Деякий час перебував в Австрії, звідтам переїхав до Аргентини, а тепер повернувся до Європи. Декілька років редагував журнал "Пороги" в Аргентині. Друкується по різних журналах. Деякі твори поета перекладені на чужі мови.

Головна тематика його творів — це життя людини на чужих, далеких шляхах різних континентів, різних країв. В

його поезії знаходимо контрасти — картини сповнені романтикою, красою природи, і картини брудних портів, корабельних цвинтарів, гавані з напівзгнилими барками. З якоюсь резигнацією автор відчуває прихід інших часів, загин старої доби з її гуманізмом і культурою:

"Хто ж побореться з ніччю хмурою?
І пощо вже якась боротьба? —
З гуманізмом, прогресом, культурою
Догоряє стара доба."

І. Качуровський почав друкуватись у 1946 році і тепер в нього значний літературний дорібок.

Збірки поезій:

Над світлим джерелом, Зальцбург, 1948

В далекій гавані, Нью-Йорк — Буенос-Айрес, 1956

Село, Новий Ульм, 1960

Проза:

Шлях невідомого, Мюнхен, 1956

Залізний куркуль, Мюнхен, 1959

Дім над кручею, Мюнхен, 1966

Літературознавство:

Новеля як жанр, Буенос-Айрес, 1958

Строфіка, Мюнхен, 1967

В повітрі — пахощі вина,
Повітря легке, тепле, п'яне;
Це розпускаються платани,
В зеленій сукні йде весна.

І, наче місяць з-поза хмар,
І таємниче, і ласкаво,
Завжди усміхнений лукаво,
Крізь листя дивиться ліхтар.

Та хоч пильнує він — дарма:
За брамою, де тінь чорніша,
То бризне сміх, то знову тиша, —
Немов нікого там нема.

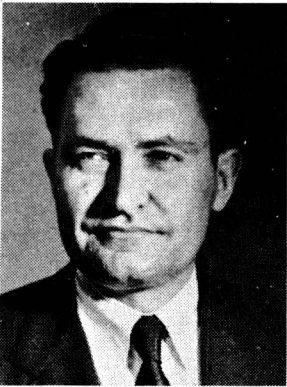
Життя, життя буяє скрізь.
І навіть дереву сухому
Сьогодні сниться, що на ньому
Галузки мертві розвились.

**
*

І знову ніч. І знову курс зюд-вест.
Високе небо нап'ялось над нами.
Цвяхований блискучими зірками,
На наші плечі ліг Південний Хрест.

Давно позаду втрачена мета.
Та в порожнечі нам блукати доти,
Аж доки ми тягар того Хреста
Донесемо до нашої Голготи.

ІВАН КЕРНИЦЬКИЙ

письменник, гуморист, сатирик, народився 1913 року в Україні, на Львівщині, а тепер живе в Нью-Йорку. Іван Керницький працює в журналістиці, пише оповідання, новели, гуморески, фейлетони. Широкий читацькій публіці знаний під псевдонімом "Ікер".

Твори Івана Керницького надихані великою гуманністю, співчуттям до людської недолі. Немає в нього гострої сатири, а гуморески письменника сповнені усмішками. Автор уміло підхоплює ситуації й розмови "сьогоднішньої" хвилини. В його мові немало діалектизмів і чужомовної лексики, в яких знаходять своє віддзеркалення час і країна.

Збірки творів:

Святоіванівські вогні, Львів, 1934

Мій світ, Львів, 1938

Село говорить, Київ, 1940

Циганськими дорогами, Мюнхен, 1947

Перелетні птахи, Нью-Йорк, 1952

ВЕРБ'ЯНИЙ КОНИК

Дядько Олесь танцював напроти вікна з дитячими забавками і бився з думками, що купити "тому малому бельбасові", — маючи на гадці свого ж таки похресника... Йшов на якусь там родинну церемонію, іменини чи народини, то ж випадало б щось принести в дарунок, але що? — ламав собі голову, коли в "того бельбаса" вся кімната завалена цяцьками до самого шпунту!

Махнув рукою, купив атомову "субмарину" і подався в гості. Він знав заздалегідь, що на дверях привітає його племянниця Марта, з накрученою, в папільотах, фризурою, таким знайомим: "Ой!.. Ой, і навіщо ти, дядю Олесю, витрачаєш гроші на такі дурниці? Ну, дивись, скільки в нього того барахла!"

Так і сталося. Марта завела дядька і хресного батька

в одній особі в кімнату любимчика-Юрка, що подобала радше на магазин дитячих іграшок, як на дитячий покоїк. Чого там не було — Господи Боже! Електричні поїзди, льокомотиви, ескавейтори, літаки, ракети, атомові артилерія, підводні судна, супермени, марсіяни, індіяни, фаєрмани... Серед цього "барахла" не то сидів, не то лежав на підлозі круглопузий бельбасик, хрумкав сушену картоплю і... нудився, "скучав", — як говорила мама, закохана в сина-одиначка.

...Одним блиском думки переплигнув дядько Олесь сорок п'ять років назад, у своє власне дитинство, коли ще сам був таким бельбасом, як Юрчик, а може, за рік старшеньким, коли з "газеткою" в розпорі штанцят гарцював на верб'яному "коніку" по запарошеній, вибоїстій дорозі... Еге, той коник (розуміється, крім катапульки за пазухою) був єдиною і тому такою улюбленою забавкою сільського хлопчини. Але ж це був справді фантастичний верхівець: він міг умлівіч, на твоє бажання, перемінитись то в "офіцерського" коня, а то в "цугового", від двірської брочки, а то в огера-араба пана надлісничого, якому вогонь ішов з хrapів!

А як малий Олесь добре потиснув "шпорами" свого "араба" попід боки, то він шалено брикався, хвицав задніми ногами, а коли сполошився, то перестрибував ривчаки, калюжі й калабані, як вітер!

Але ж той чудовий верб'яний коник міг теж бути і ровером, і мотоциклом, а то й самоходом, що тоді вперше явився на селі та викликав небувалу сенсацію серед дівтори! А міг також, у випадку небезпеки, перемінитися в козацьку "піку" або в австрійського "гвера", що сіяв кулями й колов багнетом "москалів", кладучи їх покотом, або в багатирське ратище лицаря з казки, Котигорошка, що просікало наскрізь страшного змія, визволяючи з підземних льохів прекрасну царівну!..

А в які далекі, казкові краї носила ця вербова тичка босепростоволосе хлоп'я в полотняних штанцях! Яких надзвичайних, героїчних подвигів довершував малий Олесь на своєму коніку! — хай сховаються перед ним у мишачі нори всі Супермени! Він гасав на ньому від світу до ночі, з одного кінця села на другий, а коли часом притрапилось тяжко змореному вершникові й заснути денєбудь в бур'янах, поруч свого побратима, тоді хлопчині снилися і снилися цілі табуни коней — "цугових", "офіцерських", всякої раси і масти, в різній-прерізній

Бібліотека Читальні "Прочитай"
Вінніпег, Ман. Дан: та
Ч. ....
Reading Ass'n, Inc.

упряжі, фантазійно осідланих та закульбачених, та з-поміж усіх — його верб'яний коник був таки найкращий!..

— Гей, дядю, пробудись! Ти в яких світах тепер буєш? — засміялась племінниця і махнула долонею йому перед очима.

Стрепенувся, ніби прокинувся зі сну чи гіпнози...

— Ти вгадала, дівонько, — сказав, — я справді був тепер далеко-далеко: проскакав у своє дитинство на верб'яному коні.

Марта взяла його під руку, повела в гостинну.

— А ти, дядю, — сказала, — надалі залишився такий самий мрійник, яким був колись. Може, й за те я тебе так люблю?..

” М О Н А Л І З А ”

Обговорення, яке тут проводимо в друкованій формі, відбулось після відкриття виставки славнозвісної картини Леонарда да Вінчі, "Мона Ліза", в столиці нашої країни, Вашингтоні.

— Ти вічно скиглиш, що ти стара-німічна, а подивись, небого, на портрет отої жінки: ти знаєш, скільки їй років?.. Не менше, не більше, а 456, а як собі, нівроку, файно виглядає! — сказав мій земляк, пан Татух, показуючи дружині кольорову фотокопію портрету Жінки з найкращою в світі усмішкою.

— А справді: дивиться, як жива, — запримітила пані Татух.

— А як вона, ся дівчина, називається?

— Тут же стоїть написано: Мона Ліза.

— Ліза, — похитала головою моя дорога землячка, — то вона мусить бути тальяночка! Ти пригадуєш собі дочку нашого дженітора, що вийшла заміж за того українського хлопця, що служив при фаєрманах?.. Вона теж звалася Ліза!

— Тальяночка не тальяночка, — прорік з повагою в голосі пан Татух, — але сей образ дійсно малював італійський пейзарист і він тепер рахується за восьме чудо світу. Самий іншуренс за нього коштував мільйон доларів!

— Май-май! — сплеснула руками моя землячка. — Мільйон доларів!

— А ти собі думала?.. А привезли його з Франції в такий спеціальній скрині, в якій було штучне охолодження, щоб

олійна фарба не звурдилась. А берегло його в порті піврегi-мента поліції, щоб, бува, наші гангстери не хапнули такої красної дівчини.

— А де ж він тепер висить, той образ? В котрій катедрі?

— Не в жадній катедрі, а у Вашингтоні, в Білому Домі його показують за тiкетами. Народ іде дивитись, мов до Плащаниці. Вправді той старий хрiн — де Голь не хотів зразу вi-рентувати образка, бо він тепер дере котів з нашим президентом. Але на поміч прийшла Джекi: взяла трубку, сказала пару слів парле-франсе, і старому серце зм'якло.

— Ну, се дійсно якесь чудо мусить бути! — дивувалась моя землячка, — що сей образок такий свіжий, якби тільки вчора був мальований! Ну, глянь, яка в неї усмішка ласкава, які очка солодкі! Мов у Матiнки Божої!

— Еге! Знаємо вас, бабське насiння! — зневажливо махнув рукою пан Татух. — Вже то ви вмієте на нас, мужчин, чар пускати. Та й до мене колись солодко посміхнулася під церквою в Пассейку одна Мона, та й от з того часу бідний чоловік уже близько півстолiття в неволі крипірує...

— Ай-ай! Така тобі в тій неволі кривда діється! А що ж тобі, небоженьку, за біда!.. Присунеш увечорі з парку — маеш все готове, зварене, випране, застелене, маеш з ким людським словом обмінятись, маеш з ким посваритись, — то чого тобі ще треба!

— Велл, — промовив пан Татух, — та я так, пожартував... Ну-ну, не дуйся, як жаба в капусті, а подай мені ножиці, я викрою сей образець з журналу і почеплю його отут, над календарем від погребника. Нехай ся прекрасна, вічно молода дівчина своїм весняним усміхом смерть від нас проганяє — на ліси, на нетри...

ПАТРИЦІЯ КИЛИНА (псевдо)

поетка, народилася 1936 року в США, в американській сім'ї. Покінчивши студії, працювала в редакціях американських журналів. Пише двома мовами — українською та англійською. Перекладає по-англійському думи, новели В. Стефаника, М. Коцюбинського.

Її українські вірші — оригінальні, позначаються філософським забарвленням і відчуттям понадчасовости, змішанням епох і схопленням змінности та проминальности в людському житті. Сюжетні мініатюри авторки замітні спокійною розповіддю, то знов динамічністю почувань.

Патриція Килина належить до нью-йоркської групи поетів і в своєму доріжку має тепер три збірки поезій:

Трагедія джмелів, Нью-Йорк, 1960

Легенди і сни, Нью-Йорк, 1964

Рожеві міста, Мюнхен, 1969

ЛІТНІЙ ГРІМ

Україно, мов літня буря на моїм горизонті
мене чекаєш, і несеться до моїх вух, іздалека,
літній грім Дніпра, що пливе по небі.
Мов блискавки, твої пісні падуть на моїм горизонті!
і мов блиски, твої доби;
мов літній вітер, несеться до мене твоя свіжість;
і мов сині духи, йде далекий дощ.
Україно, я чекаю твого дощу,
мов літня пшениця, неспіла, ще зелена.
Моїй безмежності — ти безмежність,
моїй землі — земля.
Мене топчуть копита і колеса твоїх ворогів,
мене ріжуть твої жахіття й жатки.
Хоча тебе не знаю, пізнаю твоє небо,
бо ношу в душі мій власний степ.
Колись тебе побачу, мов себе.

Інші ріки пливуть по землі,
А Дніпро по небі.
Україно, хай лунає
по цілім світі літній грім.

НЕВІДОМА КРАЇНА

Я, чужинка, розумію тільки по-водяному,
по-часовому;
бачу те, що вже бачила, що ніколи не бачила.
Те, що далеко, від мене далеко.

Ліс чіплявся до горбів бурим димом,
немов скоро мав бути розкиданий вітром;
бігли листки, як раки,
і кущі чистіли.

Коло потока лежав черепок з чорними
узорами;
коло потока когось поховали —
земля пахнула, пахнули відбитки,
і між тінями дібров голос казав:
"Слава! Слава на віки!"

За горами велике місто бліднуло,
куполи забілили, як будяки,
а тоді мінарети, мов очерет між очеретом,
і війська тихо сходили, немов туман,
і всі білі зникали в біле небо,
і стежки просякали в землю,
мов писання в папір,
мов кості у камінь.
От тоді пояснили степи.

Втеча пилу і відкриті роти без крику:
вершники степу.
На горизонті вони гуляли, гриви маяли,
блиснули коні, мов чорне скло;

вони сліпили мене, іздалека навіть
— коні з боками бандури —
і раптом зникли за горизонт.
Як вікно, небо тремтить,
бо там бомбардування вже три дні минуло,
і коло потока знаходжу черепок з чорними
узорами, свіжо розбитий,
і коло потока земля є свіжо скопана.
Черевики мої мокрі;
стою між блисками води, між трісками гілок,
між криками тварин і стовбурів,
і голос під деревом тихо каже:
"Слава! Слава навіки!"

ЛІНА КОСТЕНКО

належить до групи "шестидесятників". Народилася в Україні, на Київщині 19 березня 1930 року. До школи ходила в Києві, де й закінчила Педагогічний Інститут. В роках 1952 — 1956 студіювала в Москві в Літературному Інституті. Повернувшись до Києва, працює в кіностудії ім. О. Довженка як сценарист. З початку 50-их років почала друкувати свої вірші в журналах, альманахах, у пресі.

Ліна Костенко належить до перших оновителів української поезії, які старалися вивести її з занепаду, дати їй правдиве обличчя, новий зміст, нову форму, нові поетичні засоби.

Поезії Ліни Костенко позначені новаторством, філософською проблематикою, глибоким болем над людською трагедією і вірою в перемогу добра над злом.

Збірки поезій:

Проміння землі, Київ, 1957

Вітрила, Київ, 1958

Мандрівки серця, Київ, 1961

Д О Л Я

Наснився мені чудернацький базар:
під небом у чистому полі,
для різних людей,
для щедрих і скнар,
продавалися різні Доли.

Одні були царівен не гірш,
а другі — як бідні Міньйони.
Хто купляв собі Долю за гріш.
А хто — і за мільйони.

Дехто щастям своїм платив.
Дехто платив сумлінням.

Дехто — золотом золотим.
А дехто — вельми сумнівним.

Долі-ворожки, тасуючи дні,
до покупців горнулисьь.
Долі самі набивались мені.
І тільки одна відвернулась.

Я глянула їй в обличчя ясне,
душею покликала очі...
— Ти, все одно, не візьмеш мене, —
Сказала вона неохоче.

— А може візьму?
— Ти собі затям, —
сказала вона суворо, —
за мене треба платити життям.
А я принесу тобі горе.

— То хто ж ти така?
Як твоє ім'я?
Чи варта такої плати?
— Поезія — рідна сестра моя.
А правда людська — наша мати.

І я її прийняла, як закон.
І диво велике сталось:
минула ніч. І скінчився сон.
А Доля мені зосталась.

Я вибрала Долю собі сама.
І що зі мною не станеться, —
у мене жодних претенсій нема
до Долі — моєї обраниці.

**

Баба Віхола, сива Віхола
на метільній мітлі приїхала.

В двері стукала, селом вешталась:
— Люди добрії, дайте решето!

Ой, просію ж я біле борошно,
бо в полях іще дуже порожньо.

Сині пальчики — мерзне житечко.
Нема решета, дайте ситечко.

Подем їхала, в землю дихала
баба Віхола, сива Віхола...

**
*

Летять на землю груші, як з рогаток.
Скот вибрідає з куряви доріг.
Усохлий дуб, насупившись рогато,
червоний обрій настромив на ріг.

Стара дзвіниця й досі ловить гави.
Серед мого колишнього двора
стоїть дівча, таке, як я, біляве,
очима світ у душу набира.

Мене веселий смуток заарканить.
Я задивлюсь на дівчину чужу.
Невтримний час до білого паркану,
немов коня баского, прив'яжу.

Зайду у хату... озирнусь... притихну...
Час б'є копитом. Встигну, не біда.
Час б'є копитом. Я сказала — встигну!
Ось трохи відпочину — і гайда!

ЧАЙКА НА КРИЖИНІ

В цьому році зима
не вдягала білої свити.
Часом вже й приміряла,
та хтось її зразу крав.
Пошукала, поплакала...
Що ж робити? —
Бідувала в старій
із торішніх зів'ялих трав.

Як коли лютувала,
стелила рядно ожеледиць.
Сперечалася з морем,
несла сум'яття вітрів.
Все збиралась на силі,
Та не встигла огледіться,
як проснулись дерева
і на Одрі лід потемнів.

Крига буйно ломилась
у відкриті двері протоки.
Лід кришився, б'ючись
об каміння берегове...

І нарешті по Одрі —
темній, широкій —
на останній крижині
самотня чайка пливе.

— Ти куди ж розігналась?
Чи бува не до самого моря?
Чайки держаться гурту,
а ти відпливеш одна.

А крижина тонка.
А крижина майже прозора...
Ну, а що, як її
підміє вода весняна?

Ну, а що, коли їй
та удержать тебе несила?
Затріщить і відломиться...
підє вода кругами...

— Дивна людино!
Я ж маю крила.
Нащо крилатим ґрунт під ногами?

К Р И Л А

А й правда,
крилатим ґрунту не треба.

Землі немає,
то буде небо.

Немає поля,
то буде воля.

Немає пари,
то будуть хмари.

В цьому, напевно, правда пташина...

А як же людина?
А що ж людина?

Живе на землі.
Сама не літає.
А крила має.
А крила має!

Вони, ті крила,
не з пуху-пір'я,
а з правди,
чесноти
і довір'я.

У кого — з вірности
у коханні.
У кого — з вічного
поривання.

У кого — з щирости
до роботи.
У кого — з щедрости
на турботи.

У кого — з пісні,
або з надії,
або з поезії,
або з мрії.

Людина нібито не літає...
А крила має,
А крила має!

**
*

Є вірші — квіти.
Вірші — дуби.
Є іграшки — вірші.
Є рани.
Є повелителі і раби.
І вірші є —
                                каторжани.
Крізь мури в'язниць,
по тернах лихоліть —
ідуть,
                                ідуть по етапу століть...

Е С Т А Ф Е Т И

Різні бувають естафети.
Міщани міщанам передають буфети,
Заяложені ложки, тупі ножі,
Глупоту свою і думки чужі.

Різні бувають естафети.
Воїни воїнам передають багнети.
Майстри майстрам — свої таємниці,
Царі царям — укази й темниці.

Різні бувають естафети.
Передають поетам поети
З душі у душу,
Із мови в мову
Свободу духу і правду слова,
Не промінявши на речі тлінні —
На славолюбство і на вигоду.
І не зронивши.
Бо звук падіння
Озветься болем в душі народу.

КОБЗАРЕВІ

I

Кобзарю!
Знов
до тебе я приходжу,
бо ти для мене совість і закон.

Прости, що я дрібницями тривожу
твій вічний і глибокий сон.
А, може, це і не дрібниця.
Ти ж бачиш сам, які складні часи:
Великі струси.
Перелом традицій.
Переосмислення краси.
І вічний рух —
  у всесвіті, у світі.
Лише могили з місця — ані руш...

О, скільки стало в нашому столітті
skalічених і безнадійних душ!
Та що ж, не дивно.
Покрутився глобус
в диму, в пожежах, у кривавій млі.
Захворів дехто на морську хворобу,
хитається на палубі землі.
Розхитаний, спустошений і хворий,
біда, якщо в мистецтво забреде, —
шукає форм небачених ніколи,
шукає форм нечуваних ніде.

І тут же — просто шукачі прокорму,
і шахраї і скептиків юрма —
шукають найсучаснішої форми
для того змісту,
що в душі нема.

Возрадуйтеся, прадіди печерні —

ось пролунав новітній благовіст!
В абстракції
                    в модерній,
в історії,
конає в корчах витончений зміст.
І сам на себе споглядає збоку —
чи є в його агонії краса...
Кобзарю мій!
Поете мій високий!
А як же ти поезії писав?

Я не писав.
Я плакав і сміявся.
Благословляв, співав і проклинав.
Сказати правду —
                    мало турбувався,
як я при цьому збоку виглядав.

II

Кобзарю,
знаєш,
нелегка епоха
оцей двадцятий невгомонний вік.
Завихрень — безліч.
Тиші — анітрохи.
А струсам різним утрачаєш лік.

Звичайні норми починають старіти,
тривожний пошук зводиться в закон,
коли стоїть історія на старті
перед ривком в космічний стадіон.

Вона грудьми на фініші розірве
Чумацький шлях, мов стрічку золоту.
І, невагома, у блакитній прірві
відчує враз вагому самоту.
І позивні прокотяться луною
крізь далі неосяжно-голубі...

А як же ми,   співці краси земної?
 Чи голоси у нас не заслабі?
 Чи не потонуть у вітрах простору?
 Чи сприймуть велич нової краси?..

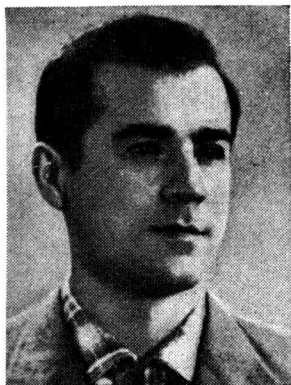
Тарас гранітний дивиться суворо:
 — А ви гартуйте ваші голоси!
 Не пустослів'ям, пишним та

барвистим,

не скаргами,
 не белькотом надій,
 не криком,
 не переспівом на місці,
 а заспівом в дорозі нелегкій.
 Бо пам'ятайте,
 що на цій плянеті,
 відколи сотворив її Пан-Бог,
 ще не було епохи для поетів,
 але були поети для епох!

ВІТАЛІЙ КОРОТИЧ

поет, народився 26 травня 1936 року в Києві, в родині науковців. Закінчив медичні студії, багато подорожував по Україні, побував у різних країнах Європи, відвідав також Канаду та США. Належить до групи шестидесятників, постійно живе в Києві.

У своїй "Біографії" В. Коротич назвав себе "поетолікар, лікарпоет". Сполучення лікарської професії з літературною діяльністю вплинуло на характер творів поета. Страждання людей, лікарські переживання стали мотивами в його поезії. Побіч цього спогади про війнні роки розширюють поетову тематику. Окреме місце займають вірші про Київ. Вони пронизані великою любов'ю та теплом:

"Люблю доріг твоїх найменування,

І кожний камінь твій — моя рідня..."

Стиль поета позначається модерністичним спрямуванням. В. Коротич перекладає багато творів з інших літератур — слов'янських та англійської. Вірші, репортажі, статті поета друкуються по різних журналах.

Збірки поезій:

Золоті руки, Київ, 1961

Запах неба, Київ, 1962

Течія, Київ, 1965

КОЛИСЬ

Діти вмють швидко забувати
Всі тривоги свої й провини.
Ми ж дітьми не встигли побути.
Сорок третій. Війна. Руїни...
У крові вставали світанки,
Діти з куль робили намисто.
І чорніли згорілі танки
На майданах рідного міста.
Від дитинства лишилось мало:

Жах сліпий, життя у тривозі,
Сполотніле обличчя мами
І чужинець злий на дорозі.
І стирчить у спогадах цвяхом
Те, чого не забуду довіку:
Літаки ворожі над дахом,
Зла похмурість осліплених вікон;
На руїнах дощу сльозинки,
Почорнілі води Дніпрові
Та сповиті в туман сутінки,
Ті, що пахли димом і кров'ю.
В десять років бачили смерті
І не бачили хліба з жита,
Розуміли, що значить — "вмерти",
Не пізнавши ще слова "жити".
...Це було, одійшло, минуло —
Рік за роком і день-у-день.
І все далі від нас минуле,
Одгуло, пройшло, промайнуло.
Де тепер ти, дитинство, де?..
З верб звисає гілок волосся,
Ясно світять зоряні очі...
Вам хоч раз, скажіть, довелося
Бачити справжні травневі ночі?!

О Б Е Р Е Ж Н І . . .

Обережні сміються тихо,
Обережні тихенько ходять,
Обережних минає лихо,
І вони не шкодять.
Не впадуть вони — не заб'ються —
І до всього швидко звикають.
Обережні тихо сміються
Із людей, що шляху шукають,
Із людей, що міряють небо,
Та із тих, що рухають зорі.
Зводять плечі: "Кому це треба?"
І хихикають: "Певно, хворі..."

Не бринять в їхнім серці струни,
Що вони у житті спізнали?
Над словами Джордано Бруно
Їхні предки ще реготали:
"Не буває, мовляв..."
Буває!

КАШТАНИ

Хворі у вікна дивляться.
Перед хворими
Пролітають стрімко
Розколотими світами
І падають зеленими метеорами
Каштани.
Каштани відбиваються
Більярдними кулями від землі,
Підскакують перед очима
Печальними,
І падає листя.
Червоні кораблі
Та кораблі жовті
Від віт відчалюють.
У хворих білі обличчя.
Їм сумно.
Та вони посміхаються синьо,
Коли жінка збирає в сумку
Шоколядки каштанів
Сину.
Вони посміхаються,
Забувши болі й кошмари,
А потім сідають важко,
Усе іде шкереберть.
І каштани починають падати
З землі на хмари,
Та відбуваються інші події —
Сильніші
за смерть...

ІВАН КОЧЕРГА (1881 — 1952)

драматург, народився в Україні, на Чернігівщині. Покінчивши студії на правничому факультеті в Києві, працював якийсь час в адміністрації, та згодом перейшов до журналістики. Редагував журнал "Театр" і газету "Література і мистецтво".

Іван Кочерга вславився своїми драматичними творами різного жанру. Деякі з них, як "Майстри часу", "Свіччине весілля", здобули собі широку популярність не тільки в нас, але й поза кордонами України. Тематика творів Кочерги різnorodна, з далекого минулого України та з новіших часів. Автор ставить складні філософські проблеми, як, наприклад, проблема простору, що є темою п'єси "Підеш — не вернешся", або проблема часу в комедії "Майстри часу". Вершиною творчости Івана Кочерги є історична драма "Ярослав Мудрий", вперше поставлена на сцені в Харкові в 1946 році. Дія драми відбувається в 30-тих роках XI століття. Ярослав Мудрий — це монументальна постать володаря-будівничого держави, для якого найважливіша девіза — "Раніш закон, а потім благодать".

Іван Кочерга як автор замітний тим, що вмів передати мову кожної епохи, насичуючи її відповідними зворотами та афоризмами.

На жаль, Кочерга більше, ніж інші, підпадає під вплив русифікації, а саме в тому, що він обіднеє і калічить українську мову, дуже часто нехтуючи кличним відмінком і заступаючи його називним ("Благослови, Господь — О, дівчина чудова — моя зоря!"). Часом це доводить аж до незрозумілости тексту ("...ангел... мене заквив від тебе, Ярослав"), а то й до якоїсь суматохи відмінків ("Гаральде, син Сігурда, смілий князь").

На жаль, з огляду на віршову форму, тільки де-не-де було можливо справити ці русизми.

Його важливіші твори:

Фея гіркого мигдалю, 1925

Алмазне жорно, 1927

Свіччине весілля, 1930

Майстри часу, 1933

Ярослав Мудрий, 1944

Істина, 1947

Пророк, 1948

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ

Драматична поема

Д І Я П Е Р Ш А

” С о к і л ”

1030 р.

Галерея в княжому теремі в Києві, яка веде із внутрішніх покоїв до хатньої церкви. Крізь легкі романські арки галереї, що спираються на подвійні мармурові колонки, видно далекі простори зелених лугов і синього Дніпра. Тихий дзвін лунає в ласкавій тиші літнього ранку.

I

За невеликими конторками сидять, схилившись над книгами, кілька ченців-переписувачів. Ближче до рампи за такою ж конторкою сидить ще один молодий, вродливий монах Микита з чорною борідкою на блідім обличчі; він малює заставки й мініатюри на книзі. Далі теж молодий, але гладкий і рум'яний монах Фока Свічкогас з пишним рудуватим волоссям, що вибивається з-під чорної шапочки. Роботою керує поважний старець, срібно-кучерявий ієромонах Сильвестер з посохом і золотим хрестом на грудях.

Сильвестер

Благослови, Господь, державний Київ,
Що на горі над голубим Дніпром
Пильнує мир і всі труди людської,
Що їх живить земля своїм добром.
Благослови, Господь, твоїх людей,
Не забувай їх в радості і в горі,
Оратая, що в полі ниву оре,
Строїтеля, що камені кладе
І розчином скріпляє найміцнішим,
Списателя, що праведним пером
Скарби словесні в книгу переписе.
Який простір, привілля, тишина,
Як там гаї в далечині синіють,
Лиш тихий дзвін під ясным небом мріє,
І спить пастушка біля казана.
Бо крепок князь і власть його міцна,
Бо Ярослав залізними полками
Всім ворогам дороги заградив,
І Божий мир, як сонце над полями,

Над Києвом і Руссю заяснів.
Отак-то всі повинні шанувати,
Що на землі і мир, і тишина.
Потщитесь, браття, треба поспішати,
Щоб книги всі переписати нам.
Бо скоро князь повернеться із Чюдї,
Де воював і города воздвиг,
А повернувшись, зараз же розсудить,
Чи много ми переписали книг.
Прилежен-бо і часто книги чтяше.
Мов виноград у золотую чашу,
Вино словес він проливає в світ.

Микита

Благослови, премудрий отче, слово, —
Не те чеснота, лиш би книги чтить,
А щоб од книг зерно добра й любови
В своїй душі посіяти й зростить.

Сильвестер

І просвітить добром серця людськії.
Такий і князь наш мудрий Ярослав.
Не тільки сам жадає він Софії,
Немов олень істочника води,
Но нас усіх тим медом напував,
Що назбирав ще в роки молоді
Від мудрих книг, благословенних слів.
Не вдав би тілу своєму покою,
Доколі правди двері не відкрив...
А скільки він зазнав тяжких трудів,
В яких боях кривавих ісполчався,
Які поправ крамоли і лукавства,
Аж поки прах їх не розвіяв вітер,
На отній стол не сів і пота витер,
І цілу Русь як древле об'єднав.

Микита

Святі слова. Але на тих дорогах
Не легко б князь добувся перемоги,

Коли б Господь йому не допоміг
І Новгороду в поміч не воздвиг.
І скільки раз, забувши кривди давні,
Полчився знову Новгород державний,
Своїх мужів і золото збирав
І Ярославу в поміч поспішав.
Під Любечем, на Альти берегах,
Під Лиственіюм — на багатьох полях
Лилася кров братів-новгородців,
Яку забув так скоро Ярослав...

Сильвестер

(хитаючи головою)

О брате мій, ти сам забув, мабуть,
Що тільки Бог царів і царства судить.
Лиш він один далеку бачить путь,
Якою йдуть царі і прості люди.
А нам, смиренним інокам, годиться
Не помнит зла і за князів молитися.
Ну, братіє, пильнуйте, в добрий час,
Аби перо не схибило у вас.
З молитвою пергаменту торкайтесь,
Щоби не вліз лукавий, яко тат¹,
Не довелось похибки підчищать.

Микита

З пергаменту недовго зчистить ваду,
Лиш з совісті не зчистити її.

Сильвестер

Дивись, Микито, знов мою пораду
Ти позабув і судиш про князів!

Микита

Прости, мій отче. Зараз я згадав
Великий гріх, яким пергамент чистий

---

¹ Татъ — злодій.

Свого життя заплямив Ярослав,
Коли схопив і ув'язнив безвинно
Посадника чесного Коснятина...

Сильвестер

Не нам судить. Мабуть, цей Коснятин
Повстав на князя.

Микита

(гнівно)

Господи святий!

Цей Коснятин, посадник Новгородський,
В годину чорну князя врятував,
Коли від орд німецьких і угорських
Без війська втік розбитий Ярослав
І вже човни наладив геть за море;
Цей Коснятин човни ті порубав,
І Новгорода воїни суворі
Мечі і злато князю принесли —
Веди нас, княже, битись до загину
За честь і єдність руської землі!
І так пішли і ворогів розбили,
І князю стол дістали золотий.
І за таку ось вірність Коснятину
Він кривдою лихою відплатив!

Сильвестер

Смирись, Микито! Скрізь ти кривди бачиш,
Які судити ти ще молодий.
За це тобі епітим'ю¹ призначу —
Вночі поклонів сорок поклади.

---

¹ Епітимія — церковна кара.

Чути кроки і срібний дзвін ручного дзвоника, і в галерею входить з правого її боку процесія: попереду хлопчик у стихарі з дзвоником і запаленою свічкою. За ним Інгігерда, в княжому уборі і золотій діядемі з важкими підвісками-колтами поверх щільно обіп'ятого білим шовком волосся, за нею придворні дами, всі з молитовниками в руках. Ченці підводяться й поштивно уклоняються. Процесія зникає ліворуч.

Сильвестер

Спаси, Господь, княгиню милосердну,
К її молитвам ухо преклони.
Завжди прилежна церкві Інгігерда
І молитесь за тих, хто на війні.

Микита

Не вадило б їй також помолитись
За тисячу мужів тих іменитих,
Що за її намовою убито
В той рік, коли помер Владимир князь,
А Ярослав...

Сильвестер

(здіймаючи руки вгору)

Опам'ятайся, брате.
Смири свій дух. Навіщо раз-у-раз
В пожежу злу вогонь той роздувати,
Що міг би душу зогрівать твою?
Тебе ж Господь сподобив дивних знаній
І чудному мистецтву навчив.
Способен ти умілим малюванням
Ізобразити все ясніше слів:
Поля зелені, бірюзові води,
Червлені корзна, зорі золоті
І лепоту жіночої уроди.
Чого ж бо ти мирською злістю дишеш,
Для чого змії неситих ворухить,
Як можеш тут в благословенній тиші
Мистецтвом дивним Господа хвалить?

Микита

О, якби міг обрати кожен вільно
Нехибний шлях майбутнього життя!
Але нема з дороги вороття,
І не дає людині Бог всесильний
Ні тишини... ні забуття...
І де б я міг зірвати грона спілі,
Як юнаком покинув отній дом,

І давній сум за мною йшов слідом...
І як зрощу в душі голубок білих,
Коли там ворон чорний звив гніздо...

Сильвестер

Свят, свят Господь! Не хочу далі слухать,
Сьогодні в храм до мене завітай
І душу там збентежену відкриєш.

(До іншого ченця)

Куди це ти зібрався, Свічкогасе?

Свічкогас

Благослови, достойний отче, вийти —
Чорнило зсякло, треба розвести
І каламар просохлий цей наповнить.

Сильвестер

Ану сиди і не кажи брехні!
Не каламар просох, а мабуть, горло,
І не чорнила жаждеш, а вина!

Свічкогас

Ййбогу ж ні! Поперше, я не п'ю
І жодної вівериці¹ не маю,
Та й ключник княжий виїхав в село,
Хто ж бідного монаха почастиє?

Сильвестер

А ти б і рад! Чекаєш лиш нагоди,
Аби вином упитись даровим!
Одумайся, невігласе ледачий,
Згадай, чим був і чим тепер еси.
Знов хочеш стать нещасним свічкогасом!

---

¹ Вівериця — найдрібніша монета в стародавній руській грошовій системі.

Свічкогас

Та я нічого!

Сильвестер

Я тебе призрів,
Ченцем зробив, спісателем іскусним.
Ти хоч дурний, принаймні сапоги
Мужів розумних поносив у мене,
То знов назад!

Свічкогас

Прости, премудрий отче!

Сильвестер

Хіба не чув словес святих отців,
Як хміль ченців в скотів перевертає,
Що третю чашу наливає лев,
Четверту — вепр скажений, п'яту — біс.

Свічкогас

О Боже ж мій! Та я ж єдину чашу,
Куди вже там про п'яту і гадать!

II

В галерею з правого боку входить князівна Єлисавета, молода 17-літня дівчина, з молитовником в руках.

Сильвестер

Благослови, Господь, тебе, князівно!

Ченці поштитно укланяються, а Єлисавета, кивнувши їм голівкою, підходить під благословення до Сильвестра.

Єлисавета

Скажи, мій отче, чи давно пройшла
До церкви мати?

Сильвестер

Тільки що, недавно.
Спіши, дитя, Господь тебе простить,
(гладить її по голівці)
Бо ангельська душа твоя і чиста.

Єлисавета

О ні, мій отче... зараз грішна я,
Бо гусяра заслухалась старого
І в Божий храм спізnilась.

Сильвестер

Бог простить.

Єлисавета

Як тут у вас затишно і цікаво,
Які книжки великі...

(Спинається біля конторки Микити)

А які

Блискучі фарби! Чисті і яскраві,
Немов смарагд або в саду квітки...
У тата є фіял¹ дорогоцінний,
Неначе мед прозоро-золотий.
Крізь нього я, коли була дитина,
На Божий світ дивилась з темноти.
І все тоді таким здавалось дивним,
Немов в раю чи в радісному сні —
Такі ж твої малюнки чарівні...

Сильвестер

Микита в нас зело прехитрий майстер
І в чудному художестві велик.

Єлисавета

(милуючись мініатюрою в книзі)

---

¹ Фіял — чаша.

Яка краса! Як барви всі согласно
В один вінок на золоті сплелись!
Так, це той світ далекий і прекрасний,
Що в кришталі я бачила колись.

М и к и т а

Бо дивний світ, що бачила ти в чаші,
І, княжно, є мистецтва дивний світ —
Воно завжди підносить душу нашу,
Краси й добра нехибний заповіт.
Але душі збентеженій і хмурій
В святу красу дороги не знайти...
Блажен, кого життя минають бурі,
Спокуса зла не стріне на путі...

С в і ч к о г а с

Отак і я, коли дивлюся в чашу,
Далеко легше стане на душі.
Проходить скорб...

С и л ь в е с т е р

(гнівню)

А ти чого, монаше!
Ану-бо геть! Знайшовся теж мудрець!
Геть з-пред очей!

С в і ч к о г а с

(про себе)

Якраз мені до речі —
Напевно, вже прийшов виночерпець...
(Виходить)

Є л и с а в е т а

Ну, я піду,
(зідхнувши)

бо гнівається мама...
Прощай, мій отче...

Сильвестер

Бог благослови
Тебе, голубко наша яснокрила!

Єлисавета

(до Микити)

Прощай і ти, художниче умілий.
З яких до нас ти завітав країв?

Микита

(підводиться)

Я мандрував багато і далеко
І рідний край давно вже залишив...

Єлисавета

А де ж твій край?

Микита

То Новгород великий.

Єлисавета

Суворий край...

(Здригнувшись)

Я народилась там,
Але тремчу, коли його згадаю...
Б'ють на сполох... пожежа... буйні крики...
Убивство... кров...

Микита

(хмуро)

То кров людей свята,
Яку не ми, а інші проливали...

Єлисавета

Тоді була дитина я мала,
Але й тепер ту радість відчуваю,

Яка мене, мов сонце, пройняла,
Коли сюди приїхали ми в маї,
І солов'ї співали над Дніпром,
Що миготів на сонці сребром,
І Київ враз засяяв перед нами
Серед дерев златими куполами.
З того часу я Київ полюбила.
Не там, а тут моя вітчизна мила.
Прости, тобі я болю завдала.

М и к и т а

Дарма — аби ти радісна була...

Чути тупіт кінських копит, і за хвилину в галерею вбігає Анна, сестра Єлисавети, трохи старша за неї дівчина, жвава й схвильована. На лівій руці, на рукавичці, вона тримає мисливського сокола. Не звертаючи уваги на поклони ченців, вона кидається до сестри.

А н н а

Яка ж я рада, що знайшла тебе!
Де мама? В церкві?

Є л и с а в е т а

(киває)

А н н а

Так бож я і знала!
Спізнилась знов! Ну, буде прочухан...

Є л и с а в е т а

Та як же ти... ще з соколом!

А н н а

Ну що ж!
Коли ж така трапилась пригода,
Ще й досі я не схаменусь ніяк!

Є л и с а в е т а

Та що ж таке?

А н н а

Під Вишгородом я
На лебеді уранці полювала.
Аж гульк, дивлюсь, із лісової мли
Ватага суне витязів удалих
З багатирем прегарним на чолі.
Напевно, то якісь нові варяги,
Бо в нас таких не зустрічала я...
Так чи не так, острогами коня
Я стиснула і далі од ватаги!
Дивлюсь назад — він скаче наздогін!

Є л и с а в е т а

Хто наздогін?

А н н а

Та той варязький витязь...
Я ще хутчіш — що мить, то ближче він.
Аж до Гори я не могла спинитись,
І тільки стук загрозливих копит
За спиною я близько почувала.

Є л и с а в е т а

Безумная!

А н н а

Аж ось коло воріт
Його, мабуть, застава затримала,
І я сюди, нарешті, утекла!
Аж стисло дух!

С и л ь в е с т е р

Та хто ж цей окаянний?
Його схопити треба!

А н н а

Менше з тим!
Аби від мами тільки не попало.

Піду скоріш до церкви...

Є л и с а в е т а

Схаменись!

Ти ж з соколом!

А н н а

І справді... що ж робить...

Візьми його, голубко, хоч на мить.

Передає Єлисаветі сокола, та бере.

ІІІ

Чути багатьох коней, і зараз же по тому в галерею вбігає Гаральд, молодий і вродливий норвежець із сміливим обличчям, з рудо-золотавим волоссям. Злякана Єлисавета відступає й горнеться до Сильвестра, а Гаральд підходить до Анни. Кілька варягів входять за ним.

Г а р а л ь д

Нарешті я догнав тебе, царівно!

Даремно ти тікала, бо вели

Мене сюди мої пригоди дивні,

Коли я плив до вашої землі...

Що бачу я! Великий Бальдер, хто це,

Хто дівчина ота світловолоса...

Біля монаха чорного, отам?

Хапає Анну за руку. Але Єлисавета вже зникла за поворотом галереї.

А н н а

Ця дівчина? Спитай у неї сам.

Мене ж облиш.

Г а р а л ь д

О, дівчина чудова...

Так ось куди судьба мене тягла...

(Стоїть приголомшений)

З лівого боку вертається почет Інгігерди. Попереду йде сама Інгігерда поряд із збентеженою Єлисаветою, яка, винувато похиливши голову, слухає догану матері.

Інгігерда

Яка ганьба! До церкви не прийшла,
В святі часи ганяєш десь по ловах,
Немов хлопчак який дурноголовий!
Де розум твій? Як сміла в Божий храм
Ти увійти з оцим нечистим птахом?
А ще князівна! Дівчина! Що ж там
Подумали про тебе всі монахи!

Єлисавета

(крізь сльози)

Пробач мені... не знала...

Гаральд

(швидко підходить до Інгігерди і схиляється перед нею на одне коліно)

Королево!

Інгігерда

(здивовано)

Та це ж Гаральд! Гаральде, звідки ти
У Києві з'явився полудневім,
Північний гість від конунгів-братів?

Гаральд

(цілує край її сукні)

Багато де я мандрував і бився,
В Сіцилії, у грецького царя,
З того часу, як переплив моря
І з родичами злими посварився.
І ось до вас свій човен повернув,
В Гардарику¹ шукати талану.
Тобі клянусь служити чесно й твердо, —
Чи прихистиш вигнанця, Інгігердо?

---

¹ Давня скандинавська назва Руси.

Інгігерда

Бажаний гість, тебе я бачить рада,
Гаральде, син Сігурда, смілий князь.
І Ярослав, я певна, в слушний час
Як вернеться, знайде тобі посаду.

Гаральд

(підводиться з колін)

Тобі мій меч і все життя моє!

Єлисавета

(скрикує)

Ай! Боже мій! Він дряпає, клює!
Візьми його! Не можу далі я!

Гаральд

Дозволь мені!

(Обережно забирає сокола)

Біднятко моє!

Рука в крові! Хіба ж їх можна брати
Без рукавички — гей, візьми, Рулав!

(Передає сокола джурі)

Але стривай! У лісі ж не була ти,
І я тоді не за тобою мчав...
А звідки ж сокіл...

О, яка пригода!

(Оглядається і бачить Анну, яка сміється)

Це, значить, ти його передала!
О королево! Знов тобі хвала
За двох дочок прекраснішої вроди!
Як ти сама, Оляфова дочка.

Інгігерда

Так — Анна це, а це Єлисавета.

Гаральд

(палко)

Єлисавета! Єлизіф! Яка,
Яка ж вона прекрасна! Так, мене ти

Сюди на щастя, доле, привела!
О віщі діви Долі і Часу,
Верданді, мудра діво днів біжучих,
Ти провела мене крізь ліс дрімучий,
Щоб я знайшов життя мого красу!
Я мчав крізь ліс, крізь гори і долини,
Немов ловець на ловах соколиних,
А сокіл цей, що так мене манив,
На іншу руку раптом пересів.
І щоб здобути руку цю дівочу,
Пройду я світ від півдня до півночі,
Своїм човном схвилюю всі моря,
Здобуду світ, корону, перли, славу,
І все для тебе, донько Ярослава,
Лиш покохай мене, моя зоря!

(Бере за руку Єлисавету, зазираючи їй у вічі)

IV

Раптом чути дзвін багатьох дзвонів, сурми, вітальні крики. Всі кидаються до арок.

І н г і г е р д а

Це князь! Це він! Мерщій подати коні!
Назустріч всі! Ходім, Гаральде! Доні!

Всі швидко йдуть до виходу. Лиш один Микита залишається в галереї.
Він дивиться задумливо крізь арки.

М и к и т а

Настав мій час... бажаний час відплати
За кривди всі, що Новгород зазнав...
Та хочу все ж тепер я сам пізнати,
Чим він людей отак причарував,
Владика Руси, мудрий Ярослав...
Але в цей час, рішучий і врочистий,
Чого ж мій дух збентежений охляв...
Бо ясний ангел, лагідний і чистий,
Тебе закрит від мене, Ярослав...

З а в і с а

поет, письменник і вчений, народився 20 вересня 1897 року в Україні, на Волині. У час першої світової війни боровся в рядах армії Української Народньої Республіки. З упадком нашої держави переїхав до Чехо-Словаччини, де здобув університетську освіту, завершеною докторатом з хемічних наук. Продовжуючи науково-дослідну працю, зайнявся одночасно літературою. У двадцятих роках знаний був Леонід Мосендз як талановитий поет. Під час студій почав писати прозові твори. Наукові дослідження та літературна творчість — це його постійні товариші життя. Відзначався він несамоовитою енергією та запалом у науковій праці, величезним ентузіазмом у літературній творчості, до якої ставився надзвичайно серйозно. "Письменником бути — це поклонення Боже", писав він у листах до приятелів.

Довго та уважно працював автор над своїми творами. Ставив важливі проблеми, як проблема боротьби з наїзником, проблема покидання батьківщини, шукання правди та інші. Різномодна і багата тематика його творів, герої — сильної волі й шляхетного характеру. З думкою "для України працювати можна і не в Україні" продовжує він свою наукову та літературну працю в тяжких емігрантських обставинах, у страшних часах другої світової війни, коли то тиняється по різних країнах Європи, і навіть на ложі тяжкої недуги, яка закінчилася смертю письменника 13 жовтня 1948 року в Швейцарії. До самої смерти автор працював над романом, яким завершив свою літературну творчість. Цей роман, "Останній пророк", своїми універсальними проблемами та мистецькими вартостями стоїть побіч найкращих творів світової літератури.

Літературна спадщина Л. Мосендза ще й досі вповні не зібрана.

Деякі твори:

- Засів, Чернівці, 1936
- Людина покірна, Львів, 1937
- Відплата, Львів, 1939
- Канітферстан, Інсбрук, 1945
- Зодіак, Прага, 1941
- Волинський рік, Мюнхен, 1948
- Останній пророк, Торонто, 1960

Єгохананові спинився час. Притягуваний чарівним видом, він лише чимраз сильніше притискався до куща. Галузки затріщали. З коротким викриком присіла до води Рут. Ламаючи по дорозі перешкодливі галузки, втікав від потоку Єгоханан, забувши про обережність. Чув лише мелодію пісні і плюскіт сріблястої води та прижмурював очі, ніби затримуючи цим в уяві несподіваний образ великого, ущасливленого збентеження.

Єгоханан тепер знав, за чим тужить. Боявся зустрічі й шукав її. Тисячами дрібних причин змушував себе оминати Деборину хату, уникав Рут. Але як не намагався — завше знайшлася тисяча причин, щоб побачити її. Заходив до хати і тремтів очікуванням. Намагався не дивитися на дівчину, не бачити її, але все ж бачив блиск дівочих очей, лукавість усмішки, і щось холоділо йому біля серця від приманливості Рутиного голосу. А коли зустрічався з її поглядом, — запалювався полум'ям до корінців волосся. Тоді лише затинав нігті в долоні, змушуючи себе лишатися в хаті і не втікати. Спочатку боявся, що Рут здогадається, хто сполохав її при потоці. Але дівчина не подавала жадної ознаки, що може його підозрівати. Нічого не змінилося в її попередньому відношенні до Єгоханана. Лише сміється, здавалося хлопцеві, дзвінкіше й лукавіше дивиться ввічі, ніж раніше. А коли, сміючись, закидає голову дозад, то її сміх починає перлитися знайомими тонами, в яких солодко-холодіюче серце пізнавало заклик царської пісеньки: "в запашному садку будемо ночувати..."

Розмовляв з Рут мало. Для довгих балачок було між ними замало притоки. Вона, старша від Єгоханана, була вже дівчиною на виданні. Що могла мати спільного від хлопця, та ще й майбутнього назорея? Обмінювалися словами лише про звичайні, буденні речі. Але Єгохананові й цього було досить. Як відтоді було вже для нього цілком досить солодкого явища її золотистого тіла, щоб серед своїх гордовитих думок не лишатися самотнім. Тепер і на найдалших і найбільш відлюдних мандрівках по гебронських околицях не був уже на однині. Бо не лише між рядками Пісні Пісень причаїлося її паморочливе тіло. Воно було в обрисах далеких скель і в округлості кущів, в заламах кам'яних огорож і тінистих закутках левад. Під кожним жіночим одягом, у кожному заблиску лукавого жіночого зору була вже захована "княжа доня", чарівлива красуня наймудрішого царя. Вона, Рут, була всюди! Але найбільше серед пророків, вождів і героїв — улюбленців Єгохананових. Бо

вона була й Міріям — Мойсеева сестра, й Ревека — жінка Якова, й вельми прекрасна Сара — праотцева дружина. Це вона була варта праці і труду цілого праотчого життя на чужині, це вона була пророчицею Деборою — могутньою визволителькою й чарівною Естерою, спокусливою Юдитою і солодко-притульною Рут! Рут, Рут! Ніжна, солодка, вірна й покірлива Возова жінка! Не дурно ж і ти, дівчино, маєш це найсолодше ім'я!..

Тепер Єгоханан мимоволі ставав Рутиною тінню. Куди б не йшла вона, куди б не обернулася, — здаля або зблизька все бачила Єгоханана, що ніби навіть і не звертав на неї жадної уваги, немов лише випадково опинився на очах. Але жіноче відчуття вже сказало їй правду. І з соромливістю відганяла від себе думку про можливість його присутності біля потоку. Подобався їй. Від матері й інших жінок чула про нього або хвалу, або заздрісні нарікання. Пам'ятала, як любив його дід, і як хлопець був невідлучним супутником останніх днів старого. Справді, був вартий дівочої уваги! Буде з нього найкращий юнак у Геброні. Але що з того? Назорей не для дівчат, і дівчата не для назорейів. Та й до того вже давно було умовлено, що восени видається вона за Озію, Небатового сина. З ним уже почала і сходитися на левадах... І, уявляючи собі Єгоханана на місці мужнього Озії, ще лукавіше блискала очима на знякковілого Єгоханана.

Раз увечорі западало сонце за грозову хмару. Знав, що початок літа лякає зливами, але дощ буває зрідка, бо хмари залишають свій грозовий тягар ще над Великим морем. Але після спеки дня все причаїлося в очікуванні прохолодної вогкості й миротворчого вечора. Гнаний цією тишою пішов Єгоханан на леваду. Сів під кам'яною огорожею, вигідно спершись плечима, щоб розглядатися по притихло-напруженій кружині, пустити на привілля гарячі думки. Швидко темніло. На розмажжі ясніючого західнього неба і чорної хмари тремтіла жаринкою перша зірка. Єгохананові здавалося, що то Рутин мінливий зір надить його на далекі межі й обіцяє там сповнення недомріяних бажань. Сидів і дивився, як темніло небо, як родилися зорі — Рутині очі — як погрозливо кублилися й розтавали між ними ворожі хмари і затиралися невиддю обриси далечини. Довкола була тиша гарячого вечора, наповненого тріскотнею цикад.

Од торкоту камінців по доріжці спам'ятався й поглянув у бік звуків. Двійка коханців, приваблених вечором і тишою, йшло на леваду. Не бачучи Єгоханана, вони спинилися наблизу. Хлопцеві затаївся дух. Боявся навіть глибоко віддихати, щоб не прозрадитися, і весь зосередився в зір і слух. Та як не придивлявся — не міг пізнати нікого з них, бо смерк оповив пару своїм серпанком. Лише на тлі неба було видно, як юнакові руки сковзаються по дівочих бедрах, а уста шукають себе і знаходять. І так стоять ці дві постаті на тлі грозового заходу, то зливаючись прудкими обіймами в одне тіло, на хвилю роз'єднуючись, щоб ще палкіше притулитися в мовчазних пестливих обіймах. Кров стукала Єгохананові в скронях, аж, здавалося, її стукіт мусить чути тих двійка. Але зайняті собою, захоплені своєю приманливістю, п'янкою боротьбою, вони не звертали ні на кого уваги. Камінці котилися їм з-під ніг, сандали рипіли об землю, поцілунки звучали стлумленими сплесками, а Єгоханан без диху спостерігав цю чарівну боротьбу і хотів би, щоб не було їй кінця. Мовчки зігнулися обое і сіли. І тепер Єгоханан пізнав їх: Рут і Озія! Пізнав і задубів. Бо хотів зірватися з місця, хотів бігти, втекти, але не міг. Безвільна істота поринула в повінь шепотів, і зідхань, і зойків, а затятий до томности зір скорше відгадав, ніж побачив, де кінчається білість розхристаного одягу й починається знайома золотиста смаглявість дівочого тіла...

А потім уже не пам'ятав, як зірвався нарешті з місця і скочив у долину сполоханим оленем. Ще ніби чув за собою переляканий дівочий викрик, але опісля цілком забувся, де саме блукав і з якими думками. Прийшов додому, коли стіни міста почали сіроти передранковістю, і нарешті відчув велику втому, велику вичерпуючу втому, якої ще не відчував ніколи у своїм житті. Упав на постіль і заснув без видів і снів.

Зміна, що відбулася з Єгохананом, не сховалася від Елісебиної спостережливости. Це вже був не син, не та дитина, над чиею коліскою схилялася колись, уся напружена й чативна. Не той хлопчина, що грався на Самсона й Гедеона, що пустував із хлопчачами і схилявся над довшими, ніж сам, сувоями законів. Це вже був чужий і незнайомий юнак, за яким оберталися дівчата. Був це вже майже муж, погляд якого промовляв до матері не дитячими примхами, але майже мужеськими прикметами. І неспокій, болючий неспокій чимдалі, тим частіше хапав Елісебу за серце. Ось вона відкладає, все відкладає вико-

нання своєї обіцянки офірувати сина на службу Єдиному. А час утікає, як вода Йордану чи струмки потоків гебронських. Та що станеться, коли смерть прийде раніше, ніж виконання обіцянки? Але, як же розлучитися з ним, віддати його на завше, зробити так, ніби його ніколи й не було!..

Коли приходили такі думки, намагалася щосили відганяти від себе їхню настирливість. Хіба ж не заслуговує вона, мати, затримати біля себе свого сина аж до смерти? Того, якого не лише вимолила й випросила, але якого виплекала всіма зусиллями свого духа! Цього єдиного! Затримати хоч трішки, хоч ще трошечки, на незначний уже відламок часу, щоб потім уже цілком і без обмеження належав лише Вічному!.. Тому тепер знов почала вечорами вчашати на леваду. Уже тяжче було підноситися по стрімкості доріжок, як тоді, перед роками. Але й тепер ішла сюди з надією, що так, як випросила була собі там колись сина, — так і тепер випросить собі його наново. Починала наново боротьбу матері за дитину. Знала, що не для неї ці думки, але часом попускала солодким мріям, що сунули на кожну матір дорослого сина, уявляла собі Єгоханана одруженим...

Але, ставши під рідною смоковницею, не знаходила тих слів, якими тоді молилася, й того запалу, з яким у ті дні схилялася перед Ним. Тепер же не лише з мовчазними устами, але й із замовклим серцем дивилася на околицю, що викликала була тоді такі палкі молитви, щирі обіцянки, вогненні бажання, а тепер залишала байдужими уста й серце. Ні, не байдужими, бо неспокій, влізливий, настирливий неспокій, плазував за нею, коли верталася до міста. Якийсь ледве відчутний, ледь здогадний докір тремтів біля неї, і з острахом розуміла, як то легко просить серце і приєднуються до нього уста, коли благають за річ праведну, і як непорушні вони в благанні за неправість! Коли ж нарешті в боротьбі з сумнівами й протиріччями охляли сили, побачила Елісеба, що нічого не вдіяти. Мусить розлучитися.

У розмовах із Єгохананом ніколи досі не спинялася на його і своїй назорейській обіцянці. Бо здавалося: почне говорити, й хижим птахом, орлом ливанським, примчить розлука із майбутности в теперішність, вихопить їй із рук сина драпіжними кігтями! І чекала й боялася, що Єгоханан почне говорити сам, а тоді знала, що не знайде в себе жадного слова на заперечення, а прийме все, як наказ, чим спізненіший, тим суворіший.

Боялася, чекала і тремтіла! Аж воно нарешті прийшло, таки прийшло.

Увечорі, коли Елісеба вже прибрала хату і збиралася вийти геть, Єгоханан заступив їй дорогу. Щось такого важко-спокійного було в його погляді, що аж здивовано відступила. Так мудро дивляться лише або дуже малі діти, або похилені над могилою мужі. Вже частіше спостерігала в нього цю презрілість і лякалася її, але ніколи ще не була вона такою виразною, як саме сьогодні. І Елісебине серце тьохнуло.

— Почекай, мамо, хочу з тобою говорити.

— А що це тобі так нараз прискіпило? — спробувала жартувати, але усмішка не хотіла сплунути на уста. Єгоханан далі дивився на матір своїм дивним поглядом:

— Вже великий я, мамо! Прийшла пора. Ти ж обіцяла мене Господеві. Час мені до Єрусалиму!

Елісеба слухала і з радістю спостерігала, що неспокій залишив її істоту. Так ніби цих лише слів бракувало, щоб зробити її спокійною вже назавше, відвіяти неспокій геть, прикликати з даліни спокійні, беззатримні і ясні думки, яких давно, віддавна вже не було, коли починала думати про розлуку. Невимовно зраділа, відчувши цю внутрішню злагоду, і ласкавим рухом притягла до себе сина, намагаючись зазирнути в його заволочені примерком очі:

— Маєш правду, Єгоханане! Але чом саме тепер прийшли тобі ці думки про відхід? Чому так зразу?

Єгоханан хвилину мовчав. Що мав одповісти матері? Що останні дні були для нього горном палаючим, у якому перетоплювалися його бажання? Були блискавкою, що освітила його майбутність від сходу до заходу і показали йому приманливість самотнього шляху. Були безконечною мукою, з якої був єдиний шлях утечі: на старі доріжки мрій, на широкі просторіні забутих думок. Може, і сказав би все те, якби вмів висловити й висвітлити не лише матері, але й собі все те, що за останні дні пройшло через його істоту. Бо, як не вчитувався в Проповідникову гіркість, як не відпочивала на ній його рана душа, але все таки не міг сказати за ним, що "краще є день смерти, ніж день народження людини!" І це ось лише переможне життя дало йому непохитну відповідь:

— Прийшла пора, мамо! Не місце мені в Геброні! Господь мене кличе. Не затримуй мене!

І стільки було переконливості у Єгоханановім тоні, що Елісебі аж мурашки пройшли по спині. То справді вже не був син, а вибранець і назорей, що, може, вже й тепер розмовляє з Єдиним! І, притягнувши Єгоханана до порогу, сіли обое, як не сиділи вже разом від давніх часів. Ця близькість, може, остання близькість рівної з рівним, зворушила Елісебину душу. І негадано перед синоювою уявою розвинувся сувій подружнього життя матері, такого бідного на зовнішні події і такого переповненого напруженим очікуванням. Довгі роки бездітності, мабуть, роки кари за якісь великі гріхи або й цілого роду перед Господом. Посміх оточення, пекуче відчуття незнаной вини, від тої незнаности ще пекучішої й нестерпнішої! Опісля безнадійність і нарешті велика обіцянка, після якої прийшло народження сина! Чи ж справді не для служіння народу і Єдиному був післаний він батькам? Тепер прийшла пора здійснити обіцяне. Добре!.. Хай буде благословенне ім'я Його!

Єгоханан був збентежений ширістю материного тону, незнаними сторонами їхнього життя. Він слухав так пильно, що втратив відчуття часу. Тепер він сам себе також розумів краще. Внутрішня напруга сумніву цілком увільнилася. Зір нестримно і без перешкади мандрував у далину майбутнього. Так, назорей! На нього він обраний ще перед народженням. Наставлений за пророка і вождя! Так! Ось для чого з'явився він у світ! Не для марного зідхання на гебронських межах! Щоб таки насправді, а не в уяві і мріях, не в снах тонких й химерних, творити пророчі діла, продовжувати їхню чинність! Працю тих, що наvertsали серця народу до свого Господа, а владу речей Його до власних рук! Для того й було народження, благословення Давидове останніми земними словами на гебронській межі, були сумніви, муки й видужання... Так занурився в повинь цих нових думок, що ледве чув далі Елісебині слова. Ах, як добре буде відійти до Єрусалиму, залишити Геброн, приятелів... шкода лише матері! Та що вдіяти! Ідуть нові часи, нові досягнення!.. І ніщо так легко не кидається в їхній вир, як запальний молодечий дух!

Єгоханан ледь пам'ятав, чим закінчилася розмова з матір'ю. Було вже пізно, але дряпався по стрімких доріжках на найвище місце за гебронськими межами. Ніч була солодка й зоряна, як завше. Іншим разом усі змисли були б полонені нею. Іншим разом слух був би захоплений таємними шепотами, зір — невиразністю притулених силует, солодке знесилення сто-

яло б за плечима. Тепер усього цього не було. Не було й ночі, не було Гебруну. Бо то не зорі простелилися сріблястим шляхом від краю до краю світу. То міріяди блискучих днів простяглися перед рідним народом у безвість часу, а молодечий дух пророка ішов попереду. Іти! Швидше йти! Щоб виконати все обіцяне і пророковане! Все те, що колись лише привиджувалося, а тепер стало переконливою впевненістю:

— Раніше ніж у лоні матері починався ти, — знав я тебе! І раніше, ніж увійшов ти в життя — на пророка народів покликав я тебе!..

Не було року, щоб Єгоханан не відвідував Єрусалиму. Так належало за законом писаним і звичаєм неписаним. Але коли писаний закон закликав до Єрусалиму на Пасху, то неписаний звичай відкладав відвідини на осінь, коли спорожніли садки і села, а наповнялися шпихліри й калитки. Єгоханан дуже любив ці подорожі. І шум гуртків, і чужоту зустрічей, і новину околиці. Поки був малий — швидко втомлявся й опісля спав у вигідному сідлі родинного віслюка. Потім уже, підрісши, шкода було на сон часу, щоб не пропустити нічого з чарівного перебігу мандрівки. А сам Єрусалим спочатку забивав памороки. Стиск юрби, звуки чужих мов, незвикла врочистість богослужень, — все не залишало місця в істоті для думок, бо запаморочувало змисли і лише для зовнішнього полонило чуття. Тільки-но повернувшись до Гебруну мав, бувало, час Єгоханан перетравити враження й додумати до кінця уривки думок. Тепер з мандрівкою було інакше. Не на відвідини, не на коротке побачення ішов до Єрусалиму. Це вже була розлука. І коли відходячи оглянувся був напослед на Геброн і коли пильно вглядався в придорожню околицю — розум казав йому: востаннє! Та не відчував жадного жалю, жадного суму. Навпаки. Коли надвечір побачив був з далекого горба святе місто, відчув ніколи перед тим непізнане почуття. Один мент, лише мент тривало воно, але на той мент аж захлиснулася душа невимовним піднесенням. Зникло довколишнє, теперішнє, а на місце його з'явилося враз майбутнє, та мета, велика мета, для якої тепер ішов до міста. Коли вклякав — був ще гебронським хлопцем Єгохананом, що йде до міста по назорейську мудрість і посвяту. І нараз, на один лише мент, став вождем і широка завіса розкрилася негадано перед його зором, показуючи досягнене й виконане. Мент промайнув, але ще якийсь час залишилася піднесена непритомність, немов догасаючий відгук давнього

заклику. І було це все таке переконливо-живе, що аж не хотілося зрушитися з місця. Зусиллям волі спонукав себе прискорити кроки, щоб дігнати гурт гебронських прочан, що поспішав до міських брам.

І цього разу зупинився Єгоханан із матір'ю в старому, віддавна знаному заїзді. Тепер він був переповнений прочанами, й ледве-ледь знайшли місце для себе і свого віслюка. Ніч під острішком, з незнайомими подихами довкола, з бурмотінням прочан через сон, тупотом копит — усіма чужими тривожливими закличками чужоти — пройшла Єгохананові майже без сну. Турботливо подивилася ранком Елісеба на почервонілі синові очі. Та Єгоханан відчував, наче б були вони присипані гарячим приском. Але це не перешкоджало його настроєві. Учорашнє піднесення не зникло. Навпаки. В цей день, перший день єрусалимської і храмової свідомости, піднесення ставало нереплячкою. Скорше б, скорше!

Після невибагливого сніданку обидвое подалися до міста. Не дурно ж так берегла Елісеба загорнений до хустки разом з грішми глиняний черепочок. Було на нім кілька рядків, що їх нашкрябав Самлай до найвченішого Гаріма, відомого фарисея й члена синедріону. Стільки разів уже мав Єгоханан цей черепочок у руках, що його зміст знав напам'ять: "Самлай Гарімові привіт! Це передає Єгоханан, син Захарії. Він тобі скаже, чого хоче. Будь йому за Аарона перед сильними. Так! Місяця тішрі другий день". А на звороті: "Передай Гарімові від Самлая". На цей черепочок була велика надія. Бо ще мало було дати обіцянку назорейства. Треба було, щоб храмова управа такого назорея прийняла до гурту храмових учнів. Хто мав кілька зайвих срібняків — тому це тяжко не було, але Єгоханан тих срібняків не мав забагато і більше надіявся на те, що він священничий син, та на Гарімову поміч.

Тривало майже півдня, поки в сплетах вуличок під Гнійною брамою допиталися нарешті до Гарімового дому. Довго оглядали його Елісеба з Єгохананом, поки відважилися боязко застукати до невеличкої брами. І коли ввійшли до просторого подвір'я, яке мав кожен багатий єрусалимський дім, то оточення здалося їм невидано-розкішним. Довго й недовірливо випитував їх старий воротар і коли нарешті показав, куди мають іти далі, то обидвое відчували себе такими маленькими й незначними в порівнянні зі славетним Гарімом, як ніколи перед тим у житті.

Другий слуга розділив їх: Елісебу повів на жіночу половину дому, а Єгоханан по східцях пішов на стріху, де саме тепер кінчав свою молитву Гарім.

З душевним тремтом вступив хлопець до кімнати, де мало рішатися його майбутнє. Він терпеливо стояв біля порога, чекаючи, коли обернеться до нього Гарім, який ще не скінчив молитися. Обернений лицем до білої маси храму, що біліла здаля, він коливався в розмірному такті молитовних взивань, простягав і спускав руки. Як же можна турбувати такого благочестивого мужа, та ще й під час молитви? Як можна заважати його вибраному духові підноситися до Господніх вершин? А ще хто? Він, гебронський хлопчак! Такий маленький, такий незнаний у порівнянні з цим високоученим фарисеем, гаоном храму, членом синедріону, одне слово якого перед Господом має більше ваги, ніж усі його, Єгохананові, благання! І якби не несміливість, що прип'яла його до місця, прип'яла так, що навіть боявся поворушитися, щоб шелестом навіть не перешкодити Гарімовій молитві, то напевно втік би. А так стояв за-терплий і слухав і слухав знайомі слова молитов і бачив храм і довгі торочки Гарімового одягу, що коливалися за кожним рухом заспокійливим гойданням, і далекий позаєрусалимський краєвид, і йому ставало, так ніби був тут уже колись давно-предавно і тепер знову вернувся до цього знайомого місця.

А Гарім молився, навмисне довго молився, відчуваючи за собою відвідувача. Хоч не знав, що це за прихожий стоїть за його плечима, але той уже з першого разу мусить знати, що Гарім є таки справжній хаберим, вартий бути фарисеем, охоронцем закону і народних традицій. У Гарімовому домі було зокрема наказано слугам пускати відвідувачів на дах і то саме під час молитви, щоб вони могли переконатися наявно у Гарімовій святості. Коли ж нарешті всі молитви були змовлені й усі приписані рухи виконані, — він обернувся. "Ну, можна було й не намагатися так", — подумав, бачучи перед собою незнайомого молодика. Але на низький Єгохананів поклін милостиво кивнув головою і терпеливо слухав. Невідомо, на що може придатися левові комар!

Коли поволі розібрав написане на черепочку, аж гарячому від Єгохананової руки, — зрозумів усе. Кілька разів перевів зір з черепочка на хлопця і назад. Само собою, що допоможе! Випадає на неабиякого прохача, що на назорействі хоче пере-

бути скрутну пору хатнього лиха. На все життя? О, це значить справді! Пам'ятає, дуже добре пам'ятає Захарія. Не був фарисеєм, але все ж фарисеям сприяв. Та ще й до того з такого старого роду. Та ще й з Геброну, де кожен хоче бути розумнішим за Єрусалим. Так, так, пригадує собі і його смерть. Тоді в храмі? Але помер в Геброні? Справді, справді, то лише в Єрусалимі сталося йому під час богослуження, те нещастя, що зацікавив на ціле життя. Добре, він, Гарім, уже потурбується про те, щоб Єгохананові було дозволене швидко прийняття до гурту пророчих учнів і менша жертва. Мабуть, немає на велику? То нічого, вистачить малої.

Єгоханан червонів, признаючись у своїй бідності, але й це із задоволенням приймав під увагу Гарім. Значить, тим міцніше можна буде прив'язати хлопця до храму. З таких стають справжні книжники, не як от ті багаті садукейські синки, що ніби роблять ще храму й честь тим, що записуються до його учнів. Таких, ось саме таких потребує фарисейство, щоб нарешті могло зламати садукейську міць. Обов'язково за хлопця треба буде промовити, щоб довго не чекав... І, слухаючи, перепитуючи й розпитуючи Єгоханана, все більше сподобував собі його фарисей. Коли відпускав, навіть поплескав по смаглий щоці, покритій першим пухом юнацтва, аж хлопець зніжковів ще більше.

Після відвідин у Гаріма Єгохананове піднесення ще збільшилося. Гарім, ученіший Гарім, окраса єрусалимських гаонів, говорив з ним, поплескав по щоці, обіцяв щонайскорше поклопотатися за нього перед синедріоном! І цілими днями тинявся хлопець по місті, не відчуваючи часу й утоми. Кожного разу, як він бував у Єрусалимі, храм притягав його таємничою міццю. Але не було часу піддатися їй без застереження. Бо треба було поспішатися з багатьома іншими речами; жертвою, святкуванням, дорогою. Похапцем схоплював кілька вражін, щоб загубити їх до наступних єрусалимських відвідин. Але тепер на все був час. Цілими днями блукав під храмовими стінами, входив до подвір'їв, торкався могутніх мурів, заглядав у кожен куточок. Подвір'я поганців як завше ошоломлювало. Чим більше дивився, тим більше не знав, на що раніше подивитися, що раніше подивляти. Чи різнобарвність мармурових плит, чи струнку піднебність гарних стовпів, чи рух прочан, чи багатство крамниць, що товпилися між стовпами, наче заблукані

вівці в кедровому колонному лісі. Мінйяла брязчали грішми, трусили калитами, викрикуючи, скільки яких грошей дають за священний храмовий сікель, голуби в клітках сполохано воркотіли, ягнята жалібно мекали, а всюди, всюди стояли і ходили групами чужинці, найбільше чужинців, і розмовляли безліччю незнайомих мов.

Так, ці чужинці робили найбільше враження на Єгоханана. Кожного разу вони торкалися його думок й уяви турбуючими запитами. Чого хотять вони від храму? Чи не переберуть на себе Господніх обіцянок і благословень, як провіщає в гніві Єдиний, коли чужинцям хоче віддати свої заповіді? Єгохананові робилося страшно. Ні, ні, цього бути не може, нізачо не може бути! Це лише остання, найостанніша погроза пророка, що чужинцям, які виконуватимуть закон, оддасть Єдиний свою обіцянку і своє царство над світом! Ні, ні! Це страх! Це лише страх жене чужинців ближче до вибраного народу. Прийде доба й таки справді кожен чужинець буде радий, коли зможе вхопитися за подолок одного жида, щоб попасти з ним у вічне царство. Так! Приєднатися до блискучої будуччини, яка чекає вибранців, хотять усі ці чужі серця, чужі мови. Сподіваючись, що бодай відблиск тої слави, яка розблиститься над вибраним народом, упаде й на їхні голови. І Єгохананові щось стукало в грудях од гордошів і захоплення.

Але здивування не кінчилося подвір'ям поганців. Бо там, у його глибині, були дальші мури і брами, а над ними написи багатьома чужими мовами, яких не розумів Єгоханан. То були попередження чужинцям про заборону йти далі, куди сміли вступати лише вірні. То були брами лише для Ізраеля. М'язисті вартові в коротких туніках, з цупкими киями в руках, підозріло оглядали кожного прихожого. Декого завертали, й коли той починав сперечатися, — лише штовхали його киями в груди, відштовхуючи все далі, все далі від входу. Бо не дай Боже увійшов би поганин до подвір'я вірних, і тоді синедріон мав право віддати його на смерть. Тоді не допомгло б й іродіянське чи римське заступництво. Краще помилитися сторожі, ніж опісля не помилятися синедріонові.

Це подвір'я вірних подивляв Єгоханан ще більше. Великі дерев'яні скарбоні з написами про те, на що йдуть вкинені до них гроші, висока різьблена галерія, на якій сміли бути під час богослуження жінки, завіси покоїв, вставлених у стіни двору, — все сяяло міддю, золотом, сріблом, буяло барвами й струн-

кістю візерунків. Убога гебронська молитовня! Хоч і багато коштувала вона колись цареві Давидові, хоч після полону вавилонського стала вона знов багатшою між іншими, але як же далеко їй було до храму! Дійсно, лише тут, між цим сяєвом, блисками й барвами може достойно замешкувати Єдиний. Лише до цієї сйяности може зійти вибранець, лише тут знайде він достойні рямці для свого приходу. Месія, Месія! І під враженням храму, його величі і своїх мрій не помічав Єгоханан навіть римлян. Та зрештою в багатонародньому Єрусалимі вони й не кидалися ввічі. Коли бачив тепер їхні відділи, стиснені вузькими єрусалимськими вулицями, не міг собі уявити, що від них усі пониження храму й народу, що проти них має набиратися сили духа. Блиски їхніх нараменників здавалися йому каламутними в порівнянні з сяєвом храмового позоліття, а їхня нечисленність — незначною краплиною перед могутністю народнього моря. Лише хотіти, лише вхопити, одностайно струснути стовпом цього філістимського Риму! Вхопити могутньою самсонівською правицею! І тоді нічого не залишиться ані від тої он-там Антонієвої вежі, повної римських вояків і зброї, чужинного насильства й утиску, ані від того там-он Іродового палацу, повного зради, підлоти й обману... Блукав, мріяв й замріяний вертався назад до заїзду, де чекала на нього Елісеба, все терпелива й радісна.

БОРИС ОЛЕКСАНДРІВ (псевдо)

поет, прозаїк, народився 1921 року в Україні. Студював у Київському Педагогічному Інституті. Після другої світової війни жив у Зальцбургу в Австрії, де займався літературною та журналістичною працею. У 1948 році переїхав до Канади і з тої пори живе в Торонто. Закінчивши бібліотекарські та славістичні студії в Оттавському університеті, працює в ділянці бібліотекарства.

Борис Олександрів — поет дуже ніжної і чутливої душі. Смуток і туга — це постійні супутники його творчости. "Чорні крила жалю" притемнюють ясні пейзажі природи та настрої душі. Зворушлива в його поезії ніжність до України, родини і друзів. Поетична мова визначається співучістю та мелодійністю.

Борис Олександрів — не тільки поет. Він є автором літературознавчих праць, прозових творів та перекладів, особливо віршів французьких поетів у Канаді.

Збірки поезій:

Мої дні, Зальцбург, 1946

Туга за сонцем, Нью-Йорк — Торонто, 1967

Проза:

Свирид Ломачка в Канаді, Торонто, 1953

Любов до ближнього, Нью-Йорк — Торонто, 1961

**
*

У нашому саду ще стоїть красень-каштан, а більше вже нічого немає...

(З листа сестри)

Каштан лишився в нашому дворі.
Ні хати вже немає, ані плоту.
Та ще лишилась стежечка по воду,
Яку носив я з річки у відрі...

Вже не співають півні на зорі.
Немає їх... Лиш жаби на погоду
Так само квакають з левади біля броду,
Там, де сусід наш ставив ятірі...

Спустів наш сад... Старих родючих слив
Давно нема. Хтось, мабуть, їх палив
У лютий рік, як вдарили морози.

Лише каштан дрімав під вітру свист...
О сестро, сестро, втішся, витри сльози,
Пришли мені з каштана того лист...

ПАМ'ЯТІ М. РИЛЬСЬКОГО

І. К-му

Пройнялися млою клени під горою,
Місячні серпанки прогортала тінь.
Ми читали, друже, Рильського з тобою,
І в серцях бриніла золота теплінь.

На широких лоні — срібно дзвонять коні.
(Скільки несходимих ми пройшли доріг!)
Рильського Максима яблука червоні
Нам немов світили крізь туман і сніг.

Пригадалось: грима буря за дверима,
Та неначе іскра із гарячих віч —
Нам яріло слово Рильського Максима
В чорну і понуру, і безкраю ніч.

А тепер — немає. Сумно сурма грає,
Десь над ним курличуть в небі журавлі,
Ні, він з нами, з нами... Він живе, буяє
У травинці кожній на своїй землі!

У зеленім гаю, у Дніпрі й Дунаю,
В кольорах і звуках, у цвітінні трав...
Завжди, завжди, завжди
Рильського згадаю,
Як побачу білий вишитий рукав!

Як часом в розмові в вечори зимові
Нам забракне щирих, мов з кришталю, слів,
Як ріжок мисливський прозвучить в діброві,
Як побачу сяйво з-під дівочих брів...

Пройнялися млою клени під горою,
Місячні фіранки прогортала тінь.
Ми читали, друже, Рильського з тобою,
І цвіла над нами голуба глибинь.

МИКОЛА ПОНЕДІЛОК

письменник-гуморист і сатирик, народився 1922 р. в Україні. Під сучасну пору живе в Нью-Йорку. Свою літературну діяльність почав перекладами драматичних творів, бо й сам він працював як актор у двох українських театрах під керівництвом В. Блавацького і Йосипа Гірняка.

Літературна творчість автора багатогранна — оповідання, драми, нариси, гуморески, новелі. Вся вона пронизана глибоким ліризмом, сповнена вірою в

перемогу Правди. Герої його — це сильні духово люди в постійній боротьбі зі злом. Особливо велику симпатію в читачів здобула собі найновіша збірка творів "Зорепад".

Дотепер вийшли друком, крім п'єс, такі книжки М. Понеділка:

Вітаміни, Торонто, 1957

Соборний борщ, Торонто, 1960

Говорить лише поле, Торонто, 1962

Смішні сльозинки, Торонто, 1965

Зорепад, Торонто, 1969

З О Р Е П А Д

Едвардові Козакові присвячую

Сонце вже об виднокруг черкається. І шлях затрушується червонявою рінню.

Бронзується день. Видовжуються ген-ген тіні.

Сутінки позаплутувались в огудинні і зовсім позаховували кавуни та дині, які під листями, вмощуючись, збиралися дрімати...

Грицько, дев'ятилітній хлопець, думливий, зосереджений крокує по баштані. І зрідка вгору поглядає.

— Діду, вже й звечоріло. А коли ж зорепад зачнеться?

— Незадовго побачиш. Най ще дужче стемніє.

Хлопець нишпорить очима по небі.

— Мару-у-с-ю-ю! — недалеко залунало — і сколошкані

горобці шугнули з вигону, дзизнули над куренем — але по дорозі з розгону вдарились у кружало місяця і коміть головою попадали в жита.

А місяць здирається вище й вище, і дерева, зачаровані його сяйвом, переряджуються в сріблясту одужу.

Диви! Боже! Одна зірка блиснула — і наскрізно прошила хлопця, і продісталася у душу. Щось затенькало в грудях, запашіло в лицях і спонукало Грицька заверещати.

Чи дід чує, що з хлопцем твориться?

Мабуть, ні, бо не обзивається. Лише крізь щілину з куреня струмениться цівка світла. Не інакше, як каганчик засвітив і налагоджує вечерю.

А зірками вже засіяне все небо. Над головою повинь сяйливих крапок. І з цього все хлопцеве єство сповнюється радістю.

А як же не радіти, коли село квітне огнями, вгорі — огники — і тому, зрозуміло, й Грицькові очі також лисняться огниками.

Він розкинув руки, готуючись ввесь світ зловити й до грудей притиснути...

Як хороше! Він мов би став бранцем цієї краси навкругної.

І враз душа сховалася у п'яти. Дійсно — подумати! — одна зірка на Грицька летить... Друга. Вже поодинці, парами падають...

З подиву хлопець не знає, де дітися. Радість змішалася з переляком і кров бурить. Він дух притаїв — і чує, як колотиться йому серце. Заскуб огудиння, а тоді відірвав пелюстку і почав жувати.

І присів. Настренчив вуха. Чи це йому причулося? Ні, на правду, зірки, на землю злітаючись, одна з одною перекликаються. Ну, так...

— Марусю!

— Прийду.

— Оксано! Я вже понаскликувала всю вулицю.

— А Галина там?

— Чекає. Ідїть.

— Летимо до вас.

Ба! Грицько стрибком одступає, бо бачить, що зірка, зірвавшись з неба, просто на нього націляється. І... диви, не впала поруч нього — хоч він їй і місце зготував-звільнив — а зашереувалася десь аж у дуби.

Ще присів. Але нездоланне бажання — підскочити і зірок вхопити повну жменю! — зірвало його в ту ж мить на ноги. І він руками угору заривається, а крапки іскряві чомусь від нього утікають і за річкою, де сонні хмари зжужмилися, сідають.

Сипляться зірки... Та, може ж, бодай одна надумається біля нього сісти? І ні! Всі спрямовуються поміж дуби. Та де ж справедливість та на світі? Хлопця облишають, а кудись безперестанку вчащають.

Він впивається очима в небо. Може ж, якусь небесну кралячку пощастить таки поглядом зачаклувати, закохати. І нехай ота "якась" — якщо не хоче Грицька поцілувати — хоч на баштані ляже спати...

Грицькові запоморочується голова. І від місяця, і зорепаду, і від пахощів, міцних та гожих, прямо конвалійних, що розпростелюються і розпросторюються полем.

Чи то дві зірки летять? Чи двадцять? Чи непочисленна скількість? І всі знову в дубах сховалися.

І кривдно хлопцеві таке спостерігати. І уразливість дійняла його. І йому скимлить, ні, болить душа, і він заздростить дубам безмірно.

От дуби! От людиська! Все гарбають до себе. Метитикуватими вдалися. Назирять вгорі ясну — і вже та, бач, зривається і в широкогіллясті обійми їхні кидається.

Мабуть, ті дерева зірок вже назбирали-нахватали повну торбу. А Гриць ось зачаровує й зачаровує поглядом небо — і намарно — ні одна сяйлива до нього не зближається.

І чому ж то так? Чого зорі до інших горнутья, а його чужаються?

І Грицько в думці пожалкував, що в ці хвилини він тут, коло куреня, а не там, де річка повз леваду плюскається. "Колі б там був, — кметує хлопець, — вже зоряних цілунків он стільки б мав. А так..."

Ще сипляться... І нарешті одна іскрява аж до самого баштану наблизилася — і в теміні розтаяла.

Пролетіла ще раз зграя горобина — і що це! — Гриць хоче завищати — і не може — захлинається — аджеж на ніс упала йому наче... крапка, наче зірка. Обтирає він обличчя. І він уже сп'янів з надміру щастя.

— Марусю-ю, — до неба чи з неба несеться, — чи дочекаємось тебе?! Вечеря стигне. Опісля погуляєш.

Дивись, чудується Грицько, зірок вже на вечерю скли-

кують. От чому вони за дуби злітаються. Щоб попоїсти, а потім гуляти.

— Діду!

Старий показався з куреня.

— Чого тобі? Чого голову вгору задираєш?

— Чули, зірки... Їх вечерять кличуть.

— Еге.

— А де ж вони вечеряють? — і хлопцеві очі проти місяця променіють цікаво та запитливо. — За річкою?

— Найбільше там.

Грицько вдвляється-вслухається у височінь. Може, ще їх кликатимуть.

Тихо.

Коли... зірка летить і голосно виводить:

Посіяла огірочки

Близько над водою;

А тоді десяток несеться з неба і хором затуляє:

Сама буду поливати

Дрібною сльозою.

І луна від зоряного співу перекочується урізнобіч.

— Діду! — і Грицькові кортить і з дідом словом перекинутись і слухати, як зорі співають. — Діду, а хіба зірки наших пісень знають?

— А чуєш же, що виспівують — виходить, знають.

Аж так зірки, падаючи, стали місяць зачіпати. А місяць по-парубоцькому "кахи!", "ухи!", а зорі "хі-хі!", "а цур тобі!" — і вигуки, хихикання й пересміхи употужнюються і розбовкуються поміж небом та землею. Утіха скрізь — та й годі!

Хлопець не відриває очей від неба. Ич, як зірки з місяцем жартують! А може, це галайстра молода, з села, оті лобуряки, пересмішники розпарубкувалися? Можливо, це вони вганяються на царині за дівчатами, як навісні?!

І Грицькові також захотілось біснуватись.

Як місяць та зорі розжартувалися, як хлопці дівчатам спокою не дають — то чому ж Грицькові не розбурхатись. І бентежне почуття носить його баштаном, він кидається туди й сюди, все викидаючи руки вгору...

— Марусю-ю!

— Це Галина.

— А де Оленка?

— З Катрею.

"Які гарні в зірок наймення", — стрельнуло Грицькові в голову.

— Діду, а зорі по-нашому всі звуться?

— Аякже. Всі зорі наші — і тому називаються по-нашому. Олена, Маруся, Галя...

— А їх, чули, викликають вже гуляти.

— Хай гуляють. На цих просторах можна вигулятись вволю.

І знову гасає хлопець, вимахуючи руками. Та ось він об кавун спіткнувся і простягнувся ув огудинні.

І горілиць лежить.

— Грицю! — дід кличе, а хлопцеві годі поворухнутися; його всього якась невидима сила підносить вгору і несе зорепадові назустріч.

— Грицьку, куліш готовий. Йди їсти — а там і лягати спати треба.

Грицько мовчить. Зараз знеохота взяла його і до їжі, і до снання, і до ходіння. Якби отак не рухатися, а лежати, очима прикипівши вгору.

І-і, хто це Грицька займає. О, це дід кошлатить йому чуба.

— Що це ти, синку, собі надумав? Чого лежиш безрушно? — і старий від занепокоєння сіпає собі бороду. — Ну, що з тобою?

Але випростаний хлопець — без жадного руху. І стримав подих. Бо уявляється йому, що він у невагомого перетворився, — і плаває у небі, і разом із зірками зривається і за левади осідає.

— Ну, не комизися, не норовися. Кліпни оком, щоб я знав, що ти придурюєшся і граєшся зі мною.

— Діду, — ледве крізь уста хлопцеві видобулось, — я не норовлюся. Я не можу встати. Я... — і далі невміч говорити. Він сливе безсилий.

— Синку, не слід так жартувати. Підводься.

Грицько зрушився. Зажмурих і розжмурих очі. І на обличчі об'явилась усмішка. І очі уприщерть наповнились іскорками, і ті іскорки на шоку перекочуються, і при місяці стобарвами переливаються, і за скроню спадають.

— Чого ти плачеш, синку?

— Діду, зорепад який!

— Ну й що?

— Дідусю, мені оті зорі всі в очі вскочили.

— І гаразд. Зірки і в очі і в серця людям забираються — і тим їх ошасливають. Ну, слава Богу, що ти очуняв. А я думав — ти вмер.

— Я хочу вмерти, діду.

— А це з якої біди тобі такого заманулося?

— Бо я щасливий. Діду, а чому зорі до дубів горнутья, а мене знати не хочуть?

— Бо дуби дужі-дужі і на вроду гожі.

— А я хіба поганий.

— Ти також хороший, але не такий, як дуб. До дуба тобі ще далеченько.

Схилився дід.

Гриць лежить.

А вгорі розстеляється премайстерно вичепурена зірками та місяцем темносинь.

Он там зрідка мерехтять зорі. А он вони в мереживо рідесеньке вже збилися. А он там зоряна курява устелила небо. І те небо стримує й стримує зорі, аж так сипле й сипле ними, і розтрушує їх на дуби, що за левадою.

Хлопець милується й не намилується чудом, тішиться й не натішиться видом.

І нечуване, предивне почуття охопило хлопця — йому привиділось, що ціле сузір'я сунуло на нього, і він у цьому розсипищі іскрявому розтопився.

— Грицю!

— Га.

— Ходи!

Як же йти, коли з неба сипляться й сипляться Марусі, Оксани, Галі й Катрі — і, виспівуючи "Посіяла огірочки", за річкою сідають...

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО

"гідний нащадок Шевченка", поет і прозаїк, належить до групи шестидесятників. Народився 1935 року в Україні, на Полтавщині. Студював журналістику в Київському університеті, а опісля працював у редакціях газет. Помер дуже молодю — 13 грудня 1963 року.

Тематика поезій Симоненка — це болючі проблеми сучасної України. У глибоких і складних метафорах поет розкриває страшну дійсність советської системи. Його мужність відкрито говорити правду, осуджувати національне гноблення українців з боку Москви — з'єднала йому признание всіх шляхетних людей, своїх і чужих.

Центральне місце в творчості поета займає постать матері, рідної матері і матері - України. Про неї він говорить з найбільшою любов'ю. В його поезії палає пристрасть і гнів, ясніє блискуча думка і рішучість. Мова його творів позначається багатством афоризмів.

Збірки поезій:

Тиша і грім, Київ, 1962

Земне тяжіння, Київ, 1964

Берег чекань, Нью-Йорк, 1965

Поезії, Київ, 1966

**
*

Світ який — мереживо казкове!
Світ який — ні краю, ні кінця!
Зорі й трави, мрево світанкове,
Магія коханого лица.
Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий!
Дай мені у думку динаміту,

Дай мені любови, дай добра,
Гуркочи у долю мою, світе,
Хвилями прадавнього Дніпра.
Не шкодуй добра мені, людині,
Щастя не жалій моїм літам —
Все одно ті скарби по краплині
Я тобі закохано віддам.

ЛЕБЕДІ МАТЕРИНСТВА

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,
Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.

Заглядає в шибку казка сивими очима,
Материнська добра ласка в неї за плечима.

Ой біжи, біжи, досадо, не вертай до хати,
Не пущу тебе колиску синову гойдати.

Припливайте до коліски, лебеді, як мрії,
Опустіться, тихі зорі, синові під вії.

Темряву тривожили криками півні,
Танцювали лебеді в хаті на стіні,

Лопотіли крилами і рожевим пір'ям,
Лоскотали марево золотим сузір'ям.

Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги.

У хмільні смеркання мавки чорноброві
Ждатимуть твоєї ніжності й любови.

Будуть тебе кликати у сади зелені
Хлопців чорночубих диво-наречені.

Можеш вибирати друзів і дружину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибирати.

За тобою завше будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.

І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі,
Стануть над тобою, листям затріпочуть.
Тугою прощання душу залоскочуть.
Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

**
*

Ти знаєш, що ти — людина.
Та знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

Більше тебе не буде.
Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди —
Добрі, ласкаві й злі.

Сьогодні усе для тебе —
Озера, гаї, степи.
І жити спішити треба,
Кохати спішити треба —
Гляди ж не проспи!

Бо ти на землі — людина,
І хочеш того чи ні —
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

ЯР СЛАВУТИЧ

поет, народився 1918 року в Україні, на Херсонщині. Студював мову та літературу. Під час війни боровся в рядах армії, а потім у рядах українських повстанців. Переїхавши до США, поет продовжує свої студії в Пенсільванському університеті та закінчує їх ступенем доктора філософії в 1955 році. Під сучасну пору він як професор української мови викладає в Албертійському університеті в Канаді.

Творчість Яра Славутича багатогранна. Він перекладає поезії з англійської мови, пише критичні статті з ділянки літературознавства, виготовив чотири підручники української мови, дотепер видав дев'ять збірок поезій. Характеристичні риси його поетичної творчості — це історична і пейзажна тематика та бароккові риси стилю.

Збірки поезій:

Співає колос, Авґсбург, 1945
Гомін віків, Авґсбург, 1946
Правдоносці, Мюнхен, 1948
Спрага, Франкфурт, 1950
Донька без імени, Буенос-Айрес, 1952
Оаза, Едмонтон, 1960
Маєстат, Едмонтон, 1963
Трофеї, Едмонтон, 1963
Завойовники прерій, Едмонтон, 1968

НА КУПАЛА

Спахає квіт.
Дівчата, змаяні весною,
Устами славлять білий світ,
Кружляють в танці над рікою.

О, рож вінки!
О, сплети ярого латаття!
Неначе бистрі ластівки,
Поривно в'ються над багаттям.

І цілу ніч
Не затихає в лузі грище,
Таємна папороть узбіч
Палахкотить на пасовище.

І не одну
Полянку пізньою порою
Хватнуть, порвавши пелену,
І нагло схилять: — Будь жоною!

ПОЛЯРНІ СОНЕТИ

Зима — різьбар. Як брили мармурові,
Лежить навколо синюватий сніг.
Вона ж, ясний zostавивши нічліг,
Різьбить шедеври срібляній діброві.

Поглянь навкруг: мисткині білобровій
Покірно здався хуртовини біг;
Рогатий олень пущі на поріг
Веде мережку в ранішній обнові.

Тут не ходив замріяний Роден,
Не жив Торвальдсен, — від початку світу
Панує простір, вічністю надхнен.

І з року в рік на тундру красовиту
Кладе велично свій суворий чар
Зима — найкращий всесвіту різьбар.

ОСТАП ТАРНАВСЬКИЙ

поет, прозаїк, есеїст, народився 1917 року в Україні. Студював у Львові літературу, а потім інженерію. У час війни проживав в Австрії, а звіттам переїхав до США.

Почав друкуватись у 1935 році. У прозових творах автора — тематика воєнних років. Тонація творів відзначається філософським спокоєм, хоч глибоко схоплений трагізм людської душі — потрясаючий. Багатство діалогів вносить легкість і прозорість у прозову творчість письменника.

Остап Тарнавський, знавець світової літератури, влучно застосовує порівняльну методу в своїх есеях і філософським вглибленням у творчість письменників виявляє духові цінності визначних авторів нашої доби.

Збірки поезій:

Слова і мрії, Зальцбург, 1948
Життя, Філядельфія, 1952
Мости, Нью-Йорк, 1956
Самотнє дерево, Нью-Йорк, 1960

Збірка есеїв:

Туга за містом, Нью-Йорк, 1966

ЛЮДСЬКЕ ЖИТТЯ ЦЕ ШУКАННЯ ПРАВДИ

Отримуючи Нобелівську нагороду в 1951 році, шведський письменник Пар Лягерквіст, замість виголошувати промову, прочитав оповідання-казку під назвою "Міт людства". Оповідання було написане ще в 1922 році, але воно перележало майже тридцять років у течці письменника недрукованим. Це коротке оповідання, мов біблійна розповідь, про те, як колись давно був собі світ і у цей світ прийшло одного ранку двоє людей. Вони прийшли сюди не тому, щоб постійно жити у цьому світі,

але лише для коротких відвідин. У цих людей були інші прегарні світи, і вони знали, що їм треба повернутись туди, де їх справжній дім. Світ, у який вони прибули, був для них чужий і непривітний, і лише велика любов, що з'єднавала цих двоє подорожніх із далеких світів, дозволила їм жити у цьому світі і зносити всі життєві труди. У цієї пари народились три сини. Сини росли, а батьки старілись і підупадали від праці і туги за своїм домом. Мати постійно розказувала синам про той далекий гарний дім, але вони, виростаючи, знаходили щораз більше зацікавлення до того світу, в якому вони народились. Смерть батьків була ласкою і визволенням для синів, неначе б їхнє життя було звільнене від чогось, що не належало до нього й обтяжувало його. Тепер сини стали жваві і свободні; почалось людське життя, і сини пішли, щоб оволодіти своїм світом.

Казка Лягерквіста, який любить народні повір'я і часто переповідає їх із глибоким відчуттям і розумною рефлексією, дає враження дійсності, правди, але вона не закінчена. Вся творчість самого Лягерквіста — це доказ, що письменник не вірить, що людина позбулась думки про той інший дім і ті інші кращі світи. Вся творчість Лягерквіста розвішена між двома полюсами: реальністю і вірою. Реальність Лягерквіста — це застояна вода. Та все ж її поверхня дає змогу бачити безконечність зір. Лягерквістова віра — це вічність, реальна вона, чи лише вислід людської імагінації. В оповіданні "Вічний усміх", в коротких барокових розповідях, у переживаннях окремих осіб Лягерквіст визначає вікове шукання людства за зміслом життя. "Що є правда" — кричить у розпучі один із персонажів цієї Лягерквістової "Божеественної комедії" — "скажи нам, що є правда. Життя, що ми його маємо, це лише якась плутанина, багатство без закінчення. Це забагато, щоб ми могли вхопити. Ми можемо бачити лише малу частину, що є нашою, і вона замала. Все, що велике, є завелике для нас".

Вже Арістотель сказав, що людина постійно шукає правди. Від передісторичних часів людина намагається зрозуміти цей світ і всі явища у ньому. В тих перших часах людина пояснювала всі явища надприродною силою. Але людина шукає правди, яка може бути підпорядкована реальності, що її людина розуміє. На поміч людині прийшла наука, яка допомагає їй пізнати емпіричний світ довкола неї. Наука стала для теперішньої людини авторитетом, як давніше таким авторитетом була віра.

Якщо наука і зуміла вияснити багато явищ у цьому нашому світі, то вона зовсім не принесла розв'язки для розпучливого вікового людського питання "що є правда", а, може, ще більше заплутала його вияснення. Берtrand Рассел, один із ясних умів нашого часу, заявляє у своїх "Політичних ідеалах", що у днях темноти, яка тепер над світом, людина потребує ясної віри і добре основаної надії. Арнольд Тойнбі, що згоджується із твердженням Шпенглера відносно упадку нашої цивілізації, бачить рятунок людства у відродженні релігії, у вірі, без якої людське життя не має глузду. Бог — для цього історіософа — не лише історичний факт, але і найвищий факт. Ортега і Гассет ясно визначив слабкість нашого часу. Людина маси, яка репрезентує наш час, не має морального права. Це не значить, що людина маси відкинула давнє моральне право, щоб на це місце поставити нове, своє. Навпаки, в неї аспірації жити без ніякого морального права. А це, на думку цього філософа, неможливо. Тому теж не можна звеличувати теперішньої кризи, зображуючи її як конфлікт двох моральностей, двох цивілізацій: одної, яка відходить, і другої, яка народжується. Людина маси є без моралі, яка завжди, у своєму засадничому значенні, була сентиментом підпорядкування чомусь, свідомістю служіння і зобов'язання. Та чи можливо бути без моралі? Ортега заявляє, що не може бути неморальности, цілковитої відсутности моральности; може бути лише аморальність, коли людина не хоче підпорядкуватись моралі, негативна сторінка моралі. Доказом цього є наш час, коли людина маси сліпо перебрала велику культуру, не знайшовши її коріння.

Тут і початок великої проблеми людського життя, що й визріває із закінчення Лягерквістового оповідання про міт людства. Людина не може бути без моралі, людина не хоче згодитись із думкою, що життя не має ніякого глузду, людина не може залишити своїх постійних шукань за вищим визначенням життя, людина не хоче залишити постійного розпучливого питання: що є правда. У Лягерквіста є роман, в якому автор з неперевершеною майстерністю і справжнім чуттям змалював людину, що тужить і бажає тієї об'явленої правди, яка визначає моральний шлях, ушляхетнює людину і надає вартість її людському животінню. Це "Варрава" — роман, за який Нобелівське журі признало цьому містиківі найвищу світову літературну нагороду. Це філософічний роман, чи радше психологічна картина людини, злодія і вбивника, якого ерусалимська юрба ка-

зала звільнити від кари смерти, щоб у заміну повісити Христа. Це не звичайне релігійне оповідання, але глибока студія, в якій письменник виводить ту майже неконтрольовану людською свідомістю силу, що каже людині шукати вищої правди, розуміти глибше значення людського життя. Історія Варрави двозначна: вона розкажує про людину, що жила у цьому світі, недосконалому і незвичному, на самому дні морального і фізичного існування; яку людські закони присудили на смерть, і лише випадок подарував їй ще частину короткого життєвого шляху; яка не розуміє і не знає ніяких вищих проблем і ніколи не виявляє бажання їх пізнати; але яка людським інстинктом відчуває існування вищої правди, вищої моралі, що повинна кермувати людством і, задивлена в цю незрозумілу і незнану правду, мов у ясне світло, йде своїм життєвим шляхом. Що більше, Варрава віддає своє життя за цю незрозумілу правду. Та історія Варрави — це теж символ вікового шукання людства за зміслом життя, це шукання реального місця людини у світі. Цей роман актуальний сьогодні ще й історичним тлом. Політичні вбивства, табори примусової праці, всі ті нелюдські злочини, що їх довершували римляни, це образок сьогоднішнього часу, що різниться хіба лише більшою рафінованістю, якої не знали римляни. Навіть Варрава з його сентиментальною вірою в щось далеке і незнане, з його отупілою душею — це теж сьогоднішня людина, яка стоїть перед містерією життя, самотня і безпомічна. Як і постійно у віках — чи це в передісторичний час простоти, чи тепер, у час високої техніки — людина все та сама стоїть перед застоєм океаном вічності, прорізаним світлом зір, із своїм відвічним питанням: де є правда, де є та вища мораль, за якою йти? Творчість сьогочасних письменників іде по слідах цього шукання. Камюс і Моріак, Гемінгвей і Казанцакіс, Пастернак і Еліот, і всі інші великі духи теперішньої літератури шукають нового визначення життя і смерті людини, щоб наповнити людське життя новим значенням і новою вірою.

І наша література збагатила себе, а при цьому і всю світову літературу твором, що зображує нестримне змагання людини до вищої віри, до ширшого і багатішого сприймання людського життя. "Останній пророк" Леоніда Мосендза — це книга, що гордо стоїть побіч великих книг західної літератури і говорить про проблеми людського життя, що є універсальні і вічні. Л. Мосендз — це майже осамітнена постать нашої літератури, письменник, що так близько стоїть до проблем сучасної світо-

вої літератури. Він не лише багатий європейською культурою, але в його творах загальнолюдські теми. Вже новела "Людина покірна" — найпопулярніший прозовий твір Мосендза в українського читача, показує Мосендза не лише майстром розповіді, але письменником загальнолюдських проблем, між якими свобода людини — це основна проблема. Новела "Помста" і темою і проблемою належить до світової літературної скарбниці. Навіть у поезії, що обертається у великій мірі в патріотичній тематиці, Мосендз являється справжнім європейцем трактуванням самого предмету, далеким від звичайного сентиментального шаблону.

Народжений в 1897 році на Волині, Леонід Мосендз перебув визвольний шлях вояком в Армії Української Народньої Республіки та після упадку нашої держави вийшов за кордон в еміграцію. Весь свій дозрілий вік пережив письменник у західній Європі, включившись духово у західноєвропейське суспільство. Він здобув спеціалізовану освіту з докторатом хемічних наук, наполегливою працею і студіями піднісся до інтелектуальної еліти широкого європейського формату. В той час він діяльний в літературі, і з-під його пера вийшли зразкові новелі, багато високомистецьких поезій і врешті виданий уже після смерті письменника, в 1960 році, роман "Останній пророк* — вислід дванадцятирічної праці у великій частині вже на ліжку туберкульозної лікарні у Швейцарії, де Мосендз помер у 1948 році.

Роман Мосендза — це радше моральний трактат, що був такою притаманною формою вислову Камюса, чи ще докладніше ідеологічно-моральний трактат. Проблемн твору — це проблема сьогочасної людини. Цей Мосендзів твір, як і твір Лягерквіста, двозначний. Тут головна проблема — проблема сьогочасної української людини, яка в час світового нігілізму, в час посиленої тиранії, після програної визвольної війни, під чужим пануванням хоче віднайти правильний шлях до визволення, до правди, а одночасно — це проблема всього людства, яке шукає нової величної віри, щоб віднайти своє місце у цьому світі. Тему роману Леонід Мосендз переніс, як і Лягерквіст, у давню країну і в давню історію. "Останній пророк" — це біографічна розповідь про біблійного Івана Христителя - Єгохана. Письменник докладно вивчив історію, побут, суспільне, політичне і релігійне життя жидівського народу під римським пануванням і, розказуючи про Івана Христителя, змальовує ши-

року картину тодішнього життя в Палестині. Але увага Мосендза не на побуті і не на самій біографії героя. Письменник розкаже про Івана Христителя з тою головною ціллю, щоб показати його ідейне зростання, щоб якнайширше насвітлити невтомні шукання героя за єдиною правдою, яка принесе визволення народові: визволення політичне і визволення морально-релігійне.

Для цієї цілі письменник створив у своєму творі настрій. Роман "Останній пророк" має три частини. Перша частина "Батьки" починається розповіддю про священника-праведника Захарію і про його дружину Елісебу - Єлисавету з картиною побуту в Геброні, в самому осередку Юдеї. Розповідь про життя цієї рідні дає змогу письменникові змалювати ті політичні сили, які перехрещувались у той час у Палестині. З одної сторони, влада знатних, головно священних, родів і сект, які в жидівському суспільстві були політичними партіями; а з другої сторони, утиск окупаційної римської верхівки. Сам Захарія стає жертвою цього утиску. Та письменник кладе натиск на інші важливі сили, які мають вплив на жидівське суспільство. Це — морально-ідейні сили, які визначають не лише життя одиниці в суспільстві, але теж вказують на відношення людини до Бога. Духове життя жидівства узалежене від віри у прихід Месії. Батьки Єгоханана теж найбільше терплять по причині цього морального натиску: вони бездітні, а бездітність у жидівському суспільстві вважалась Божою карою. То ж Елісеба постійно молиться і просить Бога про сина; про сина не для себе, але для народу, для Месії, молиться вона такими словами: "Сама віддам Месії дитину свою. За храм, за народ, за закон".

Тут основа ідеологічно-морального стрижня роману. Мосендз змальовує життя свого героя, та лише те духове життя, що домінує в особі біблійного Івана Христителя. Єгоханан — це просто уосіблення ідеального шукача правди, людини само-відречення, пророка, який поклявся на кості свого батька "служити Богу живому для майбутніх поколінь живого народу".

Тут теж і заложення теми роману: народ у моральному упадку, під чужим пануванням, яке лише сприяє моральному розкладові суспільства, і цей народ шукає шляху до політичного визволення і морального відродження. По традиції жидівського народу, моральне і політичне визволення — це одна і та сама проблема, що збігається з вірою в Месію. Ця віра на всьому шляху життя народу є причиною постійного духового під-

несення; вона теж стає часто предметом торгу і фальшивого наświetлення. Не кожний шлях до оновлення, до визволення правдивий; навіть Богом даний закон людина може різно інтерпретувати. Допитливий дух Єгоханана, який бажає пізнати єдину, неподільну правду, шукає теж єдиного правдивого шляху до неї. Ведучи свого героя по ступенях пізнання, крізь викладові залі законовчителів, почерез роздумування і боротьбу ідей, — письменник дає змогу читачеві пізнати всі секти-партії, які діяли у жидівському суспільстві, і пізнати їх політичні і моральні ідеали.

Друга частина роману "Вибранець" описує духове життя старого Єрусалиму. Разом із героєм роману читач входить спершу у середовище фарисеїв, що становило найчисленнішу секту-партію старожидівського суспільства. Єгоханан приходить до цієї секти з вірою неофіта. Науку фарисеїв про те, що жиди — це вибраний Богом народ, перед яким велике майбутнє у світі, прийняв Єгоханан як найвищу правду. Треба було довгих дискусій, треба було викрити всю формалістику і себелюбство фарисеїв, щоб захитати це велике, побудоване на загальній opinii довір'я Єгоханана. Цей перший сумнів у назорея, який мав стати священником-законовчителем, щоб нести далі фарисейську науку, не дозволить вже Єгохананові прийняти ідею поверхово, без глибокої віри, без певности, що це саме та єдина правдива ідея, яка веде до визволення і до Бога. То ж і не диво, що він зриває із садукеями, сектою-партією багачів, які зовсім не скривали свого конформізму для вигод життя і в цьому конформізмі знаходили оправдання для явної підтримки окупаційного режиму. Розрив запального ідейного юнака з садукеями оправдує його подив для революційної секти зелотів. Мосендз по-майстерному перевів градацію ідеологічного зростання свого героя, залишаючи за зелотами серпанок таємничости, не лише з уваги на їх підпільну діяльність, але більше для ширшого наświetлення душевних змагань і поривів ідейного юнака. Глибокий конфлікт, що зродився між Єгохананом і садукеями, має теж соціальний підклад. Ця соціальна нотка сильно підкреслена автором у висвітленні ролі зелотів. У зустрічі з ремісничою кастою Єрусалиму, в зустрічі з голим, реальним життям Єгоханан починає перевірювати вивчені поняття моралі і правди. У фарисеїв і садукеїв головною проблемою було пояснення книг — релігійних трактатів, їхня головна увага була на Месії. Революційні зелоти, а ще більше сікарії — відлам зело-

тів, що вів терористичну акцію, мало говорили про Месію. Ще менше говорили про Месію ремісники, які були у подвійній неволі: під чужим пануванням і в залежності від невеликої горстки первосвященничих родів, які на рівні з режимною владою стягали з ремісників податки. Єгоханан мав нагоду пізнати кастові соціальні конфлікти, і знання цих конфліктів дозволяє йому бачити ширше ідею визволення народу, бачити ясніше ту правду, що може врятувати народ. Він теж пізнав облуду зелотів і фальшиву гру їхньої революційної акції. Зелот Симон ясно індоктринує ідеаліста Єгоханана, що для зелотів не потрібно, щоб вища правда опанувала почуттями і думками народу. Навпаки, "для зелотської цілі, для зелотських шляхів боротьби потрібно не таких робітників, що жили би зі своїми працевдавцями, як брати; потрібно незадоволених, завидующих, голодних вовків, що ось-ось кинуться на ситих вовків, щоб рознести, розігнати їх і їхні отари". Тут і приходить злам у душі Єгоханана, який хотів бачити в революційній безпосередності зелотів зародок тієї безкомпромісової правди, що може і мусить відродити його народ.

Третій розділ роману, що розказує про досвід Єгоханана зі зелотами, має назву "Манівці". На цьому розділі вривається роман Леоніда Мосендза, якому смерть не дозволила закінчити цього твору. Лише сильний дух, яким обдарований Єгоханан, міг вийти збудованим із цього заламання. До табору зелотів ішов Єгоханан як повний відречення монах, що у посвяті, в манастирській суворості бачить можливість віднайти правдивий шлях життя. Читач розуміє, що шукач правди Іван Христитель не може прийняти ідеалів зелотів. Характеристична для цієї секти терористична акція, без уваги на засоби боротьби, відштовхує благородну душу Єгоханана. Він виходить із цієї боротьби ідей, з цих манівців шукання, повноцінною людиною, яка у своїй чутливій для справедливості душі відчуває, що шлях до свободи, шлях до правди, шлях до Бога — не у фальшивій догматиці, не в бездушній заяві і не в підступній боротьбі, але в оновленні, в новій ідеї, яка єдина визначає шлях до правди.

Роман Мосендза вривається на сцені, коли Єгоханан разом із праведником Закхієм зустрічають монаха секти ессенів і просять його про пораду для хворого Закхієвого сина. На основі біблії можна додумуватись, що Мосендзів Єгоханан мав від-

найти себе в цій секті, яка через суворий аскетизм і відречення вела до святости. Віра Єгоханана в людину, його проповідь милосердя впевняють нас, що письменник Мосендз задумав, щоб його роман був співзвучний із біблійною ролею Івана Предтечі. Дехто пояснює, що зустрічний ессен у романі — це Христос. Ненадійна смерть не дозволила письменникові викінчити твір. Мосендз повів читача крутими дорогами шукань за великою ідеєю, за правдою; він дав пізнати йому всю лож і підступ, що чигають на цій дорозі шукань, — і цього досить. Якби так більше композиційно викінчений цей останній розділ роману (якби Мосендз писав був його з думкою, що тут треба роман закінчити), то тут і міг би він закінчуватись. Прочитавши книгу, читач знає і розуміє, що правда — одна і неподільна, що шлях до неї — один; читач розуміє, що розв'язка для книги Мосендза — Христос. Роман Мосендза говорить про важливий період нових часів, коли велика світова імперія втрачала ідейну і моральну основу, щоб у близькому майбутньому зустріти свій упадок і кінець, коли розгортались революційні рухи, коли тиха сумирна проповідь любови захитала основами людської душі і зросла у нову велику правду, яка поширилась по світі і здобула світ. Письменник говорить про той час із спокоєм, із знанням предмету, з ерудицією і з тим мистецьким переконанням, яке властиве творцеві, що знайшов себе у творі. Побіч книги Лягерквіста, побіч роману Казанцакіса "Остання спокуса Христа", побіч біографії Ернеста Ренана "Життя Ісуса" — література збагатилась ще одним твором, в якому живе дух Христа. Мосендзів роман — це ще одна розповідь про людське шукання змислу життя, шукання тієї правди, що визначає порядок і вартість життя людини. Український автор дав твір з проблемою, що є вічною людською проблемою, яка вічно народжується і вічно повторяється, як загублена казка перших принагідних гостей з Лягерквістового "Міту людства", що її людина вічно шукає і завжди наново відкриває.

ВАЛЕРІЙ ШЕВЧУК

прозаїк, народився 1939 року в Україні. Університетські студії закінчив у Києві, де й тепер проживає. Свої оповідання і критичні статті друкував у періодичній пресі. Автор — добрий стиліст, користується новим способом зображення, розкриваючи героя в кількох площинах одночасно.

Написав збірку новель "Серед тижня", роман "Набережна 12" і повість "Середохрестя". Дотепер вийшли друком дві книжки:

Серед тижня, Київ, 1967
Набережна 12, Київ, 1968

МІЙ БАТЬКО НАДУМАВ САДИТИ САДИ

Батько ставить валізу на подвір'ї, заходить побалакати до сусіда, свого приятеля, потім приходиться додому, лізе до каstrулі, здимає кришки, принохується, а потім дуже голосно сміється. Мати червоніє (вона і в сорок років не втратила цієї здатності) і опускає голову. Тоді батько хапає її в обійми і крутиться з нею по хаті. Мати говорить: "ТЬХУ, ДУРНИЙ!", а батько знову голосно сміється. Мати звикла до порядку, звикла до чисто виметених кімнат і гладко застелених ліжок. Батько ненавидить порядок, він з шумом гепе на дбайливо прибране ліжко і кидає одну з білосніжних подушок в куток. Мати вже встигла звикнути до такої розправи з її стараннями, однак вона щоразу бурчить, говорячи про порядок, про чужу працю. Батько голосно сміється, а мати не витримує і сміється також. Вона дуже любить батька, бо коли він вривається в кімнату з черговою поїздки, вона вся починає світитися, бігає, метушиться і тонко-тонко червоніє. Батько безцеремонно наводить нелад, з його валізи з'являються предмети чоловічого туалету (я іще не голюся), вони теж розкидані по всій кімнаті, мати безрезультатно старається зібрати їх в одне місце, а батько голосно

сміється. Він має чудовий нюх і, лежачи на свіжезастеленому ліжку, безпомилково вгадує, що вариться на кухні, а мати говорить: "ОТ ЗАВТРА НЕ ВГАДАЄШ". Але батько і назавтра вгадує, а мати старається все більше урізноманітнити їжу, і я помічаю, що ми починаємо харчуватися краще. Інколи батько відставляє матір від кухні і варить сам, принохуючись і примішуючи, мати пробує сміятись, але його вариво подобається навіть їй. Така іділія сімейного життя тягнеться до весни. Я дивуюсь, як вона їм не набридає: врешті, і безладдя батька доходить до неприємних меж, і мені, що увібрав як звички батька, так і звички матері, буває неприємно бачити постійний шарварок, але я так само нічого не можу зробити, як і мати. Весною батько знову їде в експедицію, в хаті нарешті стає тихо і прибрано, навіть трохи сонно, а мати перестає червоніти, перестає сміятися. Вона причіпливо дивиться за мною, я виходжу з дому неймовірним чистюлею, але це знову до приїзду батька, коли налагоджена таким чином гармонія з тріском ламається, і всі стають трохи неакуратними, а в хаті знову все перевертається догори ногами.

Правда, цього року було все трохи не так. Батько приїхав, як завжди, дуже звичайно, але, переступивши поріг, він не поліз до каструль, а сказав: "Я НАДУМАВ ПОСАДИТИ САД". "НА АСФАЛЬТІ?" — засміялася мати. "ЧОГО НА АСФАЛЬТІ?" — засміявся батько, — "МЕНІ ДАЛИ ЗА МІСТОМ ГОРОД". "І ЩО ТИ НА НЬОМУ БУДЕШ САДИТИ?" "САД", — сказав батько, і мати засміялась. "ЧОГО ТИ СМІЄШСЯ?" "А ХТО ЗА ТВОЇМ САДОМ ХОДИТИ БУДЕ?" "А ТИ", — відповів батько. Мати засміялась і сказала: "ДІЖДЕШСЯ".

Ми їхали з батьком в трамваї, і я уважно за ним стежив. В нього за цей сезон з'явилося багато зморщок і значно порідів чуб. Він продовжував весело говорити, але це вже не був безперервний могутній потік, він інколи замовкав і забував, про що говорив перед цим. Я відчув, що батько старіє. Я відчув, що, може, він втомився. "ЯК РОБОТА?", — спитав він мене, і я знову помітив, що раніше про роботу й навчання він не питав. Він говорив: "НАДІЮСЬ, ТИ ЦІЛКОМ ДИСЦИПЛІНОВАНИЙ І ВВІЧЛИВИЙ". Мати відповідала: "ЦІЛКОМ". І на цьому допит закінчувався. Але сьогодні він спитав: "ЯК РОБОТА?" І я відповів, як то звичайно відповідають у таких випадках: "НІЧОГО, ДЯКУЮ". "МИ ТРОХИ НЕ МАЄМО З ТОБОЮ

КОНТАКТУ“, — сказав він. Я знову здивувався: ”МОЖЛИВО“. ”ДІВЧИНУ МАЄШ?“, — спитав він, і мені стало смішно. А він це помітив: ”ТИ СМІЄШСЯ, БО ТАК ГОВОРЯТЬ ВСІ БАТЬКИ, ЯКІ ХОЧУТЬ ВСТАНОВИТИ КОНТАКТ З СИНАМИ?“ А він не дурний, подумав я і сказав: ”ТАК ГОВОРЯТЬ В ПОГАНИХ КІНОФІЛЬМАХ“. ”НА ЖАЛЬ, — відповів він, — Я ДУЖЕ РІДКО ХОДЖУ В КІНО“.

Ми зійшли з трамваю, довго плутались передмістям, потім вийшли в поле, і батько показав відмірену кілочками ділянку. Потім ми копали ямки, батько голосно розповідав різні веселі історії, ми сміялися, був чудовий осінній день, було неспокійне осіннє сонце, було ніжно-голубе небо. Батько розповідав анекдоти і косився у мій бік. Він темпераментно копав, сміявся з моїх мозолів, а мені здавалося, що в цьому дуже чудовому дні є людина, яка дуже серйозна, є людина, яка відчуває, що вона старіє, а тому хоче посадити на цій землі сад..

Ми посадили кволі деревини і повернулися додому. ”ПОСАДИЛИ?“, — спитала мати. ”АЯКЖЕ“, — відповів весело батько. Він увійшов в кімнату і весело гелпнувся на застелене ліжко. ”НУ, КОЛЮ“, — сказала мати. ”ТИ ВАРИШ СУП З ГРИБАМИ“, — сміючись, сказав батько. Потім він повернувся до мене і поприятельському моргнув мені. І знову мені здалося, що в кімнаті є дуже серйозна людина, яка відчуває, що старіє, і вирішила посадити сад. Тільки, очевидно, тим садом був уже я... і мені стало трохи боляче. Мені стало трохи заздрісно, що він все віддав роботі і матері, що він так довго не помічав мене. ”МОЖЕ, ПІДЕМО В КІНО?“, — спитав батько.

Я глянув на матір. Вона стояла в кухні і прислухалася. ”ДАВАЙ ПІДЕМО ВСІ РАЗОМ“, — відповів я.

Ми вийшли з дому. Ми взяли під руку матір, і вона, підвівши догори голову, сказала: ”ЯКЕ СЬОГОДНІ ГОЛУБЕЗНЕ НЕБО!“.

— ”А САД ДОВЕДЕТЬСЯ ДОГЛЯДАТИ ТОБІ“, — сказав батько.

— ”ДІЖДЕШСЯ“, — сказала весело мати. — ”ТИ ЗАВЖДИ ХОЧЕШ, ЩОБ ТВІЙ САД ДОГЛЯДАВ ХТОСЬ“.

Я здивовано подивився на матір. Вона теж розуміла батька. Вона теж розуміла серйозну людину, яка почала старіти і вирішила посадити сад.

Батько розповідав веселі історії. Він чудесно їх розповідав. Ми сміялися, сміялися голосно і весело. А навкруги було

багато людей. І була дуже тепла осінь. А в кіно йшла комедія. І ця комедія була такою, що ми навіть сміялися. А потім знову мені стало трохи боляче. Я розумів, що цей біль може і безпідставний, але раніше ми ніколи не ходили на такі веселі і приємні фільми. Але це нічого... Це добре, що ми почали ходити...

А потім ми зустріли мою дівчину. Я трохи відстав від батьків, а вона сказала: "ЯКИЙ В ТЕБЕ КРАСИВИЙ БАТЬКО!" "ПРАВДА?" — перепитав я. "НУ, ЗВИЧАЙНО", — сказала вона, і ми побігли вниз по бульвару, де в синіх сутінках застигла не порушна осіння річка.

СЕРЕДОХРЕСТЯ

(Уривок з повісти)

Михайло опустил у телефонний апарат монету, набрав номер і почув довгі гудки.

— Алло, — сказав Всеволод Кашенко.

Михайло натис кнопку, автомат з гуркотом ковтнув монету.

— Це я, — сказав він. — Ми домовлялись сьогодні про зустріч.

— Я тебе чекаю, — сказав Всеволод. — Маю сюрприз.

— Великий?

— Артур Онеггер, — сказав Всеволод. — Приходь...

Передпокій Всеволодової квартири був оброблений під бук, і в його коричневій сутіні Михайло відчув себе трохи загубленим. Кімната, де жив Всеволод, виглядала веселіше, і в ній, як завжди, панував нелад. Ліжник на отоманці був зіжмаканий, на підлозі валялися книги й платівки, в кріслі лежав один з численних репродукторів, розвішаних по помешканню. Всеволод прибрав його і запросив Михайла сісти. Був ввічливий і гостинний.

— Сьогодні сюрприз, — заговорив він, ходячи по кімнаті. — Це був дивовижний чоловік, — Всеволод увімкнув пригравач. — Виріс він у торговельному будинку "Кава-імпорт" у Гаврі. Вчився в Цюріхській і Паризькій консерваторіях. Потім увійшов до групи Саті й Котто. Був близький з Мійо. На-

писав п'ять симфоній, кілька епічних ораторій, ораторію-містерію "Жанна д'Арк на вогнищі", потім "Танець смерти", музику до Софокла, Шекспіра, Кьоделя, Камю. Отже, "Жанна д'Арк на вогнищі". Сам дивуюсь, як я її дістав.

Всеволод поставив платівку, і в кімнаті розлилася дивна музика.

Все це було трохи не схоже на звичайне, бо вломилося в душу: замість відточено-гармонійних порожніх пасажів — золота сітка звуків напнулася між небом і землею, і в тій сітці затремтіли чорні вузли.

— Це Жанна біля ганебного стовпа, — сказав Всеволод, повертаючи напружене обличчя.

Довге й пронизливе виття собаки заморозило шкіру — ганьба має свою філософію, яку треба так само зрозуміти, як і філософію слави. Зрозуміле й безглузде. Безглузде й зрозуміле. Золота сітка вже розгорталася над головою все ширше й ширше, вже крила обрй — скісне проміння різко сліпило очі...

— Цей епізод зветься "З книгою", — пояснив Всеволод. — Святий Домінік розповідає про спалення Жанни д'Арк.

Михайло прислухався до звуків, бо в них раптом пробилося те, що віддавна мучило його: відстань із таємницею. Такою відстанню з таємницею спочатку були Бахмач і рідний дядько. Потім Бахмач збляк. Поступово, непомітно його душа вмістила в себе вулички й хати, сади й дороги. Таємниця відсунулася до Києва, але коли й Київ почав перед ним прочинятися, він відчув, що відстань із таємницею не зникла. Таємницю ховали в собі книги, люди, музика, нарешті він сам. Вона постійно розкидала перед ним свої оманні сітки. Він ішов між ті сітки, і так тривало без кінця. Це було як круговерть, вічний двигун, що його так і не змогли вигадати, але який знає навіть дитина.

Спочатку тихо, потім все голосніше зазвучали погрозливі голоси. "Єретичка, чаклунка, відступниця"...

— Суд, — майже вигукнув Всеволод. — Члени суду — тварини. Ніхто не згоджується головувати, лише свиня дає згоду...

Михайло сидів, угрузнувши в кріслі, і йому здавалося, що він потрапив у гротескову залю, де все настільки нормальне, що перестає бути нормальним. Все потворне у своїй педантичній нормальності, потворне і слизьке. Перед ним розчинялися двері темних коридорів зі світлою стрічкою проходу. В них

можна було бігти лише по цій блискучій стрічці. Але стрічка, як ескалятор, крутилася назустріч. І він біг, безсилий зрушити з місця.

— Гра в карти, — каже Всеволод. — Зараз мають грати на Жанну д'Арк. Грають Жадоба, Скнарість, Підступність і Смерть. Жанна випаде тому, хто її виграє...

Маски, маски, маски і між тих масок лише одне обличчя, але й воно хоче бути як маска. Бо всі навколо в масках. Михайло бачив довкола себе сітку. Золоту сітку з золотими павуками у ній.

— Сцена спалення Жанни д'Арк, — сказав Кашенко.

Жанна бачить дитинство. Навколо такі знайомі поля і дорога, по якій Михайло ходив у Бахмач, спершу з кошиком, а опісля з польовою сумкою, в якій лежали книги. Чуються спів солов'я і прекрасна мелодія "тримазо" — пісня про травневу королеву. Скільки їх було, срібноголових солов'їв у колишній панській садибі, біля якої приліпалася хата. Скільки білих привидів, у білих платтях, з голосним реготом бігало по занедбаних алеях. Дзвеніли бубонці розкішних карет: з'їжджалися гості. Статечно сходили, оточені слугами, величні й поважні, а з-за дерев за ними стежили цікаві очі панночок, яким солов'ї провіщали женихів.

— Хто автор цих віршів? — спитав Михайло.

— Поль Кльодель, — відказав Всеволод.

— Це добре, — задумливо мовив Михайло. — Хоч я не зрозумів ані слова, але це добре.

Пісня про травневу королеву — пісня полів із сольом жайворонків, що дзвенять у високості. Він не раз чув її, коли стрибав по дорозі в Бахмач, наздоганяючи таємницю, що весь час віддалялася. Незбагненна і дивна, вона зникне назавжди, якщо на уста ляже перша поблажлива усмішка.

— Я хотів спитати в тебе одну річ, — сказав Всеволод. У нього було широке вилицювате обличчя і великі, трохи сумні очі.

Михайло підвів голову.

— Тебе висміяли недавно в університетській газеті...

— Я знаю, — кивнув Михайло.

— Це тобі не болить?

— Ні, — сказав Михайло.

— Я уважно слухав тебе на зборах. Що ти хотів цим досягти?

— Нічого, — всміхнувся Михайло. — Я хотів висловитись.

— Може, вип'єш кави? — запропонував Всеволод.

— Дякую, — згодився Михайло. — З задоволенням.

Всеволод вийшов, а Михайло роздивлявся стеляжі з фонтотекою і книгами, що тяглися від підлоги до стелі. Книги панували в цій кімнаті, були розкидані на отоманці й двох, не зайнятих під репродуктори, стільцях. Все було припорошене тим особливим пилом, яким пахнуть дорогі речі, яким пахнув колись у дитинстві й панський сад. Це завжди породжувало в Михайлові жаль. Такий теплий, особливий жаль. За чим і від чого — сказати було важко. Може, від цього пилу, що осідає на дорогих речах, може, від барвистих обгорток рідкісних платівок, а може, від плаского обличчя ночі, що прилипла до вікон, чи від тих довжелезних коридорів зі срібною стрічкою стежки. Хтозна, подумав він, можливо, прийде час, коли стрічки ескалятора він не долатиме проти руху. Прийде час, думав він, і його понесе. Треба лише йти. Продовжувати йти. Далі буде простіше й легше.

— Прошу каву, — сказав Всеволод.

Михайло випив ковток.

— Сьогодні я в ударі, — сказав він. — І взагалі, сьогодні особливий день. Така музика надихає...

Він швидко допив каву й підвівся.

— Дякую, — сказав. — Я, мабуть, уже піду.

— Як знаєш, — дружньо всміхнувся Всеволод. — Я завжди радий тебе бачити...

Коли Михайло пішов, до Всеволодової кімнати зайшла ще не стара елегантна жінка. Вона втомлено сіла в крісло і заклала ногу за ногу.

— Раніше до тебе приходили модні хлопчики, — сказала вона. — Вирішив змінити компанію?

— Так, — відказав Всеволод, підходячи до вікна і дивлячись униз, де на тлі чорного блискучого пішоходу золотом горів каштан.

— Можливо, все це тобі незрозуміло, — повільно проказав він. — Але в цього хлопця, до якого, як мені здалося, ти поставилася зневажливо, є якась особлива душевна чистота. Ми навіть мало розмовляємо, але при ньому мені чомусь смішно згадувати так званих "модних хлопчиків". І не тому, що вони дурні, навпаки. Але всі вони якісь однакові, в них немає нічого такого, що відрізняло б їх від сотень інших. А це все ж таки

набридає, як не кажи. Іноді буває, що людина здається зовсім звичайною, а в ній щось світиться. Ти розумієш мене?

— Розумію, але це погано відчуваю.

— І дарма. Все залежить від наших упереджень.

— Можливо. Але я ніколи не нав'язувала тобі своєї думки. Ти вибираєш товаришів сам.

— Так, мамо, — сказав Всеволод.

**

Вулиці були змиті, але з дерев уже встигло нападати листя. Світилося золотими латками, а там, де листя не було, відбивалося в блискучій плівці асфальту. Він ішов між мерехтливих вогників, які, здавалося, зумисно запалено на сьогоднішній вечір. Намагався не ступати на листки, щоб не гасити ці ніжні вогники. Наче переломлені, відбивалися у воді вікна, нерівно клалися на пішохідні стіни і дахів, і він, ступаючи по тих стінах, боявся їх проломити — відбиті в тонкій водяній плівці, були вони наче шкаралуща. Підвів голову і зупинився, оточений жовтяками вікон. Зусібіч наступав на нього невидимий світ людей.

Його раптом схопило дивне змішане відчуття. Є своя філософія в цих вулицях, в цьому майже біологічному існуванні, в цих стінах, які так легко протовкти закаблуками. В моменті може бути навіть своє відчуття вічності, бо люди звикли вірити в неї попри те, що кожному доведеться відгоріти, як осінньому листкові.

Вічність є. Можливо, вона асоціюється з цивілізацією, бо коли б раптово стала вирішуватись доля цивілізації — був би розпач і крик. Відгоряти по одному легше, бо в інших лишається надія, що тебе це обійде. Цивілізація живе, як людина, як людина, народилася і, як людина, з тривогою думає про кінець. Час від часу її тілом проходить дрижання жаху, вона зціплює з розпачу зуби, а потім знову — тихий плин, і теплі жовтяки вікон, які пласко лежать на асфальті, і жовті краплини листя, яке теж пласко лежить на асфальті, і дивовижно тонкі стіни, які так легко потовкти закаблуками, бо тут, у плівці води, вони вражливо тонкі...

Спинився біля телефонної будки. Конче хотілося доброго голосу. Теплового, домашнього голосу, який приніс би ілюзію близькості і захиста. Взявся за рурку — хитнувся, дзенькнув-

ши, ланцюг. Монета вільно прослизнула у щілину. Зняв рурку і почув гудок. Палець хапав одне за одним очка номеронаби- рача, а за спиною стояла ніч, поклавши на плечі свою прадавню втому.

— Слухаю...

Короткий натиск на кнопку — монета з гуркотом з'єдна- нала абоненти.

— Прошу Ліду, — сказав він.

— Я слухаю, — відповіла Ліда.

— Це Михайло, — сказав він. — Ти не хочеш прогуля- тися?

— Але вже пів на дванадцятю.

— Надворі розкішна осінь, — сказав він.

— А що я скажу батькам? Ти трохи випив?

— Ні.

Рурка засміялася:

— Ну й дивак! Недаремно про тебе розповідають анек- доти. Але, коли хочеш, ми можемо зустрітися, як нормальні люди, завтра вдень,

Він мовчав. Лише важко дихав.

— Алло! — сказала Ліда.

Він мовчав.

— Алло!

Він мовчав...

ГАЛИНА ЧОРНОБИЦЬКА
(псевда: Лідія Далека, Лу Кія)

поетка, авторка ліричних творів, сатиричних і пародійних віршів і віршів для дітей. Поетка народилася в 1903 році в Україні, на Січеславщині. Виїхавши з України під час Другої світової війни, поетка проживала в Німеччині, звідки в 1950 році виїхала до Австралії.

Поетка, Галина Чорнобицька, пізно почала писати і, мабуть, згадуючи про це, пише в одному вірші:

”Тягнусь, ловлю розбуджені напливи,
Пливу в літах, утрачене збираю.“

У своїх віршах ”збирає“ авторка воєнні переживання і тугу за молодістю, за втраченою батьківщиною. Знаходить вона нове захоплення життям, зокрема незвичайною природою Австралії. У коротких ліричних віршах передаються хвилинні настрої, почуття та враження, а в пародійних легкий гумор.

З класичної форми вірша поетка переходить на нову ”ломану“ будову строф, вдосконалюючи постійно музичність своєї поетичної мови.

Твори Галини Чорнобицької друкувались у ”Нових обрїях“ в Австралії, в ”Сучасності“ в Німеччині, у збірниках ”Слова“ в США, в ”Нових днях“ у Канаді. Перша збірка ліричних поезій, ”Легіт і бризи“, вийшла друком у 1957 році в Австралії.

ПЕРШЕ ВРАЖЕННЯ ВІД АВСТРАЛІЙСЬКОЇ ЗЕМЛІ

Місяць млинцем у сметані
сунеться й масно сміється,
хмарка біленька розтане,
в миску струмочком поллється.

Небо — уже напідпитку —
тулиться й дужче хмеліє
і, не рахуючи збитків,
щедро ллє вина з сулії.

Зорі моргнути не встигли,
небо їх — в знак перемоги,

як помаранчі достиглі,
кидає людям під ноги.

Квіти якісь напівсонні,
липнуть від меду густого.

Я тут глядач безсторонній,
тільки здивована з того.

НА БЕРЕЗІ

Пальмові віяла
перегортає, переглядає
вітер повільно.
Саме й мені б оце
(скільки вже читану!)
"Море і Мушлю".

Карлики кактуси,
крапель шукаючи,
мацають пальцями
в пісках масних.
Вина червоні
було там розіллято.

Мудре старе моршкувате каміння
з місця не рушить.
Чи не хоронить у норах понурих
мушлі замшілі?
Виростуть перли
сльозами прикрасити
груди немудрій коханій.

Лине зеленою, теплою хвилею
плинна долоня,
і обережно
винесе, висуне
на прибережжя
жертву прекрасну:
звитком-мереживом
пломінь водоростей,
завороженілих в жагтінні живому.

В звитках-мереживі
щастя збережено
творчої туги —
дивними мітами
надра таємного
вміти в реальності зарожевіти.

Пальмових віял
шифри розвіяв
вітер повільно
на глини велінові.

З Австралійського щоденника

Ліричний жарт

Д. ЧУБОВІ

В Ньюпорті ніч когось штовхає в спину,
Д. Чуб сумний стоїть на виднокрузі:
"Пишу листи, працюю безупинно,
а обрій темний і не видно друзів.

З дитячих років я не знав ілюзій.
Життя якесь... неначе сон недобрий.
Коли б кохана та весна у лузі —
тоді б я сам заповнив "Новий Обрій".

Пролине ніч, настане ранок
і защебечуть "Ластівки".
І нащо стільки забаганок?
Забудь журбу і витівки,
держи в покорі всіх "слов'янців"
і довідки прикороти —
хай пишуть день і ніч, і вранці,
а видавати мусиш ти.
Забудь: "...кохані пані, панни!" —
Як зміниш напрямок стежок,
Костюк ударить у тимпани:
"Чуб видав тисячу книжок!!!".

З М І С Т

Богдан Ігор Антонич	7
Арс поетика	8
Різдво	9
Коляда	9
Проповідь до риб	9
Дороги	10
Ліс	10
Самаритянка біля криниці	11
Емма Андіївська	12
Троянда пішла від місяця	13
Я в камені згубив своє обличчя	13
Василь Барка	14
Сад	15
Ріка	17
Олесь Бердник	18
Мати	19
Космічна казка	38
Богдан Бойчук	41
Десь суть була	41
Подорож з учителем (уривки поеми)	42
Микола Вінграновський	43
Зоря над містом	43
Скажи мені, Дніпре	44
Віра Вовк	45
Орхідеї	46
Баляда про дівчину	47
Чорні акації	48
Василь Голобородько	49
Золота птиця	49
Я вплетений до нитки	50
Груш натрусили	51
Хмаро	52
А нам би	53
Олесь Гончар	54
Собор (уривок)	55
Євген Гуцало	61
Велика Ведмедиця	61
Зелена радість конвалій	62
Олень Август	63

Докія Гуменна		72
Іван Дзюба	Вічні вогні Алберти	73
		76
	Перший розум наш	76
	У дивосвіті рідної хати	80
Іван Драч		95
	Баляда про соняшник	96
	Смерть Шевченка	96
	Ніж у Сонці	97
	Крила	98
Олександр Довженко		100
	Зачарована Десна (уривок)	100
Павло Загребельний		113
	Диво (уривок)	113
Зореслав		134
	Цить	134
	У пристані	135
Олег Зуевський		136
	Отут	136
	Протей	137
Ігор Качуровський		138
	В повітрі	139
	І знову ніч	139
Іван Керницький		140
	Верб'яний коник	140
	“Мона Ліза”	142
Патриція Килина		144
	Літній грім	144
	Невідома країна	145
Ліна Костенко		147
	Доля	147
	Баба Віхола	148
	Летять на землю груші	149
	Чайка на крижині	149
	Естафети	152
	Є вірші	152
	Кобзареві	153
Віталій Коротич		156
	Колись	156
	Обережні	157
	Каштани	158
Іван Кочерга		159
	Ярослав Мудрий (перша дія)	160

Леонід Мосендз		176
Борис Олександрів	Пророк (уривок)	177
	Каштан	189
Микола Понеділок	Пам'яті М. Рильського	189
	Зорепад (уривок)	190
Василь Симоненко	Світ який	192
	Лебеді материнства	192
Яр Славутич	Ти знаєш	198
	На Купала	198
	Полярні сонети	199
Остап Гарнавський	Людське життя це шукання правди	200
	Мій батько надумав садити сади	201
Валерій Шевчук	Середохрестя (уривок)	201
	Мій батько надумав садити сади	202
Галина Чернобицька	Середохрестя (уривок)	202
	Перше враження від Австралійської землі	203
	На березі	212
	Ліричний жарт — Д. Чубові	212
		215
		221
		221
		222
		223